

praktiske grunde

Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab

'Integrationisme'
i pædagogisk forskning
og professionalisme

Fält, *skuggfält och gränsdragningsarbete*

Forskningsrådssystemet i Danmark:
Social alkymi, konsekration, reproduktion

Tilbageblik på
Homo academicus

2011 : 1

5. Årgang www.hexis.dk ISSN 1902-2271

praktiske grunde

Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab

2011:1

'Integrationisme' i pædagogisk forskning og professionalisme Vibe Larsen & Trine Øland	5
Fält, skuggfält och gränsdragningsarbete: Teoretiska verktyg för analys av läroboksforskning Anders Holmgren	17
Social alkymi, konsekration, reproduktion - resume, analyse og kritik af <i>Evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark</i> Morten Nørholm	27
Tilbageblik på Homo academicus: Interview med Pierre Bourdieu, 1997 Annick Prieur	43
Nyhedsbrevet # 44	47
Kolofon og vejledning til forfattere	51

'Integrationisme' i pædagogisk forskning og professionalisme

Vibe Larsen & Trine Øland

Indledning

Forestillingen om samfundet som et integreret og sammenhængende hele bestående af bestemte dele er på mange måder en grundantagelse, der præger pædagogikken. Det kommer f.eks. til udtryk i en lærers beskrivelse af, hvad der sker med mulighederne for at undervise i en skole placeret i et lokalsamfund, der forandres i retning af en mere flerkulturel sammen-sætning.

"Det smadrede, kan man sige, i mine øjne, selvfølgelig en stor del af undervisningen, fordi den undervisning, der havde været i gang i mange år, den byggede faktisk på meget stor samhørighed og forståelse tilbage i kvarteret. Det vil sige, der var en meget stor kontinuitet i befolkningen, og det vil sige forståelsen af skolen i lokalbefolkningen var ekstrem – det var næsten ligesom en landsby – fordi der var den baggrundsforståelse i vores lokalområde. Selvfølgelig forandrer det sig lidt, men det forandrer sig med befolkningen. Og der har vi haft et voldsomt problem med de tosprogede."¹

Lærernes udtalelser er ikke usædvanlige. De udtrykker nogle af de grundantagelser, der fungerer som forudsætning for, at læreren kan opfatte sit arbejde som velordnet, afgrænset og i samhørighed med en forestilling om et integreret lokalsamfund. Lokalsamfundet opfattes som et sted med en lang rodfæstet historie med tilhørende afgrænselige identiteter, der umiddelbart er genkendelige i forhold til enkle omdrejningspunkter (landsbyen), hvilket gør det nemt at afgøre tilhørsforhold og samhørighed; ligheder og forskelle. Opfattelsen gør også, at det for læreren er nemt at gennemføre undervisningen, for så er der meget, man som lærer blot kan forudsætte og ikke behøver at redegøre for. Da kontinuiteten ændrer sig, fordi

en befolkning ikke er en statisk størrelse, ændrer baggrundsforståelsen sig også, hvilket skaber en uorden. 'Befolkningen' kan tilsyneladende ikke umiddelbart rumme kategorien 'tosprogede', som bliver en forstyrrelse. 'Tosprogede' er udenfor det rodfæstede og historisk udviklede *integrerede hele* – hvilket for denne lærer, senere i beskrivelsen, kommer til at betyde, at de pædagogiske interventioner må indrettes således, at 'de tosprogede' tilegner sig noget af denne rodfæstede historiske helhedsfortælling. Dette eksempel illustrerer, hvordan forestillingen om et relativt uforstyrret integreret hele bliver forudsætningen for lærerens professionelle virke. Vi har i tidligere forskningsarbejder undersøgt den pædagogiske praksis og de professionelle forståelser i hhv. daginstitutioner og skoler og fokuseret på, hvordan den professionelle praksis søger at socialisere til – og dermed integrere til – kultur- og socialhistorisk dannede helheder af statslig eller national karakter. Arbejderne har også beskæftiget sig med at aftegne, hvordan konkrete børn og unge, med eller uden migrantbaggrund, inkluderes hhv. ekskluderes i kølvandet af det, vi i artiklen betegner integrationismens virke (Larsen 2010, Øland 2009). I og omkring den pædagogiske hverdagspraksis stilles der sjældent spørgsmål ved denne implicite og grundlæggende integrationsbestræbelse. Den bemærkes ikke som noget særligt, men kan rekonstrueres analytisk, sådan som vi og andre har gjort det (f.eks. Moldenhawer 2001, Gitz-Johansen 2006, Gilliam 2009). Denne artikel har baggrund i vores tidligere arbejde med at afdække integrationismen i praksis. Men artiklen forlader i udgangspunktet denne afdækning og udfolder sig i stedet for som en synliggørelse af en parallelt med disse forskningsarbejder løbende uro over, hvorvidt og på hvilken måde vores analyser, qua vores pædagogisk-sociologiske forskningspraksis, medvirker til at formidle og fastholde forestillingen om staten som integrativ helhedsideologi. Med artiklen søger vi netop at belyse det særlige

¹ Citatet stammer fra et interview med en lærer på en såkaldt progressiv folkeskole placeret i et etnisk, kulturelt og socialt blandet kvarter. Interviewet er foretaget i 2006 af Trine Øland i forbindelse med projektet "Progressiv pædagogik i inklusions- og eksklusionsperspektiv", se den efterfølgende note.

ved denne grundlæggende integrationsbestræbelse og helhedstænkning gennem teoretisk-analytiske og historiske undersøgelser af integrationismens *erkendelsesfigur* i pædagogisk-sociologisk forskning og i pædagogisk professionel tænkning.

For det er ikke blot velfærdsstatens professionelle, som f.eks. læreren, der arbejder på et grundlag af en integrationistisk vision. Kigger vi som pædagogisk-sociologiske forskere indad, kan vi se, at nogle af de samme grundantagelser gør sig gældende i vores forskningspraksis. Den pædagogisk-sociologiske forskning er også ofte præget af integrationismen, f.eks. i betragtningen af et empirisk materiale som et integreret hele, der refererer til en samfundsmæssighed, en statsorganisering eller en kulturel orden. En forskning, der tager udgangspunkt i lovgivningstekster som udtryk for en statslig praksis, der virker oppefra og ned gennem policy, kan eksempelvis have tendens til at indbygge en analytisk entydighed, der vil være mere interesseret i at undersøge om policy implementeres nedad i systemets niveauer end i at undersøge, hvad der sker på de forskellige niveauer, og om dette kan forstås med flere parametre end det ene, der stammer fra policy-formuleringen. Tilsvarende vil en forskning, der tager udgangspunkt i en mere eller mindre uartikuleret overensstemmelse mellem en stat eller en nation på den ene side og et samfund på den anden side, også have tendens til at indbygge grundlæggende integrationistiske forestillinger i de analytiske bevægelser, hvor det f.eks. konstateres, hvorvidt indvandreren lever op til diverse forordninger og skikke i statens eller nationens ånd. Sådan har meget *integrationsforskning* foldet sig ud. Derfor har der også i forlængelse heraf været initiativer i retning af at formulere en *migrationsforskning*, hvor pointen bl.a. med Sayad formuleres at være, at før indvandring var der udvandring (Sayad 2004) og altså en længere og kompleks historie, der involverer påvirkninger fra samfundsstrukturer og statsstrukturer fra andet end indvandrerlandet (Alsmark, Kallehave & Moldenhawer 2007). Integrationsforskningen er desuden udfordret af den antropologisk orienterede transnationalismeforskning, der koncentrerer sig om at indkredse identitetsdannelsesprocesser som netop transnationale, altså ikke bundet til nationer, men præget af bredere politiske bevægelser, eksiltilværelsens paradokser, diaspora-relationer og lokale etniske miljøer (Frykman 2001). Vi er orienteret om disse udviklinger. Grundlæggende mener vi imidlertid ikke, at integrationismen konfronteres tilstrækkeligt ved, at dens centrale gestalt multipliceres, hvilket der kan være tendens til ved f.eks. at indføre flere stater eller flere nationer i det analytiske felt.

Hvad enten det gælder den integrationistiske tænkning i de pædagogiske professioner eller i den pædagogiske forskning, gælder det, at tænkningen bidrager til at fastholde et normativt fokus på samfundet og livsudfoldelsen som et hele, der er knyttet til en statslig eller på anden vis territorial ramme. Disse normative forestillinger udgør grundtræk i det vi tillader os at sammenfatte som socialliberale og socialdemokratiske strømninger, som i bred forstand er præget af en integrationspolitisk diskurs, hvor nationalkulturel homogenitet, politisk og pædagogisk, knyttes til social lighed, frihed og demokrati i velfærdsstatens historie. Strømningerne er indbyrdes forskellige og består af forskellige elementer – de har forskellige motivationer, anvender forskellige metoder, er på aktørniveau uenige og har anknytninger til forskellige sociale bevægelser etc. Dette udelukker imidlertid ikke, at de kan læses på et andet niveau og undersøges for *erkendelsesmæssige* grundtræk, når de kommer i forbindelse med en statslogik. For i disse historiske sammenknytninger, som løbende bearbejder og genopfinder integrationismen, findes de erkendelsesmæssige forudsætninger for, hvem der i dag kan opgøres som legitime medborgere i velfærdsstaten (Hvenegård-Lassen 2006). Derfor er det væsentligt at undersøge disse forudsætninger, så de bliver diskuterbare som historiske formationer, der skaber in- og eksklusionsmuligheder i forhold til en helhedstænkning.

Artiklens formål er derfor at 'åbne' og problematisere denne helhedstænkning og dens betydning ved at belyse dens bestanddele. Det gøres gennem analyser inspireret af Michel Foucaults historisk-politiske analyseblik, hvorigennem det bliver muligt at pege på, hvad denne integrationistiske erkendelsesfigur består i, og hvordan den i dette tilfælde vikler sig ind i de pædagogiske velfærdsprofessioner og i den pædagogisk-sociologiske forskning. Med Foucault introduceres et andet og på en bestemt måde et mere og mere omfattende blik på statsmagt end de ovenfor nævnte. Her bliver stat til flertydige og komplekse styringsrelationer og -mekanismer, der bl.a. betjener sig af vidensformer og metoder i hverdagen. Derved bliver det muligt at undersøge pædagogik som et velfærdstatsfænomen, hvor integrationismen som en del af dette fænomen iværksætter måder at skabe orden på ved at referere til samfundet som en helhed jf. vores indledende eksempel med læreren. Samtidig kan dette analytiske blik skabe en opmærksomhed på, hvordan man som forsker, der anvender sociologiske begreber for at afgrænse og fokusere sin pædagogiske genstand som f.eks. et kulturelt, samfundsmæssigt eller statsligt fænomen, hele tiden er tæt på at blive fanget af en

integrationistisk tænkning, der etablerer entydighed. Artiklen skal på denne baggrund også forstås som et bidrag til forskningens refleksive tilgang til sin egen praksis, samtidig med at artiklen skal forstås som et bidrag til kvalificering af, hvordan forholdet mellem pædagogik og stat kan undersøges, når magtudøvelse antages at være mangfoldig, flertydig og knyttet til vidensformer i modsætning til at være bundet til den integrationistiske forestilling om sammenhængende og afgrænsede enheder, der følger én fornuft.

Artiklen forløber som tre visninger, der griber ind i hinanden. *For det første* udfoldes og begrundes artiklens analytiske blik, og der argumenteres for, hvordan Foucaults fokus på samfundslegemet som et kampfelt gør det muligt at arbejde med en dynamisk historisk metodologi. Metodologien er løsgjort fra sociologiens tendens til at tænke i sammenhængskraft, kontinuitet og homogenitet, fordi metodologien bygger på en horisontal epistemologi og ikke på en vertikal forståelse. Samfundet analyseres derfor på tværs og ikke som bevægelser, der går op-ned eller ind-ud eller omvendt. Det gør det muligt at få øje på staten og statens magtfelter som andet end eksplicitte og implicitte forestillinger om en integreret enhed. Med Foucault fokuseres analyserne af magtrelationer derfor i kraft af dette *historisk-politiske* analyseblik. Artiklens analyser udføres i to af velfærdsstatens felter, nemlig henholdsvis i den pædagogiske sociologi og i de pædagogiske professioner som f.eks. de småbørns- og skolepædagogiske professioner. Disse to analyser er ligestillede qua den horisontale epistemologi, hvilket betyder, at der med disse to analyser tilsammen indfanges et forgrenet fokus på statens helhedsideologi; forskningen producerer ideologiens kategorier, og professionerne formidler og omdanner dem i velfærds-kategorier og -praktikker.

For det andet viser vi derfor i kraft af dette analytiske blik, hvordan sociologiens tendens til integrationisme er begrundet i en såkaldt statsfilosofisk erkendelsesfigur, som har præget vestlig tænkning om samfundet. Statsfilosofien karakteriseres ved en forestilling om, at love og kontrakter er styrende for samfundet, som på den baggrund fremstår med entydighed. Artiklen diskuterer eksemplarisk, hvordan statsfilosofien gennem Émile Durkheims klassiske sociologiske tænkning omkring år 1900 tager form af en metodologisk integrationisme eller nationalisme, der kommer til at præge sociologien og den pædagogiske sociologi.

For det tredje peger artiklen på, hvordan det gennem samme analytiske blik er muligt at vise, at institutionaliseringen af en velfærdstatslig fornuft gør integrationismen indlysende. Dette sker via humantek-

nologiske professioner som eksempelvis småbørns- og skolepædagogik og disse professioners fokus på udvikling af det universelt menneskelige – som iværksætter forestillinger om ønskværdig lighed i betydningen enshed. Artiklen udfolder denne pointe via en kritisk analyse af 'velfærdstænknerne' Alva og Gunnar Myrdals teori om hhv. 'kulturelt efterslæb' og 'social menneskelig ingeniørkunst' i 1930'erne og 1940'erne – som bl.a. var inspireret af John Deweys filosofiske progressivisme og en fascination af de værdipræmisser, der fandtes i *The American Creed*. Hos Myrdalerne bliver sociologisk og psykologisk indsigt i forbindelse med satsningen på pædagogiske professioner til centrale velfærdstatslige udviklingsparametre.

Artiklen folder sig altså ud som en kritisk og af-naturaliserende analyse af integrationismens teoretiske elementer anskuet fra knudepunktet pædagogik, både den sociologisk videnskabelige og den professionelle, i en dansk kontekst.² Qua den horisontale epistemologi er der ikke nogen nødvendig rækkefølge af artiklens dele, hvorfor artiklen også kan forekomme springende og usammenhængende. På den måde afspejler artiklen ideen med det historisk-politiske analyseblik. Den overordnede idé er afnaturalisering, belysning af en konstrueret helheds dele og antydning af en mulig linje af kontinuitet og diskontinuitet i elementernes sammensætning over tid. At vi på en vis måde 'begynder' ved Durkheim skal ikke forstås som et oprindelsespunkt, hvorfra integrationistiske principper spredes med historisk determinans. Artiklens idé er ikke at præsentere helheder eller linearitet, men at antyde linjer af kontinuitet og diskontinuitet. Grundet artiklens ringe omfang og vores forholdsvis korte forskerkarriere, er artiklens konklusioner ikke underbygget med stor empirisk klangbund og traditionel sociologisk systematik, men sandsynliggjort ved hjælp af analyse af eksemplariske eksempler.

Den historisk-politisk analyse af magtrelationer og velfærd som optimering

I det følgende vil vi begrunde og udfolde det analytiske blik, som vi anvender i de efterfølgende afsnit.

² Artiklen baserer sig på supplerende forskning foretaget i forbindelse med projektet *Normalisering, kategorisering og nationale praktikker i småbørnspædagogikken*, finansieret af Roskilde Universitetscenter og Professionshøjskolen UCC, København, i perioden 2006-2009 (Vibe Larsen); projektet *Progressiv pædagogik i inklusions- og eksklusionsperspektiv*, finansieret af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd i perioden 2004-2007 (Trine Øland); og projektet *Fremtidens rationale mellem planer og kanoener. Kulturhistoriske antagelser om individ og fremtid i dansk skolepædagogik 1945-2008*, finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation i perioden 2008-2011 (Trine Øland).

Men først skal den erkendelse, som integrationismen bygger på, uddybes.

Målet med og forestillingen i integrationismen kan siges at være en enhedskultur; troen på nationalstaten og majoritetskulturens integrative kræfter. Integrationismens grundlæggende logik er at etablere en lighed, der udjævner forskelle, hvilket kan udtrykkes som 'viljen til det samme'. Samtidig bygger integrationismen på, at den anden aldrig kan tillades helt at blive 'den samme'. Grænsen imod den anden genoprettes hele tiden og på forskellig vis. Integrationspolitikken må således basere sig på kontinuerlig og uophørlig grænsedragning for overhovedet at være legitim. Logikken indebærer, at der findes noget anderledes og passivt, som kan *integreres*, og samtidig en homogenitet, der kan *integreres til*. De svenske forskere Tesfahuney og Grip siger: "Sålunda bliver segregation själva förutsättningen för och upphovet till integrationsforskning og politik" (Tefahuney & Grip 2007: 67). Over- og underordning og ulige magtfordeling er således indeholdt i ideen om integration. På den måde bliver segregation selve forudsætningen for og ophav til integrationsforskning og –politik. Integrationismen inkluderer ved at segregere og segregere gennem at inkludere (Ibid.: 90). Med den logik, som en integrationisme etablerer, bliver interventioner nødvendige og aktuelt relevante måder at organisere mangfoldigheden, heterogeniteten og alt 'det uordentlige', så det efterfølgende er klart, hvad der er op og ned; ude og inde. Gennem integrationstiltag udpeges den underlegne og passive, der skal lade sig integrere (og blive 'den samme'). Integration er således noget, der pågår, og som stater til stadighed og med en monoton og utrættelighed, vil have behov for at raffinere sine krav til.

Når vi netop finder Foucaults analyseblik velegnet til at gribe om integrationisme som dominerende tænkning i sociologi, pædagogik og velfærdstænkning generelt, er det pga. den måde Foucault arbejder med og forstår magtrelationer. Karakteristisk for magtrelationer, således som Foucault forstår dem, er, at de folder sig ud i mangfoldige relationer og elementer, der baserer sig på antagelser om det individuelle menneske, et finmasket videnskabeligt og professionelt virke og kategorier som eksempelvis 'over- og underrace', universel fornuft etc. Foucault åbner hermed op for, hvordan magtrelationer kan analyseres i liberale velfærdsstater, som netop udmærker sig ved, at videnskabelige analyser bliver en del af den statslige logik. Udgangspunktet hos Foucault er, at den *juridisk-filosofiske* forståelsesmodel af suverænenes juridiske tekster, som det punkt hvorfra magten strømmer nedad i samfundslegemet for eksempel vha. kontrak-

ter, må forkastes som en dækkende analysemodel. Samfundsmæssigt liv kan i denne forståelse ikke indfanges eller indhegnes i en nation eller en stat – sådan som det er integrationismens opfattelse. Det helt afgørende i denne artikels sammenhæng er, at *samfundsbegrebet på denne måde løsgøres fra et nations- og statsbegreb*; stat drejer sig ikke alene om at styre et territorium, men om *at regere* en befolkning som i et civilt samfund må forstås som et felt af selvstændige kræfter. En sådan opfattelse af magtrelationer, henleder opmærksomheden på, at integrationismens metodologi ikke er en tilstrækkelig metodologi til at indfange og forstå samfundsmæssig livsudfoldelse.

Magten er ifølge Foucault operativ, taktisk, strategisk og teknisk, og de forskellige kræfter gennemskærer hinanden og former subjekter (Foucault 2004: 266). Tilgangen begynder altså med at afvise, at universaler som for eksempel det universelle menneske, blot eksisterer, samtidig med at det afvises, at 'samfund' og socialt liv følger en basal og hel rationalitet, der udgår ét sted fra. Tilbage er kun en historisk dimension af relationer, som tingene udvikler sig i, og analysen må derfor være opadgående ligesom en krigsreportage. På den måde bliver det muligt at få øje på, at pædagogik, som de 'relationer som tingene udvikler sig i', kan opfattes som medkonstituerende for, hvad staten er og kan. Skole og daginstitution kan med andre ord betragtes som et sted for kulturel produktion af antagelser om mennesket og dermed som sted for produktion af det værdsatte menneske.

Foucaults historisk-politiske analytik tilbyder altså en metodologi, som ikke bærer præg af den entydige integrationisme. Den historisk-politiske metodologi muliggør derimod, at integrationismens metodologi, sådan som denne eksisterer historisk konkret i velfærdsstatens felter, kan iagttages. På den måde bliver det muligt at iagttage integrationismen i sin historisk-politiske udstrækning. Den mangfoldige og bredspektrede historiske praksis kan således undersøges, ikke set gennem policy-niveauets brille, men relativt uafhængigt (jf. også Prieur 2002: 119).

Foucaults historisk-politiske analyseblik vedrørende magtrelationer er udledt af et analytisk fokus på samfundslegemet som en permanent social krigstilstand. Det originale ved Foucaults inddragelse af krig er, at krigens historiske udvikling anvendes som analytisk optik i forståelsen af historien og samfundet. I 17-1800-tallet begynder en ny krigsmetode at tegne sig. Nu føres krig til forsvar for alle i velfærdens navn, og ikke bare som spørgsmål om suverænenes overlevelse. Princippet om at kunne dræbe for at leve bliver et strategisk princip mellem stater (Foucault 2004). Magten udøves nu på livets, artens, racens og

befolkningens niveau; magten drejer sig om at styre livet: forplantningen, fødslerne, døden og sundheden. Magten drejer sig altså om at styre velfærden og lægge livet til rette. Dette kalder Foucault biomagten eller biopolitikken, som angår kroppen som art og befolkningens biologiske eksistens (Foucault 2002). Mekanismer som forudsigelse, statistiske estimater og målinger bliver centrale allerede i denne periode. Det drejer sig om, som det vil blive beskrevet i det kommende afsnit om velfærdsstatens fornuft, at intervenere på et generelt niveau.

Foucaults analyser betoner, at en sådan velfærdsstatslig bevægelse har totaliserende træk, men på en spidsfindig måde. Foucault betoner nemlig, at det er mange små elementer, der udgør totaliseringen; mange funktioner tilskynder, overvåger, samordner og producerer kræfter og stimulerer vækst i den beregnende styring af livet. Denne styring udarter i en social normalisering, som Foucault beskriver som en *statsracisme*: en slags intern racisme af permanent rensning, der bliver en grundlæggende dimension ved social normalisering. På den baggrund formulerer Foucault opkomsten af en 'bio-social racisme' (Foucault 2004), der kredser om to racer, superracen og subracen. Samfundet må forsvares mod biologiske trusler, nemlig mod subracen, som er 'den anden' race: den underlegne, underviklede eller tilbagestående, der måske ikke kan følge med. Vi har altså at gøre med en racisme, som refererer til, hvordan (velfærds)staten forsøger at styre befolkningen og intervenere i samfundet for at optimere samfundets kræfter.

Juridiske tekster og pædagogisk teoriudvikling, skal altså ikke privilegeres og være punkt for nedadgående eller lineære analyser. Men de kan analyseres som eksplicite elementer af magtens praktikker, det vil sige som *kulturelle antagelser eller kulturhistoriske praktikker*, der bl.a. iværksætter en bio-social racial logik. Foucaults fokus på at *iagttage sit materiales analytiske og epistemologiske blik* (som det var tilfældet med krigen), altså som et blik, hvormed noget/nogen konstrueres og dermed styres frem som det, de konstrueres som, er således en frugtbar måde at tydeliggøre velfærdsstatens integrationisme og deraf følgende in- og eksklusionsmekanismer. Dermed tydeliggøres det, hvem der fremstår som legitime medborgere idet de historisk er konstrueret sådan.

Foucault anbefaler *for det første*, at der analytisk skal fokuseres på mikro-mekanismerne og deres egen historie, bane, teknik og taktik. Det skal følges hvordan disse mekanismer investeres, koloniseres og transformeres (Foucault 2004: 30). Dette kan anspore til, at analysen eksempelvis griber fat i en bestemt

pædagogisk teori (eksempelvis teorien om kulturelt efterslæb) eller et agentur (for eksempel småbørnspædagogikken eller professionaliteten) og ser efter, hvordan det investeres og ændrer betydning i en bestemt situation. *For det andet* peger Foucault på, at analysen skal følge hvordan instrumenter former og akkumulerer viden, for eksempel gennem observationsmetoder, læreplaner, evalueringer og forskningsprocedurer. Dette kan anspore til, at analysen følger instrumentelle elementer og ser efter, hvordan de er med til at producere bestemte former for viden om mennesket. *For det tredje og sidste* råder Foucault til, at der fokuseres på de lokale slag og former for dominans; de lokale former for overgivelse og besejring, og de lokale former for viden, der dannes og udvikles vedrørende behandling, kontrol og omformning af livet. Dette ansporer til analyser af, hvad der opnår legitimitet og udgør retfærdige former for dominans, f.eks. i form af henvisninger til det universelle eller statslige. Her er altså ikke et metodologisk fokus på at søge efter ligheder og forskelle i et materiale i overensstemmelse med ét princip eller én fornuft. Fornuften bliver her en konstruktion af en dominans, der kan rekonstrueres på baggrund af alle elementerne til hver en tid: tankeformerne, teknikkerne og vidensformerne. I det følgende vil vi anvende denne metodologiske tilgang til at vise, hvordan den integrationistiske figur – som statsfilosofi – har præget sociologien og den pædagogisk-sociologiske forskning med eksempel i Durkheims sociologi.

Statsfilosofiens analysestrategiske spor i pædagogisk-sociologisk forskning

Statsfilosofi er en tanketradition, der siden Platon, men især i moderne tid og i Oplysningstiden, har præget vestlig filosofi (Teshahoney & Dahlstedt 2007: 145). Statsfilosofi har trukket spor i både sociologien, politologien og idéhistorien, for eksempel fra Rousseau og Durkheim til moderne sociologiske komparative analyser, der ofte har staten eller 'samfundshelheder' som makrosociologisk analyseenhed (Larsen & Øland 2006: 37-38; Jensen 2000: 33-39; Øland 2007: 429-437). Statsfilosofi er kendetegnet ved en integrationisme (Teshahoney & Grip 2007), og ved en *juridisk-filosofisk* tankegang, hvor love og kontrakter forestilles at styre samfundet i en nedadgående retning (Foucault 2004).

Denne integrationsforståelse er ikke en ny opfindelse. Integrationsbegrebet kan allerede spores tilbage til 1700-tallets koloniale samfundsstruktur, som sammen med industrialiseringen og urbaniseringen rejste spørgsmål om forudsætninger for en ny social orden og sammenhængskraft. Både staten, kapitalen

og videnskaben, primært filosoffer, engagerede sig i spørgsmål om social orden og integration. Filosofien var drevet af en interesse i at etablere rationelle og logiske grunde til den sociale orden. Senere kom sociologien til. Integrationsbegrebet blev især oparbejdet af den klassiske rationelle sociologi omkring år 1900 (Durkheim 1975), og det spiller fortsat en rolle som understrøm i moderne sociologi, der ellers på forskellig vis har distanceret sig fra opfattelser af entydige og sammenhængende samfund eller kulturer, ved f.eks. at indføre et begreb om et multidimensionelt socialt rum for Pierre Bourdieus vedkommende (Bourdieu 1997). Ved at undersøge integrationismens erkendelseform 'under konstituering' i sociologien, bliver den mere tilgængelig for analyse. Derfor anvender vi nu Durkheims sociologiske integrationisme som et eksemplarisk forstørrelsesglas for artiklens diskussioner. Vores bemærkninger om at integrationistiske tendenser allerede er at spore i 1700-tallet, begrundes, som vi allerede har understreget, at nedslaget på Durkheim ikke skal forstås som et oprindelsespunkt, men netop som et eksemplarisk nedslag for artiklens diskussioner.

Hos Durkheim er det tydeligt, at sociologien defineres som kilde til *moralisk og social rekonstituering af samfundet* gennem læren om den sociale integration. Durkheim tager altså udgangspunkt i en diagnosticering af et samfund ramt af krise og opløsnings-tendenser, bl.a. som følge af urbaniseringens nye dynamik. Sociologien skulle, og Durkheim ville gerne, vha. integrationsbegrebet rådgive staten og det borgerlige magtsystem om etablering af en ny moral og orden i samfundet. Organisk solidaritet defineres således som ny integrativ sammenhængskraft, der dog har brug for opdragende reguleringsinstitutioner (som eksempelvis skolen) for at rodfæste sig og skabe integrationsduelig moral. Durkheims argument kan man kalde et integrationistisk cirkulært argument – eller en analytisk-politisk genistreg: den organiske solidaritet er iboende arbejdsdelingen, men kræver alligevel opdragende reguleringsinstitutioner, der producerer normer og værdier til at sikre solidariteten (Aagaard Nielsen 1983).

På den måde er der indskrevet en dobbelthed i et af sociologiens grundbegreber og dermed i sociologien som videnskab: den kan både præsentere sig som analyse af og politik for socialisation og integration (Ibid.: 104). Hele Durkheims forfatterskab har dette dobbelte spor: dels bestræbelsen på videnskabelig objektivisering, dels bestræbelsen på at lade sig anvende i statens ordningsprojekt. Der er altså modsætninger og spændinger i Durkheims projekt. Beskrivende og normative argumenter er kombinerede. Samtidig

med at Durkheim talte for en objektiv beskrivende videnskab, var han eksempelvis passioneret tilhænger af Frankrigs tredje republiks skolereformer i slutningen af 1870'erne. Reformen skulle begrænse den katolske kirkes indflydelse på skolegangen og indføre en slags verdslig moralundervisning i nationalstaten. Skolen skulle være det nye samfunds sammenholdsfaktor, opdragelsen skulle institutionaliseres og gøres til et metodisk videnskabeligt anliggende, der ikke kunne overlades til individuelle menneskers tilbøjeligheder. Børnepsykologien anså Durkheim for at spille en væsentlig rolle som middel i denne opdragelse (Durkheim 1975: 97), men derudover skulle lærerne udstyres med en sociologisk kultur, der fortalte læreren, hvad der var nødvendigt samfundsmæssigt. Durkheim er altså om nogen indbegrebet af en moderne rationalitetsdiskurs, der trækker på statsfilosofiens integrationisme. Det interessante ved Durkheims tænkning er, at den kombinerer en *normativ nationalisme* med en *universalisme af rationel og moralsk karakter*. Via moderne videnskabers rationalitet, kan det udledes hvad der er bedst for mennesket, og dermed hvordan skolen bør indrettes. Han antager, at det er muligt og ønskeligt at foreskrive handlinger, vha. videnskabelig, sociologisk og psykologisk indsigt, så der efterfølgende opstår integration. Når denne tænkning er mulig, kan det formodentlig begrundes med Durkheims idé om, at sociale fænomener kan studeres som ting. Derved impliceres også, at sociale fænomener kan kortlægges og styres. Frankrigs skoler skal repræsentere universel menneskelighed, hvilket samtidig beskrives som et nationalt – fransk – karaktertræk. Statsfilosofien søger altså kundskab om identitet og enshed i termer af nation, kultur, region og sprog, men også om forskel og grænsedragning i etniske, geografiske eller kulturelle termer. Der er således tale om en samtidig inkludering og segregering.

Lighed betones over forskel, homogenitet over variation og det bestandige og stabile over det skiftende. Tænkningen betoner således en geometrisk og lineær fornuft (Teschfahoney & Dahlstedt 2007: 147). Det centrale bliver, at alt kan 'lejres' eller indhegnes af den samme fornuft. Denne fornuft har ikke øje for bevægelsen og alt det, den suveræne magt eller lovens filosofisk-juridiske greb ikke er interesseret i og ikke kan forklare eller fastholde.³ Det helt afgørende er, at der ikke spørges til flerdimensionalitet og flertydighed

³ Til illustration kan nævnes det eksempel den franske sociolog, Pierre Bourdieu ofte gjorde opmærksom på, nemlig at etnologien studerede giftestrategier og -praktikker, som om de observerede aktører fulgte regler i juridisk mening, hvilket feltarbejde viste, at de ikke gjorde. Etnologien var, ligesom sociologien, i sin opkomst påvirket af filosofisk-juridiske kategorier. Et antal af de første etnografer var endda uddannede jurister (Lenoir 2006: 9).

samfundsmæssigt liv, når identitet og forskelle gøres op. Det betyder med andre ord, at statsfilosofien, med love og kontrakter, tilstræber et lighedstegn mellem staten (nationalstaten eller velfærdsstaten) og det samfundsmæssige liv.

En sådan pointe er analytisk central i dobbelt forstand, når den integrationisme, der præger statsfilosofien, ikke kun udgør en politisk måde at anskue verden på, men også udgør videnskabens måde at anskue sine fænomener på. Integrationismen er således indbygget i det analytiske blik i den videnskabelige objektiviseringspraksis, hvilket for eksempel kan iagttages som operationaliseringer af grundlæggende begreber i forhold til strukturering af et empirisk materiale. Det er en helt almindelig videnskabelig praksis i især pædagogisk-sociologisk komparativ forskning at gennemgå et empirisk materiale for ligheder og forskelle i forhold til en variabel (lighed), som har flere værdier (forskelle). Men det er også en praksis, der sniger sig ind i andre typer af kvalitativ forskning, f.eks. i typer af tilgange indenfor Grounded Theory, der i øvrigt også ofte kaldes den konstant komparative metode (Merriam 2001: 159). Integrationismens figur bevæger sig således ind i forskningsprocessen, og hermed involverer videnskaben sig også i at skabe og bevare forskelle og ligheder. Spørgsmålet er, hvorvidt det – med henblik på at modvirke denne bevægelse – er tilstrækkeligt at påpege, at den integrationisme, der anvendes i beskrivende objektiviseringsøjemed, ikke intentionelt implicerer en normativitet, der omfatter det levede liv – selvom det er dette liv, objektiveringen skal medvirke til at beskrive og forstå? Er det muligt og tilstrækkeligt principielt at isolere objektiviseringshandlingen og den forståelse, der kommer ud af den til de videnskabelige cirkler? Eller får den metodologiske integrationisme i forskningen altid mere omfattende integrationistisk betydning i praksis? Betyder det i den sammenhæng noget, at forskeren ikke har intention om at bidrage med integrationisme i praksis – når nu de integrationistiske forståelseskategorier er i praktisk cirkulation?

Dette spørgsmål kan for eksempel iagttages i komparativ velfærdsstatslig forskning, som også ofte henviser til Durkheims klassiske bemærkninger om, at sociologiens tilgang netop har som formål at vise hvilke betingelser, der konstituerer ligheder og forskelle (Jensen 2000). Komparativ sociologi for Durkheim er ensbetydende med sociologi, for så vidt som denne netop er interesseret i at analysere og forklare de sociale forhold (Durkheim 2000). Sociale forhold kan, jf. Durkheim, kun forklares ud fra et andet socialt forhold: et socialt forhold er en kraft, der kun kan fremkaldes af en anden kraftig social energi.

Når man vil forklare et socialt fænomen, så skal man både udforske den årsag, der bevirker det sociale fænomen, og den struktur, funktion eller praksis som det sociale fænomen udgør. Durkheim anbefaler, at årsagen bør søges blandt foregående sociale forhold, nemlig i forskellige samfundstyper, sådan som de historisk har udviklet sig. Således bliver det ved hjælp af sammenligning muligt at bestemme de betingelser, der har dannet de sociale forhold. Allerede på Durkheims tid var der diskussion om, hvorvidt årsagerne kunne være plurale, men det mente Durkheim ikke. Han ønskede ikke at lade den videnskabelige analyse forstyrre ved at indføre den komplikation som en idé om plurale årsager ville indføre (Ibid.: 152). Durkheim fastholdt, at der til en og samme virkning (socialt forhold) altid svarer en og samme årsag (Ibid.: 154). I denne sammenhæng betyder det, at der til en slags integration svarer en årsag, nemlig et samfund. Dette er et stærkt udtryk for en metodologisk integrationisme, hvor der i selve den sociologiske forklaringslogik kun arbejdes med sociale forhold eller samfund som et integreret hele. En sådan synsvinkel afgrænser sociale forhold til en normativ form. Typisk for en sådan synsvinkel er, at den må genintroducere de uformelle relationer ved siden af de formelle, afvigelse ved siden af konformitet etc. Pointen er, at 'afvigelsen' og det uformelle ikke antages at være en del af det samfundsmæssige hele, men bliver til spøjse empiriske forstyrrelser, der kom som en overraskelse – akkurat som vi så det i artiklens indledende eksempel med læreren, der beskrev 'de tosprogede' som en forstyrrelse af lokalsamfundets kontinuerlige historie og orden. Denne integrationistiske tankefigur præger ikke kun sociologien, men også småbørns- og skolepædagogikken. Det sker blandt andet gennem en velfærdsstatslig fornuft og gennem velfærdsstatens professioner. Dette argument udfoldes i det næste afsnit.

Velfærdsstatslig fornuft og humanteknologisk pædagogisk professionalisme

Det sidste forhold, som skal udfoldes, er, hvordan integrationismen har institutionaliseret sig som en velfærdsstatslig fornuft i de pædagogiske professioner, blandt andet gennem et fokus på en universalisme. Herigennem blev integrationismens logik indlysende, og pædagogikken blev et 'naturligt' udviklingsområde for velfærdsstaten, fordi pædagogikkens professionelle netop udmærkede sig ved at have (eller tilegne sig) forstand på det universelle menneskes udvikling og udviklingen af det gode liv.

Med *velfærdsstatslig fornuft* henvises til den historiske opkomst af en (national)statslig interesse i at intervenere i samfundet på en ny måde (Buus 2008:

223-228). Dette står i modsætning til en liberal retstats interesse. Retsstatens grundlæggende principper om lighed for loven, frihed til arbejde og beskyttelse af ejendomsretten lader markedet og individets frie valg virke og intervenserer gennem straf. I det 18. og især i det 19. århundrede begyndte realiseringen af ejendomsretten at skabe social ulighed og øgede klassemodsatninger, og det såkaldte 'sociale spørgsmål' opstod. Skismaet mellem frihed og lighed søgte regeringer at modificere gennem formidling af beroligende og almene tiltag, der reflekterer en ny fornuft og en anden form for interventionstænkning som så at sige lægger sig oven i retsstatens interventionstænkning. Velfærdsstatslig fornuft refererer altså ikke til f.eks. en snæver socialpolitisk forståelse af velfærdsstat med fokus på forbedring af livsbetingelser, men en bredere kulturpolitisk tænkning der udvikler sig i Vesteuropa og Nordamerika.⁴ Den historiske opkomst af denne *fornuft*, som altså kan føres tilbage til den 18. og 19. århundrede, drejer sig om, at regeringsførelsen bliver interesseret i at beskytte befolkningen ved at sørge for befolkningens velfærd, da social uro og spændinger truer regeringsførelsen (Foucault 2004). Konceptet forudsætter universelle forestillinger om menneskets bestemmelse som fornuftigt, og det forudsætter forestillinger om, at mennesket har potentiale for at realisere sig selv som fornuftigt artsvesen. Antagelser om bevidsthed som et grundlag for fornuftig handling bliver således en grundlæggende forudsætning for, at det giver mening at 'tilbyde velfærd'. Den velfærdsstatslige fornuft refererer på denne måde til en tro på, at man gennem velfærd kan lægge det gode liv til rette. Denne 'tilrettelæggelse' sker via staten og baserer sig på videnskabelige beregninger og forestillinger om menneskets sociale adfærd, hvor pædagogik, psykologi og sociologi bliver brugbare videnskaber i statens ordnings- og udviklingsprojekt. Videnskaberne er brugbare i denne sammenhæng, fordi de netop studerer menneskers (sociale) liv i en tid, hvor troen på forandring er stor. På denne måde indarbejdes der en stræben efter homogenitet drevet af forestillingen om et organisk fællesskab, som skabes ved at give alle mulighed for det samme gode liv (Stokholm Banke 2004). Altså i tråd med den durkheimske tænkning.

I mellemkrigstiden og efter 2. verdenskrig bliver det i de nordiske lande mere og mere tydeligt formuleret, at den enkelte som borger i en stat har ret til omsorg fra staten som individuelt og universelt menneske (Kaspersen 2006). Som eksempel på denne

velfærdsstatslige tænkning ser vi nu nærmere på det svenske ægtepar Gunnar og Alva Myrdals *teori om kulturelt efterslæb*. Myrdalerne fik stor indflydelse på efterkrigstidens social- og familiepolitiske tænkning i Norden, primært gennem deres medlemskab af det svenske socialdemokrati fra 1932 (Bernild 2002), men også som fagpersoner. Gunnar Myrdal var jurist og økonom og en af arkitekterne bag det svenske 'folkehjem', og Alva Myrdal var socialpsykolog, læste hos udviklingspsykologen Jean Piaget i Geneve og virkede allerede i 1930'erne ved Förskoleseminariet i Stockholm – pendanten til reformpædagogen Sofie Ribbjergs 'Kursus for småbørnspædagoger' i København, som bl.a. hentede inspiration fra Myrdalernes tænkning.

Den primære årsag til at udvalgte Myrdalerne som punkt for nærmere studie af integrationismens udtryk i den velfærdsstatslige fornuft er imidlertid ikke, at vi anskuer deres tænkning som oprindelse til 'den nordiske velfærdsstat', men at deres tænkning udfolder sig på et tidspunkt, hvor denne fornuft er under etablering. Det betyder, at de grundlæggende argumenter fremstår tydeligt. Derfor er den velfærdsstatslige fornuft mere tilgængelig for analytisk iagttagelse på dette tidspunkt. Myrdalerne vælges altså her som eksemplarisk nedslag efter samme rationale, som Durkheim blev valgt som eksemplarisk nedslag for problematisering af integrationismen i sociologien.

I bogen *Kontakt med Amerika* fra 1941 redegør Myrdalerne for, hvilke impulser de igennem lang tid havde fået i Amerika (Myrdal & Myrdal 1941). Her havde de bl.a. opholdt sig, fordi Gunnar Myrdal af Carnegie Corporation i New York var blevet indbudt til at gennemføre et omfattende studie af "USA's negere", som han blev bedt om at opfatte som en "social foreteelse i en fullständigt objektiv och saklig anda" (Myrdal 1987: 15). Undersøgelsen blev foretaget ud fra et såkaldt totalsyn, hvor hele den amerikanske civilisation blev undersøgt for økonomiske, sociale og politiske forhold, men med udgangspunkt i den dårligst stillede samfundsgruppe, nemlig 'negere'. Myrdal beskriver problemet detaljeret og sagligt, men afholder sig ikke fra at fremkomme med løsninger på 'negerproblemet'. Han anså det for at være et moralsk spørgsmål, der krævede moralske svar. Han udgik helt eksplicit fra de værdipræmisser, der fandtes i *The American Creed* – den amerikanske trosbekendelse – nemlig frihed, lighed, retfærdighed, og at loven, ikke mennesket, hersker. Denne trosbekendelse var dels opstået i uafhængighedskrigen mod Storbritannien, dels i forsøget på at konsolidere en nation som bestod af immigranter. Myrdal når frem til, at integration er løsningen, og han opfordrede 'negere' til at tilpasse

⁴ I de enkelte lande udvikler der sig forskellige udformninger af velfærd, men det der fokuseres på her, er den fornuft, der driver disse systemer frem og gøre dem mulige.

sig det hvide samfunds normer og vurderinger på baggrund af konstateret 'mangelfuld' adfærd. For eksempel bemærker han, at de 'befriede sorte' ikke var særligt godt rustede til at deltage i valg handlinger eller til at stille op som repræsentanter i lokale forsamlinger. Set i lyset af Gunnar Myrdals politiske placering, magtfulde position og den nordiske interesse for disse spørgsmål, bliver dette arbejde væsentlig som et eksempel på, hvordan integrationismen også knyttes til et racespørgsmål i kraft af, at 'negeren' her opgøres som den, der skal inkluderes ved at blive 'den samme', hvilket fremføres på baggrund af en forestilling om et kulturelt efterslæb i forhold til en standard (Teshahoney og Grip 2007: 71).

Myrdalernes teori om kulturelt efterslæb tager i øvrigt udgangspunkt i en diagnose af et Europa præget af en krigsskaded generation efter 1. verdenskrig og nu truet med begyndelsen til 2. verdenskrig. Den åndelige kontinuitet og troen på fornuft, fremskridt og orden, som lige var begyndt at udvikle sig, beskrives at være brudt med krigen, og der argumenteres for, at 'nedarvningen' af en såkaldt kulturkapital, fra en generation til den næste, derfor er i fare (Myrdal & Myrdal 1941: 12). Den åndelige elendighed, det kulturelle forfald og den sociale utilpassethed kunne der ifølge Myrdalerne findes løsninger på vha. sociologien (social science), nemlig i den moderne rationelle empiriske forskning. Myrdalerne opfattede sociologien som del af en kritisk moralfilosofi som "alltid krävt rätt till ett fritt, radikalt og totalt studium af samhällslivet" (Ibid.: 18). En *social og menneskelig ingeniørkunst* udviklede sig som en legitim foreteelse i forlængelse heraf. Amerika beskrives som 'kulturfriskt' og ekspansivt både teknologisk, videnskabeligt og pædagogisk. Og det beskrives som en nødvendighed, at Europa tager ved lære af den amerikanske optimisme.

Det er især i opdragelsesspørgsmål rettet mod en hel befolkning, at Amerika af Myrdalerne opfattes at være et foregangsland til efterfølgelse; Sverige og de øvrige nordiske landes fremvoksende velfærdsstater har fokuseret på socialpolitiske ordninger, mens der i Amerika er en grundlæggende tro på, at samfundet kan udvikles og ændres gennem pædagogikkens og opdragelsens evne til at ændre og forbedre mennesket (Ibid.: 90). Det er ikke en statsideologi, der rulles ud i Amerika, men en udbredt tro på og en begejstring ved et bevidst opdragelsesarbejde, der er indrettet på at "frigöra krafter hos människan, som förutsättes finnas redan förut, om de ej svälts i en olämplig miljö" (Ibid.). Det gode er altså i individet selv: i individets interesser og muligheder. Opdragelsen skal blot lokke

det gode frem. Her anes elementer af det, der siden blev socialliberalt og socialdemokratisk tankegods.

Myrdalernes subtile cirkelslutning ligner således den durkheimske integrationistiske cirkulære tænkning: individets opdragelse forbindes med fremskridt for nationen på en måde, så det både forudsættes og forventes (beskrives og foreskrives), at individet *er* sådan som det *skal blive*. Dette fungerer mest af alt som en integrationistisk normaliseringsstrategi, der forbinder en totaliserende og en individualiserende synsvinkel. Viden om menneskets psykologi og påvirkelighed (opdragelse) antages altså i den amerikanske kontekst at være forudsætning for samfundsmæssig udvikling.

Pionertiden i Amerika beskrives at være forudsætning for denne handlekraftige folkesjæl med individet i centrum; pionertiden krævede den enkelte families beslutningskraft på baggrund af familiens egen iagttagelse af de omstændigheder, de var i. Migration og bevægelse fremhæves i det hele taget som et særtræk ved amerikansk civilisation, samtidig med at opdragelse og uddannelse fremhæves som en afgørende samfundsmæssig dynamik, der netop kunne integrere nationen og de bevægelser, den kom af.

Den progressive amerikanske filosof og pædagog John Dewey, der var tilknyttet den sociologiske Chicago-skole, var eksempelvis stærkt optaget af, hvordan amerikanisering og arbejdskrafts-kvalificering af indvandrede europæere kunne foretages vha. pædagogik og uddannelse, således at både det amerikanske demokrati, kulturen og industrien kunne overleve (Dewey 1929). Den pragmatiske intervention i barndommen og den systematiske træning i at tænke og gøre sig nyttig opskrives af Dewey for at forhindre tilbagegang, rutine og mangel på fremskridt. Kultur og demokrati anså Dewey som personlige moralske levemåder, som individuelle tilegnelser, og derfor var det også enkelt for Dewey at fremhæve individets deltagelse (agency) i den kontinuerlige forandringsproces. Myrdalerne beskriver, netop med henvisning til Dewey, hvordan Amerika opstår ud af en oplysningstænkning. En ideologisk planlagt struktur med individets frihedsrettigheder i centrum omsættes ved hjælp af et moderne, teknokratisk mål-middel skema til pædagogikken. Først skal der vælges værdipræmis: hvilket menneske vil samfundet have? Dernæst skal der vælges opdragelsesmetode afhængig af hvilket menneske samfundet vil skabe (Myrdal & Myrdal 1941: 96-112). Forestillingen var altså, at det var muligt at planlægge, hvilket menneske samfundet skulle bestå af.

Med Myrdalerne introduceres småbørnspædagogik og skolepædagogik således som et nyt velfærds-

statsligt udviklingsområde, der måtte tages hånd om i sikringen af befolkningens fortsatte udvikling. Via institutionaliseringen og universaliseringen af denne tænkning indarbejdes 'det kulturelle efterslæb' som en permanent tankefigur – helt i tråd med integrationismen. Igennem sociologien (social science) kunne der findes belæg for, at det var muligt at planlægge, hvordan man bedst løser det historisk bestemte kulturelle efterslæb gennem 'social og human engineering'. Det afgørende er, at den velfærdsstatslige fornuft, vha. videnskabelig rationalitet, kommer til at interessere sig for, hvordan man med indsigter fra psykologien og sociologien kan *forebygge*. Ideen er, at det bedste man kan gøre ved problemer, er at forhindre, at de opstår. Dette udtrykker en utvetydig *rationelt teknisk og intellektualistisk tilgang* til opdragelsesmæssige, sociale og praktiske problemer. Samtidig indebærer denne velfærdsstatslige fornuft en stræben efter at udpege og tendentielt samtidig afvikle, levemåder, der potentielt *kunne* udgøre 'problemer', for eksempel de levemåder der ikke bidrager tilstrækkeligt hurtigt og effektivt i forhold til den økonomiske udviklings vækstrationale.

Den velfærdsstatslige fornuft er altså i stand til at forbinde økonomisk vækst og velfærd, og således basere sig i forestillingen om en socialliberal stat funderet på markedet. Velfærdsstatens og pædagogikkens intervention orienterer sig efter at danne og videreudvikle *det praktisk fornuftige individ* gennem et fokus på selvdannelse og ledelse af individuel frihed. Det væsentlige er, at alle i princippet har lige mulighed for at tilrettelægge eget liv – samtidig med at professionelle institutioner og praktikker tilbyder videreudviklinger af den praktiske fornuft. Alt dette bliver muligt indenfor det Henriette Buus kalder en *liberalistisk velfærdsstats* ramme; uden at involvere staten som formynderisk intervention i markedet, men ved at finansiere et bredt og finmasket professionelt virke som intervention (Buus 2008). Velfærd handler ikke blot om overførsel af penge fra rige til fattige, men mere grundlæggende om *overførsel af viden* om, hvordan den enkelte og familien bedre kan tage vare på sin egen velfærd. Opdragelse og pædagogik bliver således helt centrale dele af den liberalistiske velfærdsstatslige fornuft.

Afsluttende bemærkninger

Afslutningsvis vil vi vende tilbage til vores indledende eksempel med læreren, som gennem sit professionsvirke skaber en orden i sin praksis ved at forstå samfundet som en integreret helhed. Gennem denne forestilling kan det uordentlige, altså de elever som ikke opfattes som en naturlig del af denne helhed, kun

integreres gennem pædagogiske interventioner, der gør disse elever 'ligesom'. Det angår interventioner, hvor den kulturelle og historiske viden, som disse elever efter lærerens opfattelse *mangler*, skal tilegnes. Gennem artiklens videnskabshistoriske og professionshistoriske tilbageløb er der redegjort for, at disse tænkemåder refererer til en dominerende samfundsmæssig og historisk erkendelsesfigur, nemlig en integrationistisk tankefigur som har præget såvel pædagogik, sociologi og statsfilosofi. Gennem disse historiseringer er den aktuelle integrationisme undersøgt.

Vi har gennem Foucaults politisk-historiske analytik argumenteret for, at stat ikke alene udgøres af officielle og synlige magtstrukturer, der påtvinges pædagogikken, men også af en kompleks og flertydig styringsproblematik, der via erkendelsesformer virker formende for samfundsmæssig inklusion og eksklusion. Dele af disse teknikker og vidensformer er blevet blotlagt gennem analyser af sociologien og den velfærdsstatslige fornuft i professioner som domineres af en forestilling om overensstemmelse mellem stat og samfundsmæssigt liv. Som noget helt centralt, har artiklen således peget på, at velfærdstaten baserer sig på overførsel af vidensformer, der baserer sig på integrationisme, samt på at professionerne, der gør brug af integrationistiske videnskabelige indsigter, stiller sig til rådighed for statens ordningsprojekt. Professionerne tilskynder den enkelte og familien til bedre at tage vare på sin egen velfærd via tilegnelse af viden gennem pædagogiske processer.

Artiklens analyser har gjort det muligt at iagttage den tankefigur, der præger pædagogikken forstået som et velfærdsstatsligt og socialliberalt fænomen. Den figur der kommer til syne, er den figur som Foucault iagttog som et system af overvågning og straf, og som kombinerer humanisering og ny disciplinering af menneskelivet. Gennem kombination af empirisk observation af det enkelte menneske i pædagogikken, videnskabelig bearbejdning og indstilling for eksempel gennem professionerne, samt tilrettelæggelse af den passende opdragelse, dukker denne figur op og medvirker til at befolkningen konstitueres som genstand for opdragelse i 1800-tallet. På denne måde er der en forbindelseslinje mellem den durkheimske, franske og rationelle sociologi og opdragelsestænkning omkring 1900, Deweys amerikanske progressivisme omkring 1900, Myrdalernes socialdemokratiske, velfærdsstatslige sociale og psykologiske ingeniørkunst omkring 2. verdenskrig og aktuel velfærdsstatslig pædagogik og opdragelse – som her var udgangspunktet for historiseringen af integrationismen. Den gennemgående linje er, at kirken er erstattet med videnskaben, som nu leverer krudt til at fremføre en

tro på, at samfundet skal reformeres gennem pædagogik, som skal reformeres gennem sociologien og psykologien.

Hos Foucault er der vel at mærke tale om en analytisk beskrivelse af en praktisk-epistemologisk problematik, der dukker op historisk, mens der hos Durkheim, Dewey og Myrdalerne er tale om refleksioner over, hvordan man kan opdrage og integrere en befolkning ved hjælp af videnskabsbaseret social ingeniørkunst, som således bliver en væsentlig del af opdragelsens historisk-politiske udformning.

Foucaults horisontale epistemologiske tilgang giver netop mulighed for at pege på, hvordan denne helhedstænkning sætter sig igennem i forskellige velfærdsstatslige felter, gennem pædagogikken, politikken og sociologien. Den gør det muligt at studere den integrationistiske figur i disse felter og dermed skabe en opmærksomhed på dens entydige tænkning. På denne måde bliver det muligt analytisk at få øje på, at hierarki og totalitarisme også iværksættes på tværs og horisontalt og ikke blot vertikalt, som netop er integrationismens 'udtalte' vej. Derimod er begrænsningen i en Foucaultsk optik, at metodologien netop ikke kan placere magtrelationer og magtkoncentrationer i specifikke agenter eller institutioner, som f.eks. en sociologisk tilgang ville kunne. Artiklen er derfor heller ikke et forsvar for afskaffelse af pædagogisk-sociologisk analyse af integrationismens inkluderende og ekskluderende effekter, men snarere en overvejelse, der kan kvalificere, forstyrre og historisere den sociologiske analyse og gøre den mindre komfortabel med sine egne blinde vinkler. Med Foucault fokuseres der på decentrale horisontale årsagsnetværk og gensidige mulighedsbetingelser for integrationismen af epistemologisk art. Det er denne del af virkeligheden, som en analyse iværksat ved hjælp af Foucaults historisk-politiske analyseblik, kan udsige noget om. Det primære i denne artikel har været at udpege Foucaults analyseoptik som en frugtbar måde at fastholde et fokus på integrationismens erkendelsesmæssige elementer og på kontinuerligt at overveje betydningen af denne dominerende erkendelsesfigur som utrættelig genopstår, fornyr sig og ikke er sådan at slippe af med. Til det formål har det været en velegnet metodologi.⁵

⁵ Tak til Tina Kallehave, Bolette Moldenhawer, Kirsten Hvenegård-Lassen, Rasmus P. Hansen, Vibeke Schrøder og anonyme fagfæller som på forskellige tidspunkter af denne teksts liv har opmuntret, vist interesse, kommenteret på distance og ikke mindst læst og fortolket tidligere udkast med seriøsitet og entusiasme.

Vibe Larsen

Ph.d., adjunkt ved UCC og ekstern lektor ved Institut for Psykologi og uddannelsesforskning, RUC. Vibelar@ruc.dk eller vl6@ucc.dk.

Trine Øland

Ph.d., adjunkt ved Afdelingen for Pædagogik, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns Universitet. troeland@hum.ku.dk

Abstract

'Integrationism' in educational research and professionalism.

This article demonstrates a way to qualify the study of pedagogy conceived of as an ambiguous welfare state phenomenon. Thus, a critical analysis of the Western state philosophy, termed 'integrationism', is conducted. Using Foucault's historical-political methodology, Emile Durkheim's organic-sociological methodology and the welfare state philosophy of Gunnar and Alva Myrdal are analyzed. Hence, the emergence of 'integrationism' and its sophisticated circular thinking, depicting society as an integrated whole, is exposed. Consequently, the rational and technocratic epistemology of 'integrationism', and the normalization-strategy vis-à-vis the individual that goes with it, becomes accessible to critical debate regarding which citizens the welfare state recognizes as legitimate.

Keywords

Educational research, integration, welfare state, professions, epistemology

Referencer

- Aagaard Nielsen, K. 1983. *Sociologi og socialisation: Kritik af de kapitalistiske herredømmeformer*, Rapportserie fra Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Alsmark, G., T. Kallehave & B. Moldenhawer 2007. Migration og tilhørsforhold. In *Inklusions- og eksklusionsprocesser i Skandinavien*, red. G. Alsmark, T. Kallehave og B. Moldenhawer. Stockholm: Makadam förlag.
- Bernild, O. 2002. *Seks forelæsninger i velfærdsstatens udvikling*, Arbejdspapir ved Etnologi, Københavns Universitet.
- Bourdieu, P. 1997. Socialt rum og symbolsk rum. In *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handling*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Buus, H. 2008. *Indretning og efterretning. Rockefeller Foundations indflydelse på den danske velfærdsstat 1920-1970*, København: Museum Tusulanums Forlag.
- Dewey, J. 1970. American Education and Culture, i *Characters and Events. Popular Essays in Social and Political Philosophy*, by John Dewey, red. Joseph Ratner, Vol. II, New York: Octagon Books [1929].
- Durkheim, E. 1975. Pædagogik og sociologi, i *Opdragelse, uddannelse og sociologi. En bog om opdragelsens og uddannelsens*

- funktion i samfundet*, Carit Andersens Forlag & Finn Suensons Forlag [1902].
- Durkheim, E. 2000. *Den sociologiske metodes regler*, København: Hans Reitzels Forlag [1895].
- Foucault, M. 2004. "Society must be defended". *Lectures at the Collège de France 1975-76*, London: Penguin Books [1997].
- Foucault, M. 2002. *Viljen til viden. Seksualitetens historie 1*, Frederiksberg: DET lille FORLAG [1976].
- Frykman, M. P., red., 2001. *Beyond integration. Challenges of belonging in diaspora and exile*. Lund: Nordic Academic Press.
- Gilliam, L. 2009. *De umulige børn og det ordentlige menneske: Identitet, ballade og muslimske fællesskaber blandt etniske minoritetsbørn*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Gitz-Johansen, T. 2006. *Den multikulturelle skole – integration og sortering*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Hvenegård-Lassen, K. 2006. Velfærdsstatens Andre. In- og eksklusion af mennesker i den moderne danske stat 1800-1980, *Tidskrift for Velferdsforskning*, 9 (4): 198-209.
- Jensen, P. H. 2000. Kontekstuelle og tværnationale komparative analyser, *Dansk Sociologi*, 11 (3): 29-48.
- Kaspersen, L. B. 2006. The Formation and Development of the Welfare State. In *National Identity and the Varieties of Capitalism. THE DANISH EXPERIENCE*, red. Campbell, J. L.; Hall, J. A. og Pedersen, O. K. London: McGill-Queen's University Press.
- Larsen, V. 2010. *Nationale praktikker i børnehaven. Om relationen mellem forskelsstrukturer i småbørnspædagogikken og en nationalstatsorganisering*. Roskilde: Forskerskolen for Livslang Læring.
- Larsen, V. og T. Øland 2006. Kanonisk sikkerhed og integration, *Dansk pædagogisk Tidsskrift* 3: 32-41.
- Lenoir, R. 2006. Pierre Bourdieu and the Law: An Intellectual and Personal Encounter, *Refærd* 29 (3/114): 7-22.
- Merriam, S.B. 2001. *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Moldenhawer, B. 2001. *En bedre fremtid? Skolens betydning for etniske minoriteter*. København: Hans Reitzels forlag.
- Myrdal, A. og G. Myrdal 1941. *Kontakt med Amerika*, Stockholm: Bonnier.
- Myrdal, G. 1987. *Historien om 'An american dilemma'*, Stockholm: SNS Förlag.
- Prieur, A. 2002. Objektivisering og refleksivitet – om Pierre Bourdieu perspektiv på design og interview. In *Liv, fortælling, tekst – strejftog i kvalitativ sociologi*, red. M. H. Jacobsen m.fl. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Sayad, A. 2004. *The Suffering of the Immigrant*. Cambridge: Polity Press.
- Stokholm Banke, C. F. 2004. Manden som kom cyklende med velfærdsstaten. In *13 historier om den danske velfærdsstat*, red. K. Petersen. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Tesfahuney, M. og M. Dahlstedt 2007. Lågrets politik. Undantagstillstånd, övervakningsansamlingar och migration. In *Viljan att styra. Individ, samhälle och välfärdens styrningspraktiker*, red. S. Lövgren og K. Johansson. Lund: Studentlitteratur.
- Tesfahuney, M. og L. Grip 2007. Integrationism – Viljan til Det-samma. Integration(s)politikens paradokser, *Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift* 43: 67-98.
- Øland, T. 2007. Sammenligningens væsen. Lærerstykker fra forskningspraksis. In *Inklusions- og eksklusionsprocesser i Skandinavien*, red. G. Alsmark, T. Kallehave og B. Moldenhawer. Stockholm: Makadam förlag.
- Øland, T. 2009. *Grænser for progressive pædagogikformer. Sociologiske undersøgelser af progressive pædagogikformer som middelklassekamp om dominans over det statslige skolegangsfelt & praktisk-epistemologiske undersøgelser af progressiv pædagogik som ledelse af individuel frihed 1970 og 2005*. København: Forlaget HEXIS.

Fält, skuggfält och gränsdragningsarbete: Teoretiska verktyg för analys av läroboksforskning

Anders Holmgren

I boken *Science of Science and Reflexivity* använder Pierre Bourdieu vetenskapens verktyg på vetenskapen själv för att undersöka de sociala förutsättningarna för och organisationen av vetenskaplig kunskap (Bourdieu 2004) och han gör det vid en tidpunkt när den vetenskapliga autonomin i ökande grad hotas av ekonomiska och sociala intressen (Bourdieu 2004, Nowotny et al 2001). De verktyg som utvecklats av Bourdieu och hans medarbetare har använts för att tolka och förklara vetenskap som kulturellt fält, dess självständighet och inre struktur (Bourdieu 2004; Bourdieu & Wacquant 1992). När det gäller att undersöka formeringen av olika forskningsområden och dess gränser till andra kunskapsproducerande aktiviteter är den så kallade gränsdragningsteorin högst relevant att använda som teoretiskt verktyg (Gieryn 1999; Lamont & Molnár 2002). Föreliggande artikel är ett försök att pröva några teoretiska verktyg samt undersöka deras användbarhet och förklaringsvärde. Det teoretiska resonemanget bygger på de reflektioner jag gjort i samband med en pågående studie om vetenskapshistoriska aspekter på formationen av läroboksforskning som vetenskapligt område.¹ I artikeln koncentrerar jag mig på att reflektera kring begreppens förklaringsvärde i förhållande till min studie och resultatet utgör ett bidrag till den övergripande diskussionen om teorianvändning inom vetenskapshistorisk forskning.

Min ansats kan beskrivas som hermeneutisk där utbildningssociologiska begrepp såsom fält, skuggfält och gränsdragningsarbete utgör de tongivande be-

greppen. Hur empiriska data ska ses i förhållande till teoretiska perspektiv är en omtvistad fråga beroende på vilket vetenskapligt paradigm som forskaren utgår ifrån. I den här artikeln är min utgångspunkt att varje fas i en studies genomförande inte kan friläggas från teoretiska perspektiv och att empiriska data är fusionerade med teori i själva sin uppkomst (Alvesson & Skoldberg 1994). Ett sådant sätt att se på empiriska data och teori avviker delvis från det som är gängse inom viss forskningstradition och utgör i det följande en viktig utgångspunkt när det gäller att pröva olika teoretiska begrepp vid studiet av vetenskapliga områden (Jfr Holmgren 2006). Bengt Kristensson Ugglar skriver i boken *Slaget om verkligheten* att det är ett omöjligt företag att göra en objektivistisk omvärldsanalys och att vår omvärld är mångtydig och ligger öppen för skilda tolkningar och delade meningar (Kristensson Ugglar 2002). Jag delar detta synsätt och lägger ett liknande tolkningsraster på studiet av kulturella fält, i det här fallet på analyser av ett vetenskapligt område. Här vill jag betona att Kristensson Ugglar är kritisk till de metaforer som ofta används när det gäller tolkning, inte minst bilder som i första hand anknyter till vårt seende och det som han kallar för "ögats metaforik".² Jag kan inte här gå in på denna

¹ Den pågående studien om framväxten av läroboksforskning i relation till den internationella läroboksrevisionen utgör en del av ett subprojekt under det internationella forskningsprojektet *Historia utan gräns: Den internationella läroboksrevisionen 1919-2009*, ett projekt finansierat av Swedish Research Council (Vetenskapsrådet, Sverige) under ledning av professor Daniel Lindmark.

² Kristensson Ugglar problematiserar ögats metaforik, dvs. när vi försöker tala om sanning i termer av öga, seende och ljus, i det att han säger: "På samma sätt som det inte finns några rena, teorioberoende, neutrala data, så har man menat att det inte heller finns någon oskyldig blick" (328). I det sammanhanget talar han även om att det är vi människor som ser, inte ögonen, med allt vad det innebär. Det innebär t ex att allt jag ser är färgat av min förförståelse, min förväntningshorisont och är impregnerat av mina egna teoretiska utgångspunkter. Kristensson Ugglar fortsätter: "Och när ögat och dess förmåga att se förlorat sin oskuld, växer insikten om att seendet alltid är problematiskt. Drömmen om det totala seendet har för det mesta balanserats av till exempel insikten av bländningens realitet / / Många har därför menat att det är omöjligt att begränsa filosofins verksamhet till synens domäner och pläderat för

diskussion i detalj men vill göra läsaren uppmärksam på de begränsningar olika teoretiska begrepp har genom att de ofta sätts i relation till seendet som epistemologisk förutsättning och grund (Steinsholt 2004).³

Under det senaste seklet har det bedrivits läroboksforskning vid Georg-Eckert-Institutet i Braunschweig, Tyskland. Fokus har skiftat från innehållsanalys till olika mediers påverkan (*impact research*) och idag fokuserar man även på utvecklingsarbete kring läroböcker och kompletterande läromedel, som till exempel digitala medier (Pingel 2010a). Men trots läroböckers centrala roll som kulturella artefakter i skolan är det främst under de senaste två decennierna som läroboksforskningen har expanderat, inte minst beroende på utvecklingen av elektroniska medel och ett ökat intresse för denna typ av forskning (Foster & Crawford 2006; Johnsen 1993; Selander 2003; Selander och Skjelbred 2004; Reichenberg 2007). Det är framför allt läroböcker i historia som haft störst attraktionskraft på forskarna inte minst för att historieboken utgör en artefakt där ett samhälles normer och värden förmedlas; där samhället i viss mån avbildar sig självt och målar upp den bild man vill visa upp för den unga generationen (Ahonen 2009; Pingel 2010a). I Skandinavien bedrivs läroboksforskning bland annat vid Høgskolen i Vestfold, Norge, med ett centrum för pedagogiska texter och läroprocesser samt vid Umeå universitet, Sverige, med särskilt fokus på historiska medier.⁴ I det följande diskuterar jag olika teoretiska begrepp och dess potential för analys av läroboksforskning.

Fältperspektiv

Konflikt och strider inom universiteten har utgjort ett signum för uppkomsten av olika discipliner. Universitetens historia har alltsedan 1300-talet kännetecknats av utvecklingen av olika discipliner genom konflikter dem emellan (MacIntyre 2009).⁵ Analysen av denna kamp i termer av *fält* är däremot starkt knutet till den franske sociologen Pierre Bourdieu.⁶ I det följande diskuterar jag möjligheter och begränsningar med de analysverktyg som Bourdieu och hans medarbetare ställt till vårt förfogande. Enligt Bourdieukännaren Donald Broady utgör ett fält "ett system av relationer mellan positioner besatta av människor och institutioner som strider om något för dem gemensamt" (Broady 1998:11). Broady förklarar vidare att fältet uppstår i denna gemensamma strid och att det är först när det råder en viss grad av autonomi inom fältet som vi har att göra med ett fält (Broady 1991: 271).

En viktig ingrediens i Bourdieus begreppsvärld är således stridsmetaforen, dvs. att det råder konkurrens om det egna fältet. Bourdieu argumenterar för att striden om det egna fältet mellan olika agenter är en strid om symboliskt kapital (Bourdieu & Wacquant 1992: 119). Det sistnämnda begreppet behöver tydliggöras. Symboliskt kapital består av "erkänd auktoritet", något som olika teorier om statens uppkomst förbiser, enligt Bourdieu (Bourdieu 1999: 97).⁷ Det är således en form av kapital som måste erkännas av andra agenter i samhället. Hur tillerkänns detta kapital värde av andra? Bourdieu menar att olika arter av kapital, som t ex fysiskt, ekonomiskt, kulturellt, socialt kapital, förvandlas till symboliskt kapital när de uppfattas av sociala agenter utrustade med perceptionskategorier som gör att de kan urskilja dem och tillskriva dem värde (Bourdieu 1999).

örat eller handen som sanningsvittne" (ibid.). Det är intressant att följa resonemanget i Kristensson Ugglas framställning, som även berör hermeneutik bortom objektivism och relativism. Se vidare Kristensson Ugglas 2002: 334 ff.

³ Steinsholt diskuterar bland annat den litauisk-franske filosofen Emmanuel Lévinas empirism och menar att han som de flesta andra franska filosofer i det 20:e århundradet är starkt kritisk till den visuella grunden för vårt västerländska tänkande. Även om vi självklart använder visuella fakta om människan för att göra en vetenskap om pedagogik / psykologi möjlig framstår likväl visionen / synen som något farligt för Lévinas. Varför det? Jo, därför att det inte kan förhindra att vi behandlar andra människor som objekt; det kan inte i sig själv förhindra ett nytt Auschwitz, förklarar Steinsholt (Steinsholt 2004: 162).

⁴ Se vidare i Selander 2003: 210 och på hemsidan: <http://www.hive.no/senter-for-pedagogiske-tekster-og-laereprosesser/category715.html>. En nyinrättad forskarskola för historielärare vid Umeå universitet ("Historiska Medier: Forskarskola i historia med didaktisk inriktning") är särskilt inriktad mot historiska medier och dess utformning, innehåll och användning i undervisning och lärande. Se vidare på länken: <http://www.ledning.umu.se/aktuellt/nyheter/nyhetsvisning/ny-forskarskola-for-historielarare.cid164229>

⁵ Se t ex vad filosofen Alasdair MacIntyre skriver i boken *God, Philosophy, Universities*: "The history of universities since the thirteenth century has been at once a history of the development of the different disciplines and a history of transformations in beliefs about the relationships between the disciplines. Universities are therefore scenes of recurrent conflict, since both the development of particular disciplines and the transformations in how the relationships between the disciplines are conceived are marked by recurrent conflict." (MacIntyre 2009: 93).

⁶ Begreppet *fält* ingår i den verktygslåda som den franske sociologen Pierre Bourdieu och hans medarbetare har utvecklat under en lång rad år i ett stort antal empiriska undersökningar. Bland övriga verktyg finns *kapital*, *habitus*, *strategier*, *det sociala rummet* osv. Se t ex Bourdieu 2000; Bourdieu et al 1996. Här vill jag, i likhet med Broady, utfärda en varning att oreflekterat "importera" Bourdieus begrepp till nationella förhållanden i tron att det betyder samma sak oavsett var och hur man använder begreppen (Broady 1991: 302). Se även Broady & Albertsen 1998: 297 ff.

⁷ Bourdieu säger egentligen att *alla* teorier om statens uppkomst förbiser koncentrationen av det symboliska kapital som består av erkänd auktoritet, vilket ännu mer understryker den kritiska udd som ligger i hans påstående.

På svensk mark har fältbegreppet använts i de mest skiftande sammanhang, ofta i anslutning till analyser av olika kulturella eller sociala fält i samhället. Men det rör sig också om analyser av forskningsfält i vardande (som t ex omvårdnadsforskning), kvinnoforskning, musikpedagogik, historieämnet som disciplin, autonomi i universitetsvärlden och vissa typer av militära insatser (Broady & Heyman 1998; Ullman 2004, Gustafsson 1998; Gunneriusson 1998, 2002, 2004).⁸ De fältundersökningar som mest tangerar min inriktning är de analyser som beskriver forskningsfält i vardande. För att ett område ska kunna analyseras som ett fält i Bourdieus mening krävs, enligt Broady, att fältet äger ”en väl utvecklad autonomi, dvs. självständighet i förhållande till andra fält och till omvärlden i övrigt” (Broady 1998: 15). Broady listar tio enkla ”tumregler” som kan fungera som anvisning för att bedöma graden av autonomi för ett fält (Broady 2002: 51-52). När man kan identifiera alla dessa regler kan man med säkerhet påstå att det handlar om ett självständigt fält. Rent metodologiskt går det alltså att använda somliga av fältteoriens verktyg även när man inte studerar ett särskilt autonomt område, vilket jag har gjort i det följande.

Läroboksforskning och fältbegreppet

Tecken som kan tyda på att autonomi håller på att förstärkas inom ett fält kan t ex vara att forskare samverkar och refererar till varandra i ökande grad. Broady & Heyman menar att detta är vad som skett inom omvårdnadsforskning de senaste åren. De exemplifierar detta genom att visa, att man bygger upp egna institutioner och forskningsmiljöer, nätverk, föreningar, tidsskrifter, rapportserier och andra publikationsfora. När det gäller läroboksforskning finns det en liknande utveckling genom de forskningsmiljöer, nätverk och tidsskrifter som är i ständig utveckling. Ett annat tecken, som pekar i samma riktning, är att området börjar få sin egen historieskrivning, vilket brukar utmärka mer autonoma fält (Broady & Heyman 1998).⁹ Frågan är naturligtvis om det går att jämföra dessa två områden med varandra. Men om man enbart tar hänsyn till dessa förutsättningar kan det tala för att autonomi, i varje fall delvis, håller på att förstärkas inom läroboksforskning.

Det allra tydligaste indiciet på detta är att det inom området läroboksforskning finns en mängd tidsskrifter, egna forskningsinstitut som sinsemellan sitter ihop i olika nätverk. Andra ”tumregler”, som bedömer graden av autonomi, är att området har ett eget slags drivkrafter, engagemang, hängivenhet, intresse som sporrar deltagarna till att göra insatser. Inom läroboksforskning finns till exempel egna inrättningar, vilka hallstämplar de egna verken och författarna. En av dessa inrättningar är Georg Eckert Institute for International Textbook Research (GEI), ett internationellt centra för läroboksforskning i Braunschweig, Tyskland. Institutet är det mest kända inom läroboksforskning och har dominerat europeisk forskning på läroböcker, framförallt historieböcker, och byggt upp ett stort nätverk på det internationella planet (Johnsen 1993; Selander 2003: 210-211).¹⁰ Institutet ger ut en mängd publikationer, där de mest centrala utgörs av Journal of Educational Media, Memory, and Society (JEMMS) och Eckert. Die Schriftenreihe. Studien zur internationalen Bildungsmedienforschung.¹¹ Institutet har haft en central roll alltifrån dess grundande 1951 och har, med stöd av UNESCO, etablerat ett internationellt nätverk av en mängd forskningsinstitutioner och utvecklingscentra världen över (Jfr Johnsen 1993). En förteckning över närmare 25 forskningsinstitut, speciellt inriktade på internationell och interkulturell forskning, återfinns i Falk Pingels UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision (Pingel 2010a: 80-82). Många länder har etablerat centrala och regionala pedagogiska institut där internationell läroboksforskning bedrivs. Med några få undantag finns dessa inte uppräknade i Pingel, men många av dem är listade i Unescos internationella nätverk för läroboksforskning. Men det finns även andra typer av inrättningar, som t ex The International Association for Research on Textbooks and Educational Media (IARTEM) med den egna elektroniska tidsskriften Research on Textbooks and Educational Media.¹² Det finns även en strävan efter att förfina metoder och utveckla teorier kring läroboksforskning (Pingel 2010b, Lindmark & Holmgren 2011).

⁸ Gunneriusson har använt fältperspektivet både när det gäller studier av en disciplins framväxt, en högskolas tillblivelse och studier av militära operationer.

⁹ I samma andetag nämner de hur omvårdnadsforskning besätts av särskilda professors- och lektorstjänster samt etablerar egna forskningstraditioner och belöningssystemer (Broady & Heyman 1998: 320). Det finns, vad jag vet, ingen sådan utveckling inom läroboksforskningen, varken nationellt eller internationellt.

¹⁰ På institutets hemsida finns en lista på sammankopplade forskningsinstitut, samarbetspartners som tillsammans bildar ett internationellt nätverk. Se specifika länkar på webbadressen: <http://www.gei.de/en/georg-eckert-institute-for-international-textbook-research.html>.

¹¹ För en komplett förteckning över de publikationer som GEI ger ut, se www.gei.de.

¹² IARTEM är en internationell sammanslutning av forskare som bedriver forskning på läroböcker och pedagogiska medier och är knuten till Høgskolan i Vestfold, Norge. Se <http://www.iartem.no>

Bourdieu menar att en disciplin är ett relativt stabilt och begränsat fält och därigenom relativt lätt att identifiera (Bourdieu 2004). Detta stämmer delvis in på läroboksforskning, som idag har ett akademiskt och socialt erkänt namn, egna tidsskrifter och internationella konferenser. Men är då läroboksforskning ett fält i Bourdieus mening? Jag ställer mig tveksam till om läroboksforskning kan betraktas som "en värld för sig" där deltagarna inom fältet är "mer beroende av varandra än av omvärlden", för att uttrycka mig i de termer som Broady använder om fältbegreppet (Broady 1998: 11). Mer intressant, än att fråga sig om läroboksforskning är ett fält eller inte, är egentligen att undersöka vilka krafter eller mekanismer som verkar i riktning mot ökad autonomi inom området och vilka krafter som drar i motsatt riktning mot ökad heteronomi. Några regionalgeografiska begrepp fungerar här som pendang till det som sker inom läroboksforskningen. Centripetala krafter (eller mekanismer) står då för det som drar i riktning mot autonomi och verkar sammanhållande för området i sig; centrifugala krafter betecknar däremot det som drar i riktning mot heteronomi och verkar splittrande inom ett givet område.

Det mesta av det jag har nämnt ovan utgör ingredienser i läroboksforskning som vetenskapligt område som jag tolkar som centripetala krafter. Det som däremot drar i motsatt riktning och betecknar centrifugala mekanismer är följande. Läroboksforskning har utvecklats till en interdisciplinär aktivitet där historiker, geografer, samhällsvetare och utbildningsvetare är engagerade i lika hög grad (Pingel 2010a; Jacobmeyer 1990). Den stora variationen av uppgifter inom läroboksforskning liksom bredden av interdisciplinärt samarbete mellan forskare inom specialinriktade forskningsgrenar, utbildningsvetenskap och ämnesdidaktik gör att det är svårt att hålla samman läroboksforskning som något enhetligt på den internationella arenan (Jacobmeyer 1990, jfr Pingel 2010a: 43). Dessa omständigheter kan tolkas som krafter som drar mot heteronomi inom området. Andra omständigheter kan vara konkurrens mellan olika traditioner, t ex mellan "den ideologiska traditionen" och "den kritiska traditionen" (Johnsen 1993; Stuart 2011) och att inte någon specifik metodarsenal för just läroboksforskning har utvecklats inom området, vilken bland annat beror på att "scientists and educationalists have devised different sets of criteria for analysis" (Pingel 2010a: 71). Den tvärvetenskapliga strukturen gör att området saknar den autonomi som behövs för att kunna betraktas som ett kulturellt fält i Bourdieus mening (Broady & Heyman 1998; Skjelbred et al 2007). Den fråga som kvarstår är om läroboksforsk-

ningen någonsin kommer att bli ett eget, homogent och autonomt fält. Min tolkning är att tvärvetenskapliga strävanden utgör krafter som drar i riktning mot ökad heteronomi och således verkar som en centrifugal kraft inom läroboksforskningens område. Med ovanstående resonemang som grund vill jag alltså reservera mig mot att använda fältbegreppet fullt ut på mitt undersökningsområde, eftersom läroboksforskning inte kan betraktas som ett kampfält i Bourdieus mening. Andra forskare som har varit ute efter att studera framväxten av olika fält eller fält i vardande har lagt in reservationer mot användningen av fält (Gustafsson 1998) vilket ligger i linje med min problematik.

Läroböckers utformning som pedagogiska texter gör att forskningsobjekten befinner sig i skärningspunkten mellan olika fält, t ex mellan pedagogikens fält och historiedidaktikens fält. Det finns emellertid ett visst förklaringsvärde i att använda fältbegreppet, inte minst när det gäller att bedöma graden av autonomi, ge perspektiv åt och förklara forskningsområdets inre struktur. Men istället för att byta ut ett teoretiskt verktyg mot ett annat kan forskaren modifiera det så att det lämpar sig bättre att använda. Broady föreslår till exempel att vi kan tänja ut fältbegreppet (Bourdieu själv använder begreppet "subfält" för att beskriva fält inom fältet). Ett exempel på detta är det som sociologerna Roos & Rotkirch gör när de prövar begreppet "skuggfält" på sensocialismens dubbelliv, och som i stort sett handlar om den "icke auktoriserade filosofi och psykoanalys, som levde i skuggan av men inte utan förbindelser med de officiella sanktionerade läroarna" under Sovjettiden (Roos & Rotkirch 1998: 453-466; Broady 1998: 23). Ett problem med Bourdieus fältbegrepp har varit frågan om begreppets räckvidd och avgränsning. Ett exempel på svårigheter som är förknippade med denna fältdefinition är när det är frågan om en grupp som inte inkluderas i ett specifikt fält, men ändå står i ett förhållande till det. Det kan vara kvinnor som inte vill delta i fältets kamper, eftersom spelets insatser och vinster är främmande för dem. I sådana situationer blir termen skuggfält behändigt att använda, menar Roos & Rotkirch (1998: 454). Skuggfältets egenskaper beskriver de så här:

"Ett skuggfält står i ett bestämt förhållande till moderfältet, som det hjälper att fungera och förnya sig samtidigt som det lever enligt sina egna – omvända eller kvasiautonoma – lagar /.../ De två fälten är sins emellan beroende: varken det egna fältet eller skuggfältet kan fungera utan varandra. Likaså finns det alltid något gemensamt område (utbildning, aktivitet, persongrupper, yrkeskategori, intressesfär) där fälten överlappar varandra. Det är möjligt för en agent att

röra sig på båda fälten samtidigt men i olika positioner, men det är också möjligt att skuggfältets agenter tidvis står helt utanför det egentliga fältet, och många av fältets agenter är ovetande om skuggfältets existens.” (Roos & Rotkirch 1998:455).

De två fälten – moderfältet och skuggfältet – är beroende av varandra och kan sägas stå i ett symbiotiskt förhållande till varandra. De båda fälten skulle inte kunna fungera utan varandra. Att många av fältets agenter är ovetande om ett skuggfältets existens kan till exempel vara fallet inom en forskningsgren, där många manliga forskare är omedvetna om forskning som bedrivs av kvinnor (antingen avsiktligt eller utan att ens inse det), anser Roos & Rotkirch (1998). Läroboksforskning skulle kunna betecknas som en skuggverksamhet inom mer etablerade fält eller discipliner. Det finns således ett visst förklaringsvärde hos skuggfältsbegreppet visavi läroboksforskning. Frågan är förstas hur långt det räcker och om det i tillräckligt hög utsträckning kan förklara framväxten av läroboksforskning och dess fortsatta utveckling. Alternativt kan läroboksforskning ses som en subdisciplin inom andra discipliner eller fält.

Ett annat sätt att hantera problemet med att Bourdieus fältbegrepp inte riktigt räcker till i olika sammanhang är att kombinera analyser av fält med analyser av nätverk (Broady 2002). I renodlade studier av fält anlägger forskaren ett fågelperspektiv medan det i studier av sociala nätverk gäller att vaska fram ”de personliga relationernas betydelse och samröret medlemmarna mellan” (Broady 2002: 49). Han förklarar vidare att den avgörande skillnaden mellan fältanalyser à la Bourdieu å ena sidan och nätverksanalyser å andra sidan är att fältanalyserna i förstone innebär ”konstruktion av ett system av relationer mellan de positioner som personer (eller grupper eller institutioner) kan besätta”, medan nätverksanalyser främst tar sin utgångspunkt i ”interaktionen mellan personerna” och det är kombinationen av dessa som är fruktbarande (Broady 2002: 49). Sammanfattningsvis: När jag använt fältbegreppet i den pågående studien har jag inte funnit tillräckligt goda skäl till att beskriva läroboksforskning som en självständig disciplin. Jag har istället fokuserat frågor om vilka krafter eller mekanismer som verkar i riktning mot ökad autonomi inom läroboksforskning och vilka krafter som drar i motsatt riktning, det vill säga mot heteronomi.

Gränsdragningsarbete

Frågan om vad som konstituerar ett vetenskapligt fält har även att göra med vetenskapens gränser i förhållande till andra kunskapsproducerande aktiviteter (Andersson 2004; Lamont & Molnár 2002). Under de

senaste åren har gränsbegreppet spelat en central roll inom inflytelserika forskningsinriktningar, som t ex antropologi, historia, statsvetenskap, socialpsykologi och sociologi (Lamont & Molnár 2002). Litteratur som berör yrkesprofession, vetenskap och social kunskap illustrerar exceptionellt väl användbarheten av gränsbegreppet, så som det används för att t ex åtskilja vetenskap från icke-vetenskap och discipliner från varandra (Lamont & Molnár 2002: 167 ff.). När det gäller formeringsprocesser, vilka ofta inbegriper formuleringar av den egna disciplinen i förhållande till andra discipliner, kan dessa beskrivas i termer av gränsdragningsarbete.

Gränsdragningsbegreppet, översatt från engelskans boundary-work, lanserades först av vetenskaps-sociologen Thomas F. Gieryn och har använts av en mängd forskare för att analysera hur vetenskap avgränsas och vinner kunskapssteoretisk auktoritet i samhället, samt strategier av olika slag att konstruera bilden av vetenskap, som en specifik verksamhet avgränsad från andra typer av kunskapsproducerande verksamheter (Gieryn 1983, 1995, 1999). Gieryn skapade termen för att beskriva de diskursiva praktiker genom vilka forskare försöker tillskriva ”selected qualities to scientists, scientific methods, and scientific claims for the purpose of drawing a rhetorical boundary between science and some less authoritative residual non-science” (Gieryn 1999: 4-5). Gieryn hävdar vidare att boundary-work är ”strategic practical action” med avsikten att upprätta epistemisk auktoritet och beskriver gränser och territorier som en vetenskaplig kartograf och menar att den vetenskaplige insidern utför gränsdragningsarbete för att fullfölja eller bevara skilda professionella mål (Gieryn 1999: 23). Den sociologiska frågan i sammanhanget är då inte ifall vetenskap är äkta eller inte, utan istället hur dess gränser och territorier är flexibla och ”discursively mapped out in pursuit of some observed or inferred ambition – and with what consequences, and for whom?” (Gieryn 1999: 23). Detta visar på vad som rent konkret menas med gränsdragningsarbete och hur det visar sig i handling.

I begreppet ligger ett ständigt omförhandlande om var gränsen går. Vetenskapshistorikern Anna Tunlid har i sin forskning använt begreppet och menar att gränsdragningsarbete bedrivs från vetenskapssamhällets sida ”genom att man framhåller vissa egenskaper och utmärkande drag hos vetenskapen” (Tunlid, 2008: 100). Gränsen mellan vad som är vetenskap och icke-vetenskap är en gräns som inte är fastslagen och given en gång för alla, utan en gräns kring vilken det sker förhandlingar och omförhandlingar hela tiden (Tunlid 2008: 101-102). Gieryn skriver till exempel: “The

boundaries of science are ambiguous, flexible, historically changing, contextually variable, internally inconsistent, and sometimes disputed” (Gieryn 1983: 792). Denna mångtydighet och oklarhet i distinktionen har flera strukturella källor. Enligt Gieryn är gränserna ibland ”contested by scientists with different professional ambitions” (Gieryn 1983: 792). Gränsdragningsarbete är en konsekvens av kontroverser över trovärdighet inom vetenskapen. Sannolikt kan vetenskaplig trovärdighet skapas genom detta, men den epistemiska auktoriteten skapas dock ”nedströms”, dvs. när kunskapen har förflyttats ut från de vetenskapliga institutionerna till att tolkas, tillämpas och användas i olika utomvetenskapliga sammanhang (Gieryn 1999). Det kan förstås diskuteras vad som verkligen menas med vetenskap i kontrast till andra intellektuella aktiviteter, eftersom det är omöjligt att upprätthålla en fullständigt värderingsfri vetenskap. Det finns enbart tillfälliga gränslinjer (demarkationslinjer) och det sker ständiga omdefinieringar av var gränser går och från vetenskapens sida lyfts olika aspekter fram med syftet att visa på vad som utmärker vetenskap i förhållande till exempel till politik och religion men också visavi verksamheter som kan betecknas som pseudovetenskap eller dålig vetenskap (Tunlid 2004: 20-21).

Inom svensk forskning har gränsdragningsbegreppet bland annat använts i studier om olika forskningsdiscipliners framväxt och formering, som t ex om samhällsvetenskapens formering, sociologins etablering och förskolans formande i Sverige (Wisselgren 2000; Larsson 2001; Folke-Fichtelius 2008). Vidare har begreppet använts i studier om ärflihetsforskningens gränser, gränser inom naturvetenskapen, kartografi och inventeringar av det svenska växtrikets gränser (Tunlid 2004; Wennerholm 2008; Widmalm 1990; Beckman 2008). I analogi med Gieryns begrepp gränsdragningsarbete skulle man kunna tala om ”nätverksarbete”, där nätverk på sätt och vis kan betraktas som en ”teoretiskt spegelvändning av gränsdragningsbegreppet” (Beckman et al 2008). Detta förklarar de med att i gränsdragningsarbete skapas retoriskt skillnader mellan verksamheter som rent praktiskt hänger ihop, medan det i nätverksarbete upprättas konkreta kopplingar mellan människor och ting som inte sällan tillhör skilda verksamhetsområden: ”På ett sätt kan nätverken ses som en social förutsättning för samproduktion (medan gränsobjekt och resurser ... kan uppfattas som en materiell förutsättning). Nätverksbegreppet betonar det aktiva arbete som behövs för att skapa såväl samverkan som konflikt, såväl likheter som skillnader” (Beckman et al 2008: 15). När det gäller att förklara och analysera var gränser

dras mellan vetenskaplig forskning visavi politisk aktivism utgör gränsdragningsbegreppet ett utmärkt redskap. Nätverksbegreppet, däremot, kastar ljus över de inre förutsättningarna i de fältstrukturer som finns och över det aktiva arbete som bedrivs inom fältet.

Läroboksforskning och gränsdragningsarbete

Gränsdragningsbegreppet har att göra med forskningens kärna och kan belysa forskningsarbete i skärningspunkten mellan vetenskap och politik (Gieryn 1999). Utvecklingen av läroboksforskningen som forskningsinriktning är ett relativt okänt område inom historiedidaktikens område (Lindmark 2008) och mig veterligen föreligger ingen studie där gränsdragningsarbete kombineras med studiet av fältmekanismer. I vilken utsträckning kan gränsdragningsbegreppet användas vid analyser av läroboksforskning? Hur ser gränsdragningsarbetet ut inom läroboksforskning? Vad är det som ger läroboksforskning epistemisk auktoritet? Var dras gränsen mellan vetenskap och politik inom olika revisionsprojekt som exempel? Frågorna är många och kan naturligtvis utvecklas vidare. I det följande besvarar jag bara delvis dessa frågor. Jag har kunnat skönja tre former av gränsdragningsarbete i den historiska utvecklingen av läroboksforskning. Dessa sammanfaller i termerna *expulsion*, *expansion* och *protection of autonomy* (jfr Gieryn 1999; Lamont & Molnár 2002). I det följande sätter jag begreppen i relation till förstudien.

Den första formen karakteriseras av strider mellan rivaliserande auktoriteter som gjort anspråk på att vara vetenskapliga vilket resulterat i ett slags utstötningssmekanism som påverkat vissa aktörer. Under läroboksforskningens historia har olika rivaliserande auktoriteter stått emot varandra när det gäller de vetenskapliga anspråken. Allra först drevs lärare ut som aktörer och i ett senare skede inträffade något liknande med historiker. Den första utvecklingsfasen kan spåras tillbaka till den kongress om historieundervisning som organiserades av Nationernas Förbund 1932 (Holmgren 2010).¹³ Andra grupper av aktörer som stått emot varandra har varit historiedidaktiker kontra politiker, och till viss del även historiker kontra didaktiker (Fuchs 2010). I en sådan kontext utgör gränsdragningsarbete ett medel för social kontroll. Genom mer djuplodande analyser av olika aktörers agerande kan en mer heltäckande bild tecknas, men dessa exempel ger ändå en fingervisning om att gränsdrag-

¹³ Se vidare i *A Handbook for the Improvement of Textbooks and Teaching Materials as Aids to International Understanding* (UNESCO 1949).

ningsbegreppet har ett relevant förklaringsvärde i min studie.

Den andra formen av gränsdragningsarbete som visar sig i den historiska utvecklingen av läroboksforskning i förhållande till revision är en expansion av den bedrivna forskningen (Lamont & Molnár 2002: 179). Om de första ansatserna i mångt och mycket fokuserades på innehållsanalys, där komparativa ansatser var vanliga, har läroboksforskning expanderat till ansatser som involverar vad förståelsen av det förflutna har för inflytande på elevers värden (Gallagher 1996: 52; Pingel 2010a). Kort sagt handlar det om en expansion från innehållsanalys till påverkansforskning. Skandinavisk forskning om pedagogiska texters design och multimodalitet, inspirerat av bland annat semiotisk forskning om sociala tecken och meningsbildning, kan även ses som en del i denna expansion av läroboksforskning (Selander 2003; Selander & Skjelbred 2004).

Den tredje formen av gränsdragningsarbete avtecknar sig inte lika tydligt i läroboksforskningens historia, nämligen den som handlar om att bevara autonomi (protection of autonomy) gentemot yttre krafter, som strävar efter att inkräkta på eller exploatera forskarnas epistemiska auktoritet (Gieryn 1999: 5-17; Lamont & Molnár 2002: 179). Den ökade graden av autonomi motverkas dock av att internationell läroboksforskning i allt högre utsträckning utvecklats till en interdisciplinär verksamhet, att forskningsprojekt involverat olika discipliner, främst historia, geografi och samhällsvetenskap (Pingel 2010a). Detta har resulterat i att ett flertal forskare anser att läroboksforskning aldrig utvecklats till en egen disciplin, utan fram till idag utgör ett interdisciplinärt eller multidisciplinärt fält, trots att det funnits en strävan mot autonomi (Jacobmeyer 1990; Jeismann 1979, 1985; Johnsen 1993; Pingel 2010a, 2010b). Följaktligen finns det indicier som tyder på att den interdisciplinära struktur som har byggts upp drar i motsatt riktning, dvs. mot heteronomi, istället för att öka graden av autonomi inom läroboksforskningens område. Det som kännetecknar internationell läroboksforskning är just denna komplexitet som korsar traditionella gränser mellan discipliner eller forskartraditioner, där inte enbart historiker utan även geografer, samhällsvetare, religionsvetare, språkvetare och utbildningsvetare är engagerade (Jacobmeyer 1990; Pingel 2010a). En relevant fråga i sammanhanget är i vilken utsträckning denna mångfacetterade struktur drar i riktning mot heteronomi och i vad mån den påverkar utvecklingen av en gemensam metodologi.

Konklusion

Mitt syfte har varit att utveckla teoretiska verktyg för min pågående studie och jag har i denna artikel argumenterat för att kombinera fältperspektiv och gränsdragningsbegreppet som teoretisk lins i min fortsatta forskning. De teoretiska modeller och begrepp jag har testat har använts vid studier av kulturella och sociala fält, men i mitt fall har det handlat om att pröva begreppens användbarhet inom ramen för vetenskapshistorisk forskning med särskilt fokus på läroboksforskning som vetenskapligt område. I det följande reflekterar jag över hur de olika begreppen skiljer sig åt och hur jag värderar dessa begrepp i förhållande till min inriktning.

Några konkreta resultat av min teoretiska diskussion är följande: Jag reserverar mig mot att använda Bourdieus fältbegrepp fullt ut i min analys av läroboksforskning, eftersom det är ytterst tveksamt att betrakta läroboksforskning som ett *fält* i Bourdieus mening. Ett flertal forskare bedriver forskning på läroböcker inom olika revisionsprojekt, fältet är mångfasetterat i den bemärkelsen att olika fält går in i varandra och uppvisar en interdisciplinär struktur. Läroböckers utformning som pedagogiska texter gör också att forskningsobjekten befinner sig i skärningspunkten mellan olika fält, t ex mellan pedagogikens fält och historiedidaktikens fält. Det förklaringsvärde som trots allt finns i Bourdieus fältbegrepp är dess potential att bedöma graden av autonomi och homogenitet av ett fält. Begreppets räckvidd och avgränsning har emellertid diskuterats och därför har alternativa begrepp utvecklats, som t ex begreppet *skuggfält*. Begreppet är innovativt och kan möjligen förklara hur läroboksforskning bedrivs inom större forskningsfält (t ex inom olika akademiska discipliner) som en skuggverksamhet, vilket kan jämföras med Bourdieus begrepp subfält, en beteckning på ett fält inom ett dominerande fält. I anslutning till detta har jag även använt mig av begreppen centripetala respektive centrifugala krafter när jag analyserat vilka krafter eller mekanismer som drar i riktning mot en autonomi och vice versa.

Begreppet *gränsdragningsarbete* har ett utmärkt förklaringsvärde, inte minst vid analys av gränserna mellan vad som kan räknas som vetenskap och icke-vetenskap. I resonemanget tidigare frågade vi oss hur gränsdragningsarbetet ser ut inom läroboksforskningen. Följande frågeställningar tänker jag vidareutveckla och använda i min analys av läroboksforskning: I vilka sammanhang sker förhandlingar om vad som räknas som vetenskap? Vilka centrala aktörer går att urskilja i detta gränsdragningsarbete? På vilket sätt sker gränsdragningsarbetet? Vad betyder det att läro-

boksforskning sker i nära anslutning till olika revisionsprojekt? Vilken betydelse har teori- och metodutveckling när det gäller gränsdragningar mellan vetenskap och icke-vetenskap?

Nätverksbegreppet kan betraktas som en spegelvändning av gränsdragningsbegreppet. Det innebär att en kombination av nätverks- och gränsdragningsarbete kan kasta ljus över både de inre förutsättningarna och de yttre gränserna i den fältstruktur som undersöks. Men det teoretiska begrepp som har det bästa förklaringsvärdet i min studie är Gieryns gränsdragningsbegrepp och i kombination med fältbegreppet. Genom att kombinera studier av fältmekanismer med studier av boundary-work banar jag väg för möjligheten att på ett mer övergripande sätt kunna belysa utvecklingen inom läroboksforskningen, samt i ett snävare perspektiv kunna studera vad några grupper eller huvudaktörer inom området gör med vetenskapens gränser och sina territorier i det öppna rummet (Jfr Nowotny et al 2001). Jag är emellertid medveten om den spänning som föreligger mellan begreppen boundary-work och fält i de teoretiska tillämpningarna. I studier kring gränsdragningar anläggs ofta ett snävare perspektiv (t ex studier kring vad olika grupper gör med gränserna inom vetenskapen, varvid grupperna ofta betraktas som likställda), medan fältteorins perspektiv innebär att jämförelsevis mer uppmärksamhet riktas mot dominansförhållanden eller hierarkiska förhållanden mellan grupper, mellan fält och områden, mellan diskurser osv. Men genom att använda både fältbegreppet och gränsdragningsarbete tror jag mig kunna komma åt formationen av läroboksforskning på ett bättre sätt än att enbart använda ett perspektiv.

Anders Holmgren

Ph.d. i Pedagogiskt arbete och innehar en post doc i historia med utbildningsvetenskaplig inriktning vid Institutionen för idé- och samhällstudier, Umeå universitet. anders.holmgren@historia.umu.se

Abstract

Field, Shadow Fields, and Boundary-work: Theoretical Tools for Analysis of Textbook Research.

This article discusses some theoretical concepts in the study of textbook research. Principal concepts are field, subfield, boundary-work and network regarding the relationship between international textbook revision and the development of textbook research as a research area or line of research. The theoretical con-

cepts are analyzed in relation to the autonomy, internal structure and external boundaries of the research area and the results are a contribution to a discussion about use of theory in the history of science with a focus on textbook research.

Keywords

Textbook revision, textbook research, field, subfield, Bourdieu, boundary-work, Gieryn

Referenser

- Ahonen, Sirkka 2009. *Textbook research in Finland, from a historian's point of view*
http://www.finnlandinstitut.de/fileadmin/content/de/Wissenschafts-Portal/PDFs/Sirkka_Ahonen2.pdf, 2011-07-23.
- Alvesson, Mats & Kaj Sköldbberg 1994. *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Sten 2004. *Om vetenskapens gränser: socialfilosofiska betraktelser*. Göteborg: Daidalos.
- Beckman, Jenny 2008. Landskapsfloror. Att inventera över gränser. I *Vetenskapens sociala strukturer: sju historiska fallstudier om konflikt, samverkan och makt*, red. Sven Widmalm, 219-262. Lund: Nordic Academic Press.
- Beckman, Jenny et al 2008. Inledning. I *Vetenskapens sociala strukturer: sju historiska fallstudier om konflikt, samverkan och makt*, red. Sven Widmalm, 9-23. Lund: Nordic Academic Press.
- Bourdieu, Pierre & Loïc J. D. Wacquant 1992. *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, Pierre et al 1996. *Homo academicus*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Bourdieu, Pierre 1999. *Praktiskt förnuft: bidrag till en handlingsteori*. Översättning från franskan av Gustaf Gimdal & Stefan Jordebrandt, Göteborg: Daidalos.
- Bourdieu, Pierre 2000. *Konstens regler: det litterära fältets uppkomst och struktur*. Moderna Tänkare. Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Bourdieu, Pierre 2004. *Science of Science and Reflexivity*. Cambridge: Polity Press.
- Broady, Donald 1991. *Sociologi och epistemologi: om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Skeptronserien 1102-0210, Andra korrigerade upplagan, Stockholm: HLS.
- Broady, Donald & Niels Albertsen 1998. *Kulturens fält: en antologi*. Göteborg: Daidalos.
- Broady, Donald & Ingrid Heyman 1998. Omvårdnadsforskning: ett vetenskapligt fält i vardande? I *Kulturens fält: en antologi*, red. Donald Broady & Niels Albertsen, 297-323. Göteborg: Daidalos.
- Broady, Donald 2002. Nätverk och fält. I *Sociala nätverk och fält*, Opuscula historica Upsalensia 28, red. Håkan Gunneriusson. Uppsala: Historiska institutionen, Uppsala universitet
- Folke-Fichtelius, Maria 2008. *Förskolans formande: statlig reglering 1944-2008*. Uppsala Studies in Education No 119. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Foster, Stuart J. & Keith A. Crawford 2006. Introduction: The Critical Importance of History Textbook Research. I *What Shall We Tell the Children? International Perspectives on School History Textbooks*, red. Stuart J. Foster & Keith A. Crawford, 1-23. Greenwich, Conn.: Information Age Publishing Inc.
- Foster, Stuart 2011. Dominant Traditions in International Textbook Research and Revision. *Education Inquiry nr 1/2011*.

- Fuchs 2010. Personlig kommunikation den 13 augusti, 2010.
- Gallagher, Carmel 1996. *History Teaching and the Promotion of Democratic Values and Tolerance: A Handbook for Teachers*. Strasbourg: Council of Europe.
- Gieryn, Thomas 1983. Boundary-work and the Demarcation of Science From Non-Science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists. *American Sociological Review* 48, no. 6, 781-795.
- Gieryn, Thomas 1995. Boundaries of Science. I *Handbook of Science and Technology Studies*, red. Sheila Jasanoff, Gerald E. Markle, James C. Peterson & Trevor Pinch. Thousands Oaks/London/New Delhi.
- Gieryn, Thomas, 1999. *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the Line*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gunneriusson, Håkan 1998. Fältperspektiv. Ett sätt att tänka för att uppnå slutmålet vid en väpnad insats. I *Kulturens fält: en antologi*, red. Donald Broady & Niels Albertsen, 267-276. Göteborg: Daidalos.
- Gunneriusson, Håkan 2002. *Det historiska fältet: svensk historievetsenskap från 1920-tal till 1957*. Studia historica Upsaliensia 204. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Gunneriusson, Håkan 2004. *Idéer och autonomi i universitetsvärlden: en fallstudie över Södertörns tidiga historia*. Uppsala: Vetenskapshistoriska avdelningen, Uppsala universitet.
- Gustafsson, Jonas 1998. Det musikpedagogiska fältets framväxt. I *Kulturens fält: en antologi*, red. Donald Broady & Niels Albertsen, 365-372. Göteborg: Daidalos.
- Holmgren, Anders 2006. *Klassrummets relationsetik. Det pedagogiska mötet som etiskt fenomen*. Doktorsavhandlingar inom den Nationella Forskarskolan i Pedagogiskt arbete nr 4. Umeå: Umeå universitet.
- Holmgren, Anders 2010. *Boundary-work and the Intersection between Textbook Research and Textbook Revision*. Paper presenterat vid "Researching History Textbooks and International Textbook Revision", International Workshop at Umeå University, 18-19 May 2010.
- Jacobmeyer, Wolfgang 1990. *International Textbook Research*, Rapport nr 2, Projektet Europa och läroboken. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Jeismann, Karl-Ernst 1979. Internationale Schulbuchforschung – Aufgaben und Probleme. I *Internationale Schulbuchforschung*, 1, 7-22.
- Jeismann, Karl-Ernst 1985. Einleitung: Schulverbesserung durch internationale Schulbuchforschung? I *Schulbuchverbesserung durch internationale Schulbuchforschung? Probleme der Vermittlung zwischen Schulbuchkritik und Geschichtsbuch am Beispiel englischer Geschichte*, red. Hanna Schissler, 9-12. Studien zur internationalen Schulbuchforschung Schriftenreihe des Georg-Eckert-Instituts.
- Johnsen, Egil Børre 1993. *Textbooks in the Kaleidoscope: a Critical Survey of Literature and Research on Educational Texts*. Oslo: Scandinavian U.P.
- Lamont, Michèle & Virág Molnár 2002. The Study of Boundaries in the Social Sciences. I *Annual Review of Sociology* 28, no. 1 (8), 167-195.
- Larsson, Anna 2001. *Det moderna samhällets vetenskap: om etableringen av sociologi i Sverige 1930-1955*, Idéhistoriska skrifter, No 34. Umeå: Umeå universitet.
- Lindmark, Daniel 2008. 'Vi voro skyldiga världen ett exempel': Norden i den internationella historieboksrevisionen. I *Se människan: demografi, rätt och hälsa*, red. Annika Sandén, 43-55. Linköping: Linköpings universitet.
- Lindmark, Daniel & Anders Holmgren 2011. Methods in Swedish History Textbook Research. I *Yearbook of the International Society for History Didactics* 2011.
- MacIntyre, Alasdair 2009. *God, Philosophy, Universities: A Selective of the Catholic Philosophical Tradition*. Lanham, Md.: Sheed and Ward Book/Rowman & Littlefield Publishers.
- Nowotny, H. och P. Scott, M. Gibbons 2001. *Re-thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Cambridge: Polity Press.
- Pingel, Falk 2010a. *UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision*, 2nd revised and updated version. Paris: UNESCO.
- Pingel, Falk 2010b. Geschichtsdeutung als Macht? Schulbuchforschung zwischen wissenschaftlicher Erkenntnis- und politischer Entscheidungslogik. I *Journal of Educational Media, Memory, and Society (JEMMS)*, vol. 2, 93-112. Tema: Contextualizing School Textbook Revision, red. Eckhart Fuchs & Yoshioka Tatsuya.
- Reichenberg, Monica 2010. *Forskning om läromedel*. 2010 års upplaga. http://www.slff.se/Global/Forskningsbibliografi/Forskningsbibliografi_2010.pdf, 2011-08-01.
- Roos, J. P. & Anna Rotkirch 1998. Fält i skuggan av fält: sensocialismens dubbelliv. I *Kulturens fält: en antologi*, red. Donald Broady & Niels Albertsen, 453-466. Göteborg: Daidalos.
- Selander, Staffan 2003. Pedagogiska texter och andra artefakter för kunskap och kommunikation. En översikt över läromedel – perspektiv och forskning. I *Läromedel – specifikt: SOU 2003: 15*, 181-256. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Selander, Staffan & Dagrun Skjelbred 2004. *Pedagogiske tekster for kommunikasjon og læring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjelbred, Dagrun, S. V. Knudsen & B. Aamotsbakken 2007. *Tekst i vekst: teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster*. Oslo: Novus.
- Steinsholt, Kjetil 2004. *Steinsholt LIVE*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Tunlid, Anna 2004. *Ärftlighetsforskningens gränser: individer och institutioner i framväxten av den svenska genetiken*. Minervaserien 11. Lund: Avdelningen för idé och lärdoms historia, Lunds universitet.
- Tunlid, Anna 2008. Den nya biologin: forskning och politik i tidigt 1960-tal. I *Vetenskapens sociala strukturer: sju historiska fallstudier om konflikt, samverkan och makt*, red. Sven Widmalm, 99-135. Lund: Nordic Academic Press.
- Wennerholm, Staffan 2008. Gränser i naturvetenskapens kunskapskulturer. Exempel från svenska läroverk 1930-1970. I *Vetenskapens sociala strukturer: sju historiska fallstudier om konflikt, samverkan och makt*, red. Sven Widmalm, 137-166. Lund: Nordic Academic Press.
- Widmalm, Staffan 1990. *Mellan kartan och verkligheten: geodesi och kartläggning, 1695-1860*, Skrifter/Institutionen för idé- och lärdoms historia, Uppsala universitet, No 10. Uppsala: Institutionen för idé- och lärdoms historia, Uppsala universitet.
- Wisselgren, Per 2000 *Samhällets kartläggare: Lorénska stiftelsen, den sociala frågan och samhällsvetenskapens formering 1830-1920*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Ullman, Annika 2004. *Stiftarinnegenerationen: Sofi Almquist, Anna Sandström, Anna Ahlström*. Stockholm: Stockholmia.
- UNESCO 1949. *A Handbook for the Improvement of Textbooks and Teaching Materials as Aids to International Understanding*. Paris: UNESCO.

Social alkymi, konsekration, reproduktion - resume, analyse og kritik af *Evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark*

Morten Nørholm

Indledning

I denne artikel analyseres *Evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark* (Forsknings- og Innovationsstyrelsen 2009, herefter F&I 2009) som blev gennemført med henblik på at vurdere "... om forskningsrådssystemet i sin organisation og funktion lever op til sit formål" (F&I 2009: 3). Ud fra et teoretisk perspektiv som hentes fra Émile Durkheim, Ludwig Wittgenstein, Pierre Bourdieu, Ulf P. Lundgren og Staf Callewaert som hver på sin måde anser, at praktikken har sin egen logik og ikke kan forstås som regler ført ud i livet. Desuden anvendes især mine egne udkast til en teori om den sociale og symbolske funktion (det jeg efter arbejdet med afhandlingen benævner den egentligt pædagogiske funktion¹) af evalueringer (jf. litteraturlisten). Fokus i mit hidtidige arbejde er især på den slags bedømmelser som pr. feltkræfter er (uddannelses-)evalueringer, mens perspektivet i denne artikel bredes ud til at omfatte andre evalueringer, herunder bedømmelser, som skønt de fungerer som evalueringer, ikke har navn af evalueringer – fx bedømmelser af ansøgninger til forskningsrådene.

I artiklen sandsynliggøres det, hvordan ikke alene evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark

(F&I 2009), men også, som en anden side af samme sag og som et strukturelt forhold, det evaluerede forskningsrådssystem som sådan som den væsentligste funktion, den egentligt pædagogiske funktion, har at foretage og legitimere en social sortering som reproducerer en allerede eksisterende, grundlæggende vilkårlig social orden. Det sandsynliggøres, hvordan den legitime sortering, som foretages af forskningsrådssystemet, som et strukturelt forhold, systematisk fremmer visse bestemte forskningstilgange, og det sandsynliggøres hvordan evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) forstærker denne skæve sortering, ligeledes som et strukturelt forhold.

I artiklen gøres et empirisk punktnedslag, men det er udgangspunktet og hævdelser, at det valgte analyseobjekt samt forklaringerne og perspektivet – rekonstruktionen – er bredere end det valgte empiriske udgangspunkt og forklaringerne i den forbindelse, ligesom de teoretiske forklaringer og anvendelsen af forskellige teorier rækker ud over artiklens konkrete analyser. I artiklen tegnes desuden et omrids af en større undersøgelse, som kunne undersøge de teoretiske forklaringer, som skitseres ud fra et konkret empirisk udgangspunkt.

I Andersen og Henningsen (2009) analyseres og diskuteres de danske forskningsråds bevillingspraksis i perioden 2001-2006. Her fremvises og diskuteres visse skævheder i forbindelse med forskningsrådenes tildeling af midler, især i forhold til variablerne social baggrund, køn og nationalitet/oprindelsesland. I Wright (2009) fremvises og diskuteres bl.a. visse problemer i forbindelse med anvendelsen af forskellige former for reviews ved bedømmelse af forskningsproduktion og konsekvenserne heraf (se senere). I Notat (2010) påpeges og diskuteres tilsvarende skævheder i tildelingen af midler: I samtlige forsk-

¹ I denne artikel anvender jeg for første gang betegnelsen 'den egentligt pædagogiske funktion'. Betegnelsen anvendes synonymt med den sociale og symbolske funktion (den funktion af uddannelsesevalueringer som rekonstrueres i min afhandling Nørholm 2008a) og udgør et af denne artikels forholdsvis originale bidrag som desuden ligger ud over det, som præsenteres i afhandlingen. En sådan introduktion burde ledsages af en grundigt udfoldet argumentation. Her findes en minimal antydning: Pædagogik som videnskabsfag opfattes "[...] som videnskaben om overførsel af mening fra den ene generation til den næste" (Nørholm 2008a, bagflap; tak også til Ulf Brinkkjær) - formelt, institutionaliseret respektive uformelt, uden for institutioner. Denne overførsel foregår socialt og symbolsk, og det er denne sociale og symbolske funktion, som betegnes den egentligt pædagogiske funktion, dvs. den funktion som rekonstrueres med redskabet pædagogik som videnskab.

ningsråd er succesraterne for medlemmer af rådene større end for alle ansøgerne set under et.

I disse artikler ses diskussioner af evalueringssystemer som ikke nødvendigvis har navn af evalueringer, og parallellerne til analyserne i denne artikel er store. Dog ser den slags forklaringer, som tilbydes i denne artikel, ud til at være fraværende såvel i de nævnte artikler som i tilsvarende analyser. Ingen af stederne findes det, som dermed ser ud til at være denne artikels forholdsvis originale bidrag, en videnskabelig rekonstruktion af den egentligt pædagogiske funktion af forholdene.

Præsentation af umiddelbart objekt, præliminær analyse

Artiklens umiddelbare objekt er udgivelsen *Evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark* fra Forsknings- og Innovationsstyrelsen august 2009. Udgivelsen påkalder sig opmærksomhed, fordi man som forsker er stedse mere afhængig af tildelingen af midler til den forskning, man vil udføre, fordi basisbevillingerne samtidig mindskes. Det som ses, er en bevægelse mod en monopolisering af fordelingen af statslige midler hos en central, statsligt nedsat instans frem for lokalt i de enkelte universiteter respektive forskningsinstitutioner. En bevægelse som ikke alene ses i Danmark, men også i fx Norge, og som desuden ser ud til at være på vej i fx Sverige såvel som i det hele taget internationalt; fra relativt autonomt arbejdende universiteter med basisbevillinger som fordeles efter interne kriterier til universiteter, hvis arbejde og i det mindste hvis økonomiske vilkår mere og mere direkte styres fra centralt statsligt hold, uanset om styringen foregår pr. mellemkomst af forskellige instanser, som ser ud som om, de er relativt autonome, fx forskningsrådssystemet i Danmark.

Denne bevægelse fra decentral til central svarer til det, som i en ganske anden sammenhæng vises i Kjærgaard (1996): Det som i eftertiden gengives som bondens frigørelse som betingelse for driftighed og opfindsomhed (symboliseret ved de danske landbore-former og stavnsbåndets ophævelse i 1788), tolkes i stedet som afviklingen af et innovativt, velfungerende decentraliseret adelsvælde på herregårdene til fordel for en centraliseret stats- eller kongemagt og til fordel for en stand af selvejende bønder som "Hellere [ville] dø end samarbejde" (Kjærgaard 1996: 216), dvs. som rekonstrueret snarere døde frem for at hjælpe sig selv gennem at hjælpe naboen eller bede naboen om hjælp,

og som derfor var det absolut modsatte af driftige og opfindsomme².

Evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) blev foretaget efter alle evaluering-kunstens regler og forestået af et til lejligheden nedsat evalueringspanel, som bl.a. benyttede sig af selvevalueringer for at udføre den evaluering som resumeres og analyseres i denne artikel. Funktionen af forskningsrådssystemet blev evalueret ud fra en række på forhånd formulerede kriterier, og der blev efterfølgende formuleret en række anbefalinger til forbedring af systemet. Intet mærkværdigt her; en normal evaluering (jf. Nørholm 2008a): Evalueringen af forskningsrådssystemet er en *evaluerings-selvevaluering* af et *evaluerings-selvevalueringssystem*: Både evalueringen og det evaluerede forskningsrådssystem er New Public Management-styringsredskaber inden for rammen af en bestemt form for logisk positivisme (jf. fx Lundgren 1979, Ekeland 2009), mere nøjagtigt instrumental positivisme.

I min afhandling (Nørholm 2008a) konstrueres den sociale og symbolske funktion af uddannelses-evalueringer: At foretage og legitimere reproduktionen af en allerede eksisterende, dybest set vilkårlig social orden, hvor evalueringerne fungerer som et trin i en firetrins social sorteringsraket: Evalueringsforskning fungerer metaevaluerende og foretager en social sortering af evalueringerne, evalueringerne foretager en social sortering af de evaluerede uddannelser, og uddannelserne foretager en social sortering af elever/studerende. Andre pointer, som er væsentlige for diskussionen i denne artikel, er, at evalueringer og det, som benævnes normal evalueringsforskning (*doxa*), er to uadskillelige sider af samme sag, og at den sociale og symbolske funktion af uddannelses-evalueringerne er at reproducere en eksisterende, principielt vilkårlig social orden. Uddannelses-evalueringerne henter deres legitimitet i en forskning, der skønt den administrativt allokeres eksternt i forhold til evalueringerne, og det som evalueres, udgør en ikke-autonom del af et magtens felt. Diskussionerne i denne artikel udgør en selvstændig perspektivering og udvidelse af det fokus og arbejde som ses i

² Dette kunne læses som en lamentering over, at det minsandten var bedre i gamle dage. Det ville dog kræve en anden analyse end den, som tilbydes i denne artikel, så det kan man ikke vide. Fordi der ser ud til at være en række paralleller, kunne det dog ønskes, at der blev gennemført en pædagogisk-historisk undersøgelse af udviklingen på universitetet med Kjærgaard (1996) som model. Det som dog ses, og som er en væsentlig pointe, er, at selvstændigheden, en relativ autonomi til at opstille egne kriterier forsvinder, når en stærk stat overtager reguleringen, i og med såvel evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) som forskningsrådssystemet som sådan.

min afhandling – fra evaluering af navn til evaluering af gavn.

Efterhånden fremstår reproduktionen af givne, principielt vilkårlige sociale dominansforhold som et generelt, strukturelt træk ved ikke alene enhver formaliseret evaluering, som udføres i navn af evaluering, men også når der som her er tale om et forskningsrådssystem, som (re)konstrueret udgør et evaluerings-selvevalueringssystem, en evaluering som (delvis) benytter sig af selvevalueringer (se også senere).

En omvej til en analyse af *Evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark*

Før analysen af evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) er det nødvendigt indledningsvis at kaste et systematisk blik på det evaluerede og dets sociale og symbolske funktion. Imidlertid er det hele i konstant bevægelse. Efter udgivelsen af evalueringen af forskningsrådssystemet i efteråret 2009 er der sket en tilpasning. Dette vanskeliggør en efterfølgende dokumentation af præcis, hvordan systemet var indrettet på tidspunktet for udgivelsen af evalueringen. Dermed forsvinder muligheden for i denne artikel at præsentere en gennemgang og præliminær analyse af selve forskningsrådssystemet på tidspunktet for evalueringen, svarende til den som senere præsenteres af selve evalueringen.

At det hele er i bevægelse, inklusive den evaluering som antages at være årsagen til, at det hele er i bevægelse, men som i stedet må ses som en anden, socialt nødvendig side af bevægelsen, er udtryk for en social nødvendighed af (oplevelsen af), at det hele er i bevægelse. Dermed er det forhold, at det hele er i bevægelse, desuden i sig selv et fingerpeg om, at det som står på spil, i det mindste også og muligvis udelukkende, er en forestilling om, at udvikles den rette metode og anvendes metoden metodisk, garanteres kvaliteten af det, metoden (angiveligt) anvendes på; metodekonsistens antages at garantere en upartisk partiskhed. En sådan forestilling har ifølge Lundgren (1979) en bestemt form for logisk positivisme som forudsætning (der menes en instrumentel positivisme), hvilket understreger, at det ikke og i mere generelle termer er universelle videnskabelige interesser der står på spil, men at det som står på spil, derimod i sidste ende er udviklingen af et forfinet administrativt redskab, som kan sikre reproduktionen af en allerede eksisterende social orden.

De mange vejledninger til udformning af forskningsrådsansøgninger (jf. www.fi.dk) består især af metodiske retningslinjer for udformningen af ansøgning, ansøgningens disponering samt rækkefølge og

tilstedeværelse af bestemte punkter i ansøgningen, valg af sprog, opstilling af budget osv.; valg af metode som hvad man kunne kalde en trosbekendelse til et bestemt system eller en bestemt retning. I en positivistisk vision, som udtryk for en instrumentel positivisme, antages metode og metodevalg at garantere det videnskabelige niveau (jf. Lundgren 1979): Frem for at foretages efter projektets videnskabelige kvaliteter foretages sorteringen i forhold til, om og i hvilken udstrækning ansøgningerne til forskningsrådene følger de retningslinjer respektive anbefalinger osv., som formuleres fx på hjemmesiden.

Forskningsrådssystemet benytter ansøgninger som skrives af ansøgerne selv som grund for afslag eller tilsagn om tildeling af midler. I termer af evalueringer er forskningsrådssystemet dermed et evalueringssystem, som benytter sig af selvevalueringer som basis for evalueringerne: De enkelte ansøgninger indeholder selvpræsentationer af de(n) ansøgendes interesser, kompetencer, meritter, perspektiver, samarbejdspartnere, gruppetilhørsforhold osv. Alt i forhold til såvel implicitte som eksplicitte krav (jf. fx forskningsrådenes hjemmesider via www.fi.dk). Her er det især interessant at et projekts budget, dvs. de økonomisk økonomiske rammer om projekterne, vægtes højt ved bedømmelserne. Derved eksemplificeres, at det (pr. krop eller selvfølgelighed) anses for relevant, at en ansøgning om et videnskabeligt forskningsprojekt vurderes i forhold til en økonomisk økonomi frem for alene i forhold til en erkendelses-økonomi. Eller rettere at penge kan måle et projekts forskningsmæssige værdi og relevans. At selve indsendelsen af et budget tilmed kunne være vigtigere, end om dette budget i sidste ende holder, er endnu et påfaldende upåfaldende træk ved hele systemet. Medregner man (jf. Bourdieu 1984) en socialt ulige fordeling af kompetencen til at forvalte et forhold, som fx at et indsendt budget end ikke behøver holde, ses allerede hér, at der er en social skævhed i forhold til, hvem der overhovedet sender ansøgninger ind. I klartekst: Forskningsrådssystemet henvender sig i praksis ikke til enhver.

Forskningsrådssystemet er et statsligt nedsat organ p.t. underlagt Forsknings- og Innovationsstyrelsen, hvor de indkomne ansøgninger evalueres i forhold til både eksplicitte og implicitte krav, som modsvarer eksplicitte såvel som implicitte, naturaliserede forestillinger hos ansøgerne (som ligeledes må antages at være ulige socialt fordelt). Evalueringen af de indsendte ansøgninger foretages af en gruppe forskere, som qua medlemmer af forskningsrådene (i en cirkulær legitimeringsproces, en social alkymi) anerkendes for at være excellente forskere/videnskabsmænd (en idémæssig forestilling som fx ses i Notat 2010: 1

som forklaring på, at medlemmerne af forskningsrådene har en større succesrate ved tildelingen af forskningsmidler i forhold til ansøgerfeltet som sådan – jf. også senere). Imidlertid udtrykker placeringen snarere større akademisk organisationskapital (jf. Bourdieu 1984, Callewaert 2003, Nørholm 2005, 2008b): Subjektive forskningsinteresser hos ansøgerne underkastes (qua de omfattende og udførlige metodiske/systematiske krav til ansøgningerne) en særlig logisk positivistisk forståelse, som afkræves og kendetegner forskningsansøgninger, og som bl.a. kræver, at en ansøger præsenterer det kategorisystem, som tænkes anvendt (jf. de tidligere nævnte særlige krav til ansøgningernes udformning), dvs. en instrumentel positivism. Dermed foruddiskonteres rammerne for resultaterne – og selve resultatet – af den undersøgelse, der søges støtte til at udføre.

Det ovenstående indebærer, at forskningsrådssystemet allerede på grund af de implicitte respektive eksplicitte formkrav, som ellers er tænkt at sikre kvaliteten af såvel ansøgningerne, som den forskning som belønnes, modarbejder den som ansøger om midler til at undersøge noget ukendt med anvendelse af endnu ikke opstillede kategorier, fordi fx en ansøger havde som teoretisk-videnskabeligt udgangspunkt, at et empirisk og teoretisk-analytisk arbejde er to uadskillelige sider af samme sag, og at et kategorisystem må udformes undervejs i det rekonstruerende arbejde og som led i en evigt pågående konstruktion af et videnskabeligt objekt (jf. Bourdieu *et al.* 1991 samt kapitel 3 i Bourdieu 2005). Den sidste type af ræsonnement med udgangspunkt i et teoretisk funderet argument som har udgangspunkt i de herskende feltkræfter, er dog vanskelig at påvise empirisk, fordi det principielt ville kræve en undersøgelse dels af afviste ansøgninger (principielt muligt), dels af ansøgninger som aldrig blev skrevet (ikke muligt). Her foretages en teoretisk følgeslutning af det empirisk-teoretiske arbejde i artiklen såvel som i min afhandling (Nørholm 2008a).

Der ses også her en interessant social mekanisme, som bortsorterer det originale (marginale) i og med en (symbolsk) metodisk garanti for, at dette originale (marginale) tilgodeses. Og allerede her ses m.a.o. omridset af den egentligt pædagogiske funktion af forskningsrådssystemet og det tilhørende selvevalueringssystem, som er at medvirke til reproduktionen af en eksisterende social orden.

Men en ting er, om noget vælges frem for noget andet. Samtidig antydes det, at det ikke er tilfældigt, hvad der vælges, hvilken form for forskning som konsekkreres (jf. Bourdieu 2005, Lundin 2008, 2010), ligesom det ikke indholdsmæssigt er tilfældigt,

hvilken forskning respektive hvilke forskningstilgange som konsekkreres.

Uddybende præsentation, foreløbig analyse og diskussion af *Evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark*

I det følgende findes en præsentation og foreløbig analyse og diskussion af visse minimums-oplysninger vedr. evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009), herunder hvad der er i gang, og hvor vi befinder os i et socialt landskab. I første omgang lades det umiddelbare objekt tale, dernæst foretages et brud hermed efterfulgt af en konstruktion af artiklens videnskabelige objekt.

Rækkefølgen af oplysningerne og de foreløbige analyser er ikke prioriteret; forholdene må ses som flere samtidige sider af samme sag, og først og fremmest impliceres intet om årsag og virkning.

Evalueringens forord

Forordet forklarer, at videnskabsministeren i november 2008 nedsatte et uafhængigt evalueringspanel, og at de i panelet har:

“[...] vurderet, om forskningsrådssystemet i sin organisation og funktion lever op til sit formål.

[...]

Fordi evalueringen skal udgøre et grundlag for fremadrettet at styrke systemets funktionalitet, har vi formuleret en række anbefalinger i rapporten.”

(F&I 2009: 3)

Evalueringens formål ligger inden for en normal forståelse af, hvad en evaluering kan, skal, er, tager udgangspunkt i, gør osv. (jf. Nørholm 2008a). Fx ses hvordan det formål, som det skal vurderes om forskningsrådssystemet lever op til, hvad angår funktion og organisering, er internt formuleret (formuleringer som genfindes i evalueringens kommissorium, se senere), ligesom det tages for givet, at evalueringen foreslår forbedringer frem for blot at undersøge funktionen. Det antydes aldrig, at funktionen af evalueringen kunne være noget andet, end de idémæssige forestillinger, som ligger bag formuleringerne i formålet med evalueringen; en videnskabelig rekonstruktion som går ud over evalueringens selvforståelse, efterspørges ikke. En pointe som hentes fra Nørholm (2008a) er, at det ville være en (social) fejl, hvis en videnskabelig rekonstruktion produceredes, og det ses allerede her, at der tages et ganske bestemt udgangspunkt som implicerer en teori om genese og struktur af menneskelige handlinger uden en symbolsk økonomi af disse handlinger – ‘rational man’.

Evalueringens kommissorium

Kommissoriet for evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark siger at:

Evalueringen skal på et overordnet plan svare på, om systemet [...] lever op til sit formål.

[...]

[...] fire konkrete temaer [...] ønskes belyst i forbindelse med evalueringen:

- Behovet og mulighederne for at anvende anonyme bedømmere i Danmark, [...]
- Begrebsapparatet, herunder opdelingen i hhv. "fri" og "strategisk" forskning og finansiering af såvel grundforskning som anvendelsesorienteret forskning, [...]
- Identifikation af eventuelle overlap i opgavevaretagelsen [...]
- Det danske forskningsrådssystems samspil med tilsvarende systemer internationalt samt organiseringen af forskningsrådgivning og forskningsfinansiering i andre relevante lande. (F&I 2009: 66)

I kommissoriet henvises ligeledes til idebaserede forestillinger, men nu om forskningsrådssystemets formål (hvilket er et argument for også at analysere og diskutere ikke alene selve evalueringen, men også det forskningsrådssystem som evalueres). I kommissoriet ses en grundlæggende antagelse af, at et politisk formuleret formål for et forskningsrådssystem er det samme som dette forskningsrådssystems funktion, og som om et politisk formuleret formål kunne forklare, hvad der foregår, og hvorfor. I lyset af det teoretiske udgangspunkt som er artiklens, er dette ikke et holdbart udgangspunkt, hverken implicit eller eksplicit: Også her ses et fravær af forståelsen af, at menneskelige handlinger også kunne analyseres med symbolske (med-)betydninger.

Eftersom en videnskabelig rekonstruktion, som altså strider mod kommissoriets antagelser, desuden ville være en (social) fejl, understreges det atter, at evalueringen præcis ikke udgør en videnskabelig undersøgelse. Ganske vist hævdes noget sådant aldrig. Imidlertid impliceres, at selv uden en videnskabelig rekonstruktion kan alt forstås, dvs. at det, som aldrig forklares, og som samtidig miskendes, er, at evalueringen dermed frem for alt må forstås som et neoliberalt styringsredskab inden for rammen af en New Public Management som selv befinder sig inden for rammen af en instrumentel positivisme: Der er tale om en normal evaluering som ses som den anden side af normal evalueringsforskning (jf. Nørholm 2008a).

Desuden er den implicitte forudsætning, at det er fornuftigt, at der formuleres anbefalinger til forbedring af systemet (jf. forordet). Hvis imidlertid systemets formål og funktion, sådan som det underforstås, baseres på idemæssige forestillinger og ikke på videnskabelig indsigt i forholdene, har anbefalingerne en ganske særlig (symbolsk) karakter: De praktiske teorier kan ikke blot afvises som værdiløse (hvilket ellers impliceres hos Durkheim (1975: 71), men må analyseres og forstås inden for rammen af en teori, som medregner dens symbolske værdi og betydning. Dette kan kun ske ved at overskride de rammer, som evalueringen såvel som forskningsrådssystemet ses befinde sig inden for (jf. Bourdieu & Passeron 1992).

Evalueringens deltagere

Deltagerne i evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark præsenteres således:

Koncerndirektør Søren Isaksen, NKT Holding A/S, formand for evalueringspanelet [...]
 Administrerende direktør Arvid Hallén, Norges Forskningsråd [...]
 Tidligere direktør Christian Thune, Danmarks Evalueringsinstitut [...]
 Direktør Gurli Martinussen, TrygFonden [...]
 Rektor Harriet Wallberg-Henriksson, Karolinska Institutet [...]
 Professor Kirsten Hastrup, Københavns Universitet
 (F&I 2009: 9)

Panelmedlemmerne er enten dominante spillere på en økonomisk økonomisk arena og indtager relativt dominante positioner i et magtens felt, eller de befinder sig, qua ledere i et universitært felt, ved en heteronom pol ('højre') i et universitært felt snarere end ved en relativt autonom pol ('venstre') (jf. Bourdieu 1988, Callewaert 2003, Nørholm 2005, 2008b, 2009a: 35; jf. desuden Kant 1798/1998: 298-9). Panelmedlemmerne fra universitetsområdet har ganske vist relativt stor videnskabelig respektive forskningsmæssig erfaring fra deres respektive forskningsområder, men qua deres funktioner som panelmedlemmer, dvs. det de som panelmedlemmer gør, det de vælger at gøre under de givne sociale omstændigheder³, befinder de

³ De sociale omstændigheder som udviklingen må ses under, er fx og som flere sider af samme sag

- forvandlingen de seneste 50-60 år af universitetet til et masseuniversitet, herunder afskaffelsen af det såkaldte professorvælde og indførelsen af en mere såkaldt demokratisk

sig tættere på en heteronom pol ('højre') end en autonom pol ('venstre'). Det er desuden karakteristisk, at intet af panelets medlemmer har videnskabelig eller forskningsmæssig erfaring med evalueringer-/evalueringsforskning og ej heller med pædagogik, hverken i umiddelbar forståelse eller som videnskabs-fag. Vi befinder os i et 'højre'-tungt (sub-)felt i et universitært felt, eller snarere fordi *doxa* er den samme som her, og som udtryk for og som den anden side af, at en evaluering er et styringsredskab inden for rammen af en New Public Management-forståelse, i et ikke-autonomt, decideret afhængigt (sub-)felt i et magtens felt.

Opsamling

At opfatte det ovenstående som en normativ kritik af en dysfunktion er en misforståelse: Fordi alle evalueringskunstens regler er nøje overholdt, og fordi evalueringen (dermed) erkendes og anerkendes som legitim, dvs. den er legitim, er det ikke nødvendigt at

-
- styreform, de seneste år afløst af en stram top-down statslig styring
 - i den forbindelse den siddende regerings forestilling om at 50% af en årgang skal gennemføre en videregående uddannelse, og at gennemførelsestidshastigheden samtidig skal højnes (se fx Regeringen 2007: 87)
 - siden i det mindste begyndelsen af 1980'erne introduktionen af en neoliberal tankegang også på universitetsområdet, herunder anvendelsen af New Public Management (se fx Callewaert 2005a)
 - som del heraf ønsket udefra, fra et aftagerled om indflydelse på ikke alene hvad en færdiguddannet universitetsuddannet skal kunne efter afsluttet uddannelse, men desuden af hvordan dette skal læres (se fx diskussionen hos Petersen 1997/8), også dette hjulpet godt på vej af en neoliberal uddannelsespolitik
 - den såkaldte akademisering af praktiske uddannelser til semiprofessioner; i Sverige udbydes disse fra slutningen af 1970'erne i regi af universitetet, det samme sker sandsynligvis i Danmark inden for en overskuelig årrække
 - afviklingen efterhånden af en feltspecifik erkendelsesøkonomi nødvendig for universitetets relative autonomi (og dets demokratiske funktion, jf. Kant 1798/1998) til fordel for en økonomisk økonomi som universel målestok
 - indskrænkningen/afviklingen af muligheden for at arbejde grundvidenskabeligt ('venstre') til fordel for alene arbejdet med praktiske teorier og udviklingen af forvalterviden ('højre')
 - samt endelig at snart sagt ethvert forvaltningsstiltag skal legitimeres med henvisning til forvaltningsviden i form af en evaluering, certificering, kvalitetssikring, med måloppstilling og kontrol af målopfyldelse osv. osv. osv., jf. desuden Callewaerts om end polemiske, så dog meget præcise ord i den upublicerede tekst *Utvärdering och social reproduktion* fra 1976: "Två saker torde vara självklara när det gäller 'utvärdering', nämligen att det är frågan om någonting som samtidigt är helt oproblematiskt och på alla sätt diskutabelt. Helt oproblematiskt: varje småländsk bonde anser att man kan lära sig för morgondagen av vad gårdagens mödor har gett i resultat. På alla sätt diskutabelt: även en icke bonde torde förstå att när den hälskande klassen medelst statsapparaten anställer folk som uppfattar sig själva som samhällsvetenskapliga forskare för att 'utvärdera' resultatet av ett åtgärdsprogram som skall lätta på bondens bördor, så skall man vara på sin vakt. Här säljes med all sannolikhet äpplen för citroner." (Callewaert upubl. 1976: 1).

deltagerne i evalueringen har systematisk, teoretisk-filosofisk reflekteret viden om det de vurderer og foreslår forbedret, respektive om det redskab der benyttes i evalueringen. Før man derefter drager den slutning, at alt minsandten ville se bedre ud hvis samtlige af panelets medlemmer havde de (videnskabelige) erfaringer, som det tidligere er påpeget ikke er socialt nødvendigt at besidde, må man spørge hvilke svar, det overhovedet er muligt at give under de givne objektive omstændigheder. Og da ser man, at det på det pågældende sociale sted og under de givne sociale omstændigheder er socialt nødvendigt ikke at præsentere selv en eventuelt tilstedeværende videnskabelig indsigt i de nævnte forhold/områder. Gøres det alligevel, begås en social fejl; blev der fx anvendt et system som implicerede "teoriinriktad utvärdering" (som det foreslås i Lundgren & Franke-Wiberg 1980), kunne man snarere tale om en dysfunktion. Dvs. at det, som kunne ligne en udhængning af panelmedlemmerne, ikke er det. Det som gøres, er det, som er muligt under de givne sociale omstændigheder. Man kunne dog ønske sig lidt mere civilkurage og noget så gammeldags som æresfølelse og klassebevidsthed fra i det mindste evalueringspanelets medlemmer fra universitetsområdet (jf. Bourdieu 2000, "Efterskrift"), men det er en politisk udmelding, som ikke har med analysen at gøre.

I Nørholm (2008a) sammenlignes evalueringerne af en række uddannelser i et medicinsk felt foretaget i regi af Evalueringsingscenteret/Danmarks Evalueringsinstitut, med den evaluering, som blev foretaget af en række forskere fra den daværende EVU-gruppen på RUC: Skønt de personer fra EVU-gruppen som stod for udførelsen af *Evaluering af de grundlæggende social og sundhedsuddannelser* (Erhvervs- og voksenuddannelsesgruppen 1996), alle havde universitetsuddannelser bag sig med pædagogik som fag, og skønt der derfor principielt var alle muligheder for at foretage en videnskabelig rekonstruktion af forholdene på området, blev evalueringen alligevel foretaget med en række grundantagelser til fælles med de evalueringer som blev foretaget i regi af EVA, først og fremmest samme antagelser om genese og struktur af menneskelige handlinger (implikationen af en rationel handlingsteori, 'rational man') (jf. desuden Nørholm 2008a: 177-223, især 207). Hævdelsen her og i øvrigt er, at disse grundantagelser udgør en slags miskendt fælles forbevidste for evalueringernes deltagere.

Den sociale nødvendighed af, at evalueringspanelet ser ud, som det gør, såvel som af at evalueringen udføres på denne bestemte måde, er to sider af samme sag, som viser, hvordan universitetets relative autonomi i udgangspunktet er svag: Under de

givne omstændigheder findes der ikke (der kan ikke findes, det er socialt nødvendigt, at der ikke findes) felt-interne kriterier til bedømmelse af kvaliteten af ansøgningerne om midler til finansieringen af produktionen af forskning/videnskab; i stedet anlægges økonomisk økonomiske frem for erkendelsesøkonomiske kriterier. Dvs. at dette 'felt' egentlig er del af et felt med en anden *doxa*, end en administrativ allokering til universitetet signalerer. Dette gælder især for det, jeg har kaldt normal evalueringsforskning (jf. Nørholm 2005, 2008a)

Den forskning som fremmes af forskningsrådssystemet qua implikationen af, at en anvendt metode garanterer kvaliteten af undersøgelsen, befinder sig inden for rammen af en bestemt form for logisk positivisme (jf. desuden visse pointer i Callewaert 2005b), nemlig en instrumentel positivisme, hvilket ses af at der anlægges felteksterne kriterier vedr. orden og metode ('højre') frem for feltinterne kriterier vedr. forskningens kvalitet ('venstre') ved evalueringen af ansøgningerne om forskningsmidler. Denne tendens forstærkes af de anbefalinger, som formuleres af evalueringspanelet vedr. evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009), som da også og som en anden side heraf alene omfatter ordens-/metodiske forandringer/tiltag. Imidlertid er dette under de givne omstændigheder fuldkommen fornuftigt, og det er en misforståelse at antage, at funktionen (den primære funktion) af et forskningsrådssystem, som organiseres efter anbefalingerne (og i det hele taget), er at fremme produktionen af ny erkendelse: De anvendte målestokke (bedømmelserne af de indkomne projektafsøgninger) kan ikke måle det, de anvendes til og foreslås anvendt til, hvis man tager anvendelse og formål for pålydende. Rekonstrueret fungerer målestokkene, evalueringssystemerne symbolsk som styringsredskaber inden for rammen af en New Public Management, hvor naturaliseringen af ordens-/metodiske greb som rimelige evalueringskriterier viser, at der først og fremmest er tale om et system til reproduktion og uddybning af givne sociale dominansforhold, udført pr. politisk-administrativ *habitus*, frem for et system som rekonstruerende og pr. videnskabelig *habitus* vurderer den videnskabelige kvalitet af forslag til videnskabelige projekter til produktionen af ny erkendelse. Denne pointe formuleres mindre skarpt i Nørholm (2008a), og analyserne i denne artikel underbygger og skærper pointen.

Samtlige evalueringspanelets 23 anbefalinger i evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009: 53) omhandler rådets/rådenes organisering/struktur og de anvendte metoder. Ikke en eneste anbefaling omhandler hvordan kvaliteten af den

forskning som skal eller ikke skal støttes, er tænkt at måles; intetsteds anbefales der, at der arbejdes mod en formulering af indholds-kriterier for vurdering af forskningens kvalitet (jf. diskussionen hos Bourdieu 2005); ikke en eneste anbefaling omhandler kriterier for indhold eller prioritering af den forskning som skal eller ikke skal støttes. Overalt impliceres at anvendes den rette metode metodisk, garanteres kvaliteten af undersøgelsen.

Anbefalingerne befinder sig dermed inden for rammen af en instrumentel positivistisk forestilling om metode-ensartethed som garanti for videnskabelig eller forskningsmæssig kvalitet. Yderligere pointerer Lundgren (1979), at det eneste der egentlig opnås når den samme metode anvendes systematisk og efter metodeforskriften, dvs. uden tilpasning til det som undersøges, er usammenlignelige resultater.

Og selv den forestilling som impliceres, at en systematisk anvendelse af metoden viser, at metoden (kan) anvendes efter forskrifterne, er usikker: I forbindelse med regelfølge appelleres altid på noget andet end selve forskriften, fordi nemlig forskriften aldrig indeholder en forskrift for at følge forskriften osv. Denne diskussion ses fx hos Wittgenstein (1960, fx §§81ff) hvor en helt central pointe er, at for at følge en regel kræves en regel for regelfølge: Ingen regel er entydig uden en regel til at forklare, hvordan den første regel skal følges. Dvs. at for at følge en regel, kræves en regel for regelfølge, som i sin tur kræver en regel for regelfølge af reglen for regelfølge osv. i en uendelig regres: Fordi der alligevel altid og empirisk konstaterbart sker noget og ikke sker ingenting, appellerer regelfølge på noget andet end selve reglen.

Med Bourdieu (1977) er argumentet her, at dette andet der appelleres på i forbindelse med såvel evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) såvel som i forbindelse med arbejdet i det evaluerede forskningsrådssystem, er den opfindsomme praktiske sans, teoretisk rekonstrueret som *habitus*: I analyse og diskussion af giftermålsstrategierne hos kabylerne argumenteres i Bourdieu (1977, især pp. 30-71) for, at det som pr. videnskabelig rekonstruktion ligner det mindst omkostningstunge giftermål, efter indgåelsen og med henvisning til den legitime/officielle regel for, hvordan giftermål skal indgås, en regel som samtidig fungerer som en legitim/officiel genfortælling af, hvordan det altid er foregået, i genfortællingen, efter indgåelsen legitimeres som at gommen har fået den rette kone, den som passer med de legitime genfortællinger. Det, som miskendes, er m.a.o. at det snarere var det mindst omkostningstunge giftermål, som blev indgået, at det som vælges gjort, er det, som er muligt under de

givne sociale omstændigheder. Der appelleres på *habitus* i den praktiske forvaltning af reglen, og på at den rekonstruerede regelmæssighed (strategi), som et produkt af de givne sociale omstændigheder, skal kunnes på forhånd og pr. krop. Denne diskussion tages op senere i artiklen. Det som vælges gjort, og som siden genfortælles, som at reglen er fulgt, er det, som under de givne omstændigheder kunne vælges gjort.

I Nørholm (2009a) modstilles en sortering pr. videnskabelig rekonstruktion ('venstre') og en sortering pr. *habitus* ('højre'). Imidlertid er det upræcist eftersom enhver praktisk handling har den praktiske sans i bunden, i teoretisk rekonstruerende termer med *habitus* i bunden som generativt princip i mødet med et felt; uanset hvordan bedømmelsen af de indkomne forskningsansøgninger foretages, appelleres på *habitus* i det praktiske arbejde, hvad enten det er en 'venstre'-*habitus* (videnskabeligt rekonstruerende) eller på en 'højre'-*habitus* (politisk-administrativt). Eftersom det er socialt nødvendigt at henvise til metode og en systematisering heraf skjules imidlertid, at en 'højre'-*habitus* er grunden for bedømmelsen, samtidig med at legitimiteten og styrken af de principielt partisk-partiske sorteringer øges gennem hævdelser og den tilhørende erkendelse og anerkendelse af metodens upartiskhed, dvs. gennem en miskendelse af sorteringens principielle og reelle partiskhed.

Uddybende analyse og rekonstruktion

Forskningsrådssystemet i Danmark er et evaluerings-selvevalueringssystem, som benytter sig af belønninger (bevillinger, penge), og hvor kriterierne for systemets effektivitet (anbefalinger, prioriterede projekter) genfindes i et magtens felt – eller ved en heteronom pol i et universitetsfelt. Det evaluerede forskningsrådssystem er et redskab for ledelse, hvor en økonomisk økonomi med penge som universel møntfod benyttes til værdisættelse af videnskabelig eller forskningsmæssig kvalitet. Dette viser hvordan en feltspecifik erkendelsesøkonomi, som ellers er nødvendig for feltets relative autonomi, er svækket og vil svækkes yderligere af evalueringspanelets anbefalinger: Forskningsarbejde måles ikke (evt. ikke længere; det kræver en anden analyse end den, som præsenteres her) i forhold til egne, interne kriterier og på egne præmisser, men efter en målestok som ser ud som om den hentes udefra. Imidlertid er det mere præcist at sige, at målingen og det målte befinder sig et andet sted end umiddelbart antaget, og end det skylder sin legitimitet (jf. Nørholm 2005, 2008b): Alt måles, evalueres efter én naturaliseret målestok (penge) og ikke i forhold til, hvad der måles, som om

det ikke spiller nogen rolle hvad der måles, evalueres (jf. Lundgren 1979). Med udgangspunkt i at anvendes den samme metode universelt, produceres usammenlignelige resultater (Lundgren 1979) anbefaler Lundgren & Franke-Wiberg (1980) en "teoriinriktad utvärdering", hvor en evaluering, så langt det lader sig gøre, må gå ud fra teorier og/eller videnskabelige antagelser om det som evalueres. Det er den diametralt modsatte, instrumentel positivistiske vision, som ses ikke alene i evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009), men også i det hele taget i selve forskningsrådssystemet. Dette understreger, at funktionen af evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) ikke nødvendigvis er en forbedring af et system til fremme af produktionen af ny erkendelse, men snarere er en forbedring af et system, som legitimerer allerede socialt nødvendige administrative (forsknings-)prioriteringer. New Public Management. Samtidig ses hvordan arbejdet i forskningsrådssystemet i Danmark forvandler feltspecifikke, erkendelsesøkonomiske interesser til økonomisk økonomiske interesser, så penge træder i stedet for videnskabelig anerkendelse (ære) som målestok. Der er tale om en æreløs forvandling af feltspecifikke interesser til økonomisk økonomiske interesser. Sagt anderledes, sker der en kapitalisering/ekspløitering af en feltspecifik økonomi (jf. Nørholm 2009a).

At menneskelige handlinger opfattes som regelfølge, ser ud til at ligge som en grundforestilling – *doxa* – i såvel forskningsrådssystemet som i evalueringen heraf. En sådan forestilling findes ligeledes ved en heteronom universitær pol, en 'højre'-pol, hvor det som anerkendes, er akademisk organisationskapital frem for ved en relativt autonom universitær pol, en 'venstre'-pol, hvor det er videnskabelig/intellektuel prestige som tæller (jf. Bourdieu 1988, Callewaert 2003 samt Nørholm 2005, 2008b). Og frem for alt genfindes en sådan forestilling i et magtens felt. Dermed kan der argumenteres for at evalueringspanelet rekrutteres ved en ordensopretholdende 'højre'-pol, og at denne pol fremmes på bekostning af et intellektuelt/videnskabeligt 'venstre'; evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) er først og fremmest et politisk styringsredskab, som evaluerer et andet politisk styringsredskab (selv forskningsrådssystemet), begge inden for rammen af en New Public Management og dermed understreges atter, at vi – hvad angår såvel evaluering som det evaluerede – befinder os i et magtens felt. Den forskning som fremmes i og med forskningsrådssystemets arbejde, befinder sig enten ved en heteronom pol i et universitært felt eller i et ikke-

autonomt (sub)felt i dette magtens felt, bl.a. i og med naturaliseringen af en instrumentel positivistisk vision. En sådan tendens forstærkes af evalueringens anbefalinger.

For menneskelige praktikker gælder, at *habitus* er i bunden som generativt princip. Dette gælder uanset om der henvises til bestemte metoder eller ikke, og hvor der er en metode at henvise til, som anerkendes for sin upartiskhed, forstærkes og skjules det principielt partiske i denne position med henvisning til at benyttes metoden metodisk, sikres det upartiske. Med Wittgenstein (1960) og Bourdieu (1977) argumenteres der for at regelfølge ikke er en regel, der følges, men i stedet er en praktisk sans som praktisk forvalter de givne sociale omstændigheder. Eftersom både evalueringen og forskningsrådenes bedømmelser foretages pr. (administrativ) *habitus*, og eftersom evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) såvel som forskningsrådenes bedømmelser skylder deres legitimitet, at de foretages som om de eksplicite kriterier er de kriterier, som i praksis anvendes ved bedømmelserne, (for)bliver de kriterier, som sorteringen i praksis foretages efter, skjulte, fordi de qua habitualiserede er praktiske. Dette kan udtrykkes mere dramatisk: Fordi kriterierne under de givne omstændigheder (herunder en naturalisering af kriteriernes indholdsside) er eksplicite og er udformet, som de er, bliver kriterierne i praksis hemmelige; kriterierne skal kunnes på forhånd og pr. krop. At kriterierne er hemmelige og skal kunnes pr. krop indebærer desuden, at når det hele bevæger sig, forstærkes en social sortering; også reglerne for forandringen er symbolske og skal kunnes pr. krop; de læres ikke pr. diskurs.

Det ovenstående er ikke en konspirationsteori: Sorteringen fungerer funktionsfrit, fordi kriterierne i praksis er hemmelige for alle involverede, dvs. fordi disse forhold såvel som den pædagogiske funktion miskendes af alle og overalt. Dette forhold forstærkes i og gennem evalueringens anbefalinger. Det bliver således stedse mere forudsigeligt hvilke (videnskabelige) positioner og hvilke typer af projekter, som får midler ved forskningsrådenes tildelinger: Af Notat (2010) fremgår det, at i samtlige forskningsråd er succesraterne for medlemmer af rådene større end for samtlige ansøgere. Dette forklares præliminært med, at forskerne i forskningsrådene "netop er udpeget til hvervet i deres egenskab af fremragende forskere" (Notat 2010: 1), hvilket er en forklaring som nærmest råber på analyse i termer af netop 'højre'- 'venstre', dvs. i termer af den interne sociale og symbolske funktion af et akademisk system som den ses fx i

Bourdieu (1988).⁴ Præliminært ses hvordan det dominante dominante forudsætter sin egen (både principielt og reelt umulige) upartiskhed, og hvordan også en undersøgelse af en eventuel partiskhed har samme forudsætning: Notat (2010) indeholder ikke en analyse, det er et partsindlæg og må ses som del af evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009), som tilsvarende er et partsindlæg.

I Andersen & Henningsen (2009) påpeges en skæv fordeling af forskningsmidler i forhold til "forskernes sociale baggrund, deres køn og deres nationalitet/oprindelsesland" (Andersen & Henningsen 2009: 4). I konklusionen fremføres, at – trods visse svagheder ved analysen – er "Hovedindtrykket af analysen [...] imidlertid, at forskningsrådene som ressourceallokeringsmekanisme i store træk afspejler de hierarkiske strukturer, eksklusioner og uligheder, der i øvrigt findes i forskningsverdenen." (Andersen & Henningsen 2009: 19). Hvad angår forklaringer på fx en skævhed i fordelingen af midler i forhold til faktoren (biologisk) køn, fremføres fx, at "En del af disse uligheder skyldes uden tvivl et samspil mellem overordnede ressourceprioriteringer mellem fagområder og en fag- og emnerelateret kønsarbejdsdeling, men en konkret afdækning heraf vil kræve nøjere analyse." (Andersen & Henningsen 2009: 19). Dvs. ingen forklaring af den type som opridses i denne artikel.

Også resultaterne i Wright (2009) peger på en ulige fordeling af forskningsmidler: Skønt den model, som i 1986 indførtes i Storbritannien til at måle forskning ved enkeltinstitutter The Research Assessment Exercise (RAE), indebar et større forskningsoutput, blev det øgede output af normalvidenskab (Wright

⁴ I mail 13/4 2011 skriver kontorchef Claus Beck-Tange, Center for ledelse og analyse, Forsknings- og Innovationsstyrelsen, Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling at

Det er Forsknings- og Innovationsstyrelsen, som har gennemført den pågældende analyse for evalueringspanelet (for evalueringen af forskningsrådssystemet). På den baggrund bad evalueringspanelet om en uddybende analyse, som som du kan finde på følgende link:

<http://www.fi.dk/raad-og-udvalg/det-forsknings-innovationsraadgivende-bevilgende-system/evaluering-af-forskningsraadssystemet/uddybende-analyse-af-forskningsraadens-bevillingspraksis> [dvs. i Notat 2010, MN]

Denne analyse er ligeledes udført af Forsknings- og Innovationsstyrelsen under projektledelse af en ekstern undersøger, tidligere departementschef i Undervisningsministeriet, dr.polit. Inge Thygesen.

Af banale habilitetsårsager er det påfaldende, at en sådan undersøgelse af et ministerielt nedsat organ gennemføres af organet/ministeriet selv, og behovet for en objektiviserende analyse understreges egentlig bare af den ovenstående (kvasi-)forklaring. Samtidig understreges, at den pædagogiske funktion af dels Notat (2010), dels evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009), dels selve forskningsrådssystemet er den samme som forskellige dele af et NPM-styringsredskab inden for et forskningspolitisk område.

2009: 18). I Danmark afvistes RAE til fordel for en kvantitativ model med optælling af publikationer i bestemte top-tidsskrifter. Begge forhold indebar en skævvridning af forskningen i forhold til det eksisterende frem for det nytænkende. Wright (2009) konkluderer at ikke alene sker der en skævvridning af forskningen, der sker desuden en skævvridning af selve akademiets natur: 1. forskerne presses til at bruge tid og energi på at publicere i netop disse tidsskrifter og ikke foretage sig andet, 2. tildelingen af midler koncentrerer sig til top-institutter, og 3. der sker en skævvridning af anvendelsen af offentlige midler på universiteterne, fordi de anvendte citationsindeks er privatejede (Wright 2009: 29).

I de ovennævnte artikler findes ingen forklaringer af den type, som findes her; forklaringer som medregner, at en ulige fordeling er et strukturelt forhold: Ganske vist foretages en ulige fordeling af midler af enkeltpersoner eller grupper af personer, men i en feltteoretisk optik, som anlægges her, er disse enkeltpersoner eller grupper af enkeltpersoner underlagt sociale tvange. Det, som vælges gjort, erkendt som og påberåbt som fri valg, udgør fri valg af det socialt mulige, fri valg inden for sociale grænser. Under de givne sociale omstændigheder er det ikke muligt at foretage ethvert valg.

I forhold til fx fraværet af objektivering i Notat (2010) og i forhold til udgangspunkterne i de andre nævnte artikler vurderes det, at denne artikels udgangspunkt giver en mere fyldestgørende forklaring. Pointerne hos Wright (2009) minder om pointerne i denne artikel. Hvad der dog ikke præsenteres hos Wright, er en forklaring på denne egentligt pædagogiske funktion af review-systemerne.

Anbefalingerne i evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) prioriterer orden/metode ('højre'), frem for de(n) forsker(e) som vil finde ud af noget nyt potentielt ('venstre'); 'højre' tilgodeses af et system i fremmarch med anvendelse af ansøgninger, mens 'venstre' tilgodeses af et system under afvikling med tildeling af basismidler, nødvendig for en sikring af universitetets overlevelse som demokratisk nødvendig, relativt autonom instans til produktion af den mod-kundskab, som mangler i en given konjunktur (jf. Bachelard 1976).

Forskningsrådssystemet i Danmark fungerer som et selvevalueringssystem, hvor selvevalueringerne siden evalueres af forskningsrådenes medlemmer: Sorteringen foretages af dominant dominante spillere pr. politisk-administrativ *habitus*, frem for rekonstruerende pr. videnskabelig *habitus*, og sorteringen foretages med anvendelse/implikation af ordens-/metodiske anvisninger inklusive de foreslåede anbefalinger

som kun er velegnede under de instrumentel positivistiske forudsætninger, de selv er med til at reproducere, og som naturaliseres i og med evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) såvel som i forskningsrådssystemets arbejde som sådan. Sorteringen er dermed til fordel for det normale, og det ikke-normale sorteres fra ved hjælp af ordens-/metodiske anvisninger, som kun er relevante under instrumentel positivistiske forudsætninger som ikke medreflekteres, som det i en positivistisk vision ikke er nødvendigt at medreflektere. Det normale kanoniseres, naturaliseres som om sorteringen blev foretaget ved hjælp af universelle ordens-/metodiske anvisninger inklusive de foreslåede anbefalinger. I en proces af social alkymi forvandles det partikulære til det universelle.

Den (sociale) nødvendighed af ikke at foretage en videnskabelig rekonstruktion ses (med henvisning til diskussionerne i Bourdieu 1988) som den anden side af, at de involverede spillere indtager dominant dominante positioner. Under de givne omstændigheder er konsekvensen, at evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) såvel som de evalueringer, som foretages i forskningsrådssystemet, frem for at promovere videnskab i streng forstand, promoverer forskning, som fungerer som legitimeringsdiskurs for allerede socialt nødvendige (politisk-)administrative tiltag (forvalterviden) – jf. diskussionen i Bourdieu (2005). Det gælder både, hvad angår forskning og i det hele taget.

Med en parallel til Nørholm (2008a) ses dermed, at dels evalueres forskningsrådssystemet i Danmark af en ad hoc-instans med samme egentligt pædagogiske funktion som den Evalueringscenteret/Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) har, dels har dermed både evalueringen og forskningsrådssystemet samme normale funktion som EVA: At foretage en principielt partisk sortering i forhold til allerede eksisterende sociale forhold og således at disse forhold rekonstrueres, på en måde så det ser ud, som om sorteringen var upartisk, uvildig og foretaget efter universelle kriterier (hvilket nemlig hele systemet skylder sin legitimitet). Dette sker desuden gennem en miskendelse på ethvert socialt hierarkisk niveau af denne objektiverede funktion, hvilket øger styrke og legitimitet af hele øvelsen; jf. desuden diskussionerne af evalueringssystemet i skole/uddannelsessystem i Bourdieu & Passeron (1992).

Systemets upartiskhed fastholdes uanset en principiel partiskhed, hvilket viser, hvordan staten (den stærke stat) findes overalt, i denne sammenhæng i kroppen på den enkelte forsker såvel som det enkelte medlem af forskningsrådene som en disposition til at

handle således, at et principielt vilkårligt socialt dominansforhold reproducere på bekostning af alle andre.

Forskningsrådssystemet i Danmark er en væsentlig spiller på universitets/forskningsområdet, tilmed en spiller, som efterhånden som basisbevillingerne forsvinder, får en monopollignende status hvad angår fordelingen af statslige forskningsmidler. Ikke alene evalueringen af forskningsrådssystemet, men også forskningsrådssystemet som sådan medvirker til en yderligere svækkelse af universitetets relative autonomi. Det, som samtidig sløres, er, at det ikke er erkendelse og produktionen heraf som står på spil, men (politisk-)administrativ prestige, magt, og penge. Pr. anerkendelsen for noget andet (dvs. pr. miskendelse af den objektiverede funktion) sløres det, at forskningsrådssystemet befinder sig enten tæt på en heteronomi i et relativt autonomt universitært felt, eller snarere i en ikke-autonom, decideret afhængig del af et magtens felt. Dette svarer nøje til de centrale pointer i Nørholm (2008a, jf. desuden 2005, 2008b).

Det er ukontroversielt at konkludere, at forskningsrådssystemet er et sorteringssystem; hele idéen er, at der skal foretages en sortering. Det bliver dog kontroversielt, når man indser, at sorteringen foregår i forhold til allerede eksisterende sociale forskelle – hvilket nemlig er illegitimt, hvis det siges ligeud, fordi systemet skylder sin legitimitet, at det netop ikke er sådan, det fungerer (jf. Bourdieu & Passeron 1992); legitimiteten afhænger af at den reelle funktion miskendes.

Rekonstruktion og refleksion

Umiddelbart kunne det ovenstående se ud som et argument for, at den, som vil forske, frem for at deltage i forskningsrådssystemets selvevalueringer, gjorde klogere i at bruge tiden på at – forske. Gennem ikke at hengive sig til at skrive forskningsrådsansøgninger, kunne den som vil forske i noget mere eller mindre originalt, videnskabeligt rekonstruerende, dels spare den tid som medgår til at skrive forskningsrådsansøgninger, dels undgå at medvirke til at legitimere formuleringen af en nødvendig legitimeringsdiskurs for allerede socialt nødvendige forskningsprioriteringer som ville være åbenlyst illegitime uden en instans som forskningsrådssystemet – inklusive evalueringen heraf, fordi et system som forskningsrådssystemet er under kontrol af en instans, som qua erkendt og anerkendt som upartisk (en upartiskhed som ikke findes), sikrer forskningsrådssystemets legitimitet.

Imidlertid er deltagelse i udformningen af ansøgninger dels implicit en gensidig kollegial forventning, dels eksplicit en institutionel forventning; forberedel-

sen af ansøgninger som opfattes som strengt nødvendigt for arbejdet på den institution, man er ansat ved, bl.a. og måske især og på en sært selvforstærkende måde, fordi en stigende del af den enkelte medarbejders løn (skal) finansieres efter ansøgning (jf. desuden min diskussion af finansieringen universitetsansattes løn i Nørholm 2009b). Et sådant ansøgningsarbejde, som indebærer deltagelse i forskellige grupper som holder møder, som qua grupper, efterhånden er de eneste, der kan ansøge om midler, er dels udtryk for en gensidig anerkendelse af arbejdet, dels et fingerpeg om hvorvidt den enkelte forskers arbejde ligger inden for rammerne af en institutionel eller over-institutionel *doxa*: Medlemskab af en gruppe implicerer større grad af kollegial accept (og kontrol) og i næste omgang en større ensretning af arbejdet. Dels er udformningen af ansøgninger efterhånden et mål i sig selv for opfyldelsen af en officiel forventning til den enkelte medarbejder som et mål for vedkommendes arbejdsindsats (jf. Øllgaard 2010), og eksemplificerer hvordan strukturelle krav inkorporeres som subjektive fornemmelser af, hvad der er det rigtige/forkerte at (have lyst til at) gøre. Det er ikke alene strukturerne som sorterer (i en strukturalistisk vision), og ej heller er det alene de subjektive valg, der sorterer (i en subjektivistisk/eksistentialistisk vision). Der er tale om en inkorporering af de objektive strukturer udmøntet i habituel betingede subjektive præferencer, som begrænser de subjektive valg til det socialt mulige, *habitus* i mødet med et felt.

Det er netop dette forhold, at hele arbejdet, de praktiske handlinger foregår praktisk, præ-refleksivt, dvs. uden for umiddelbar erkendelsesrækkevidde for den enkelte, som gør mekanismen så stærk: Det arbejde, som konkret udmøntes under de givne sociale omstændigheder, følger af samspillet med omgivelserne og erkendes og anerkendes, opfattes som rimeligt og en god idé. Dette gælder sandsynligvis altid. Det, som dog ikke gælder altid, er de omstændigheder, arbejdet foregår under nu, herunder naturaliseringen af en principielt vilkårlig forestilling om struktur og genese af menneskelige handlinger, som implicerer, at menneskelige handlinger foregår som bevidst rationelle og fuldt oplyste, som bortser fra symbolske eller sociale aspekter af disse handlinger, og som opererer uden en symbolsk økonomi af menneskelige handlinger – 'rational man'.

Det, som forventes, er, at den enkelte medarbejder deltager i møder og ansøgningsarbejde som rekonstrueret medvirker til reproduktionen af alle de implicerede (for)forståelser, herunder reproduktionen af allerede eksisterende, principielt vilkårlige sociale dominansforhold, gennem en hengivelse til bl.a. et

selvevaluerende ansøgningsarbejde, som tilgodeser de allerede privilegerede på bekostning af de allerede ikke-privilegerede, og som er til ulempe for en videnskabeligt rekonstruerende tilgang.

Den egentligt pædagogiske funktion af evalueringer af den type, som foretages af et forskningsrådssystem, er m.a.o. at fungere som en socialt nødvendig legitimeringsdiskurs for allerede socialt nødvendige (politisk-)administrative tiltag (dvs. som forvalterviden), og en sammenligning med radioens ønskekoncerter er nærliggende: Det, som spilles, er det, radioværten af social nødvendighed og egen habitualiseret præference ville vælge at spille alligevel. Valget af det, som spilles, er dog ikke legitimt uden en henvisning til indsendte lytterønsker, dvs. uden at der faktisk findes indsendte lytterønsker til flere plader, end der er tid til at spille: Pr. social alkymi forvandles dårlig popmusik til verdenshits med henvisning til lytternes præferencer, og som om det var lytternes og ikke pladevenderens præferencer, som styrede. Arbejdet i et ansøgningsbaseret forskningsrådssystem forvandler tilsvarende pr. social alkymi mainstream-trivialiteter til videnskab og udelukker samtidig det alternative. På den måde besvares også et af de spørgsmål, som trænger sig på efter man i Notat (2010) læser, at forskerne i forskningsrådene er placeret der som excellente forskere. Umiddelbart skulle man mene, at det var unødvendigt, at forskningsrådene inddrog hele landets forskere for at tildele midler til sig selv. Pointen er, at en tildeling af midler til sig selv helt enkelt ville savne legitimitet, hvis ikke det (symbolsk) stipuleredes, at alle kan ansøge.

Sammenligningen med radioens ønskekoncerter gælder for såvel det evaluerede forskningsrådssystem som for evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009): Det som sikres, er legitimiteten af det socialt nødvendige som ikke kunne gennemføres uden de indsendte ansøgninger og tilhørende evalueringer som to sider af samme sag, respektive uden den formaliserede, konsekrerede og konsekrerende evaluering. Sorteringen i to niveauer dels forstærker legitimiteten, dels forstærker usynlighedsfølelsen af det principielt socialt vilkårlige i sorteringen; miskendelsen af funktionen medvirker til på samme tid effektivt at skjule og forstærke funktionen.

Konklusion

Evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark (Forsknings- og Innovationsstyrelsen 2009) er en normal evaluering, som dog ikke kan forstås uden at det samtidig erkendes og anerkendes, at forskningsrådssystemet i Danmark i sig selv er et evaluerings-selvevalueringssystem. I og med anvendelsen af

selvevalueringer i både evalueringen og det som evalueres, er der tale om en evaluerings-selvevaluering af et evaluerings-selvevalueringssystem, en meta-evaluering-selvevaluering, en særdeles raffineret mekanisme – med alt hvad det indebærer af social sortering i flere led, jf. Nørholm (2008a, især pp. 239-240).

Forskningsrådssystemet er en statsligt sanktioneret sanktioneringsinstans, en konsekreret konsekrationsinstans som afgør hvilke forskningsansøgninger som er støtteværdige; en sanktioneret og (selv)sanktionerende instans, en konsekreret og (selv)konsekrerende instans – jf. diskussionerne hos Lundin (2008, 2010) og Gunneriusson (2002). Tages der højde desuden for rådsmedlemmernes højere succesrate i forhold til samtlige ansøgere generelt (jf. Notat 2010), bliver der m.a.o. tale om en selvkonsekrerende konsekreret konsekrationsinstans. Uanset beskrivelsen er der tale om et led i en særdeles raffineret samfundets mekanisme til social sortering og reproduktion.

Evalueringspanelet og forskningsrådssystemet er organer af statsligt delegerede funktionærer som udnævner den rette respektive den forkerte forskning (konsekrerer respektive dekonsekrerer) pr. uddelegeret autoritet (jf. Bourdieu & Passeron 1992). Der er desuden tale om et system, som reproducerer og legitimerer sin egen synsmåde i og med, at de forskere som tildeles midler, som dermed konsekrerede (excellente) forskere senere kan træde ind som medlemmer af de forskellige forskningsråd. Forskningsrådssystemet såvel som evalueringen heraf følger sig dermed ind som dele af særdeles raffinerede, omfattende mekanismer til reproduktion af samfundets orden og til legitimering af, at denne orden er baseret på demokratiske og transparente forhold og kriterier, der er lige for alle, hvor selve denne idémæssige (for)forståelse hindrer indsigten i (dvs. indebærer miskendelsen af) at dette netop ikke er tilfældet. I praksis og under de givne sociale omstændigheder – omstændigheder som i en logisk positivistisk vision aldrig medreflekteres – er de kriterier, som anvendes ved de forskellige forskningsråds sorterende arbejde, skjulte/hemmelige og til fordel for bestemte grupper, dvs. præcis ikke ens for alle. Denne tendens forstærkes af anbefalingerne i evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009).

I Nørholm (2008a, især 239-240) konkluderes bl.a., at det deri analyserede evalueringssystem udgør en firetrins sorteringsraket, hvor evalueringsforskning sorterer evalueringer, som sorterer uddannelser som sorterer studerende/elever. Disse sorteringer foregår vel at mærke pr. politisk-administrativ *habitus* frem for rekonstruerende pr. videnskabelig *habitus*, og det

foregår i forhold til allerede eksisterende sociale forskelle og så allerede eksisterende sociale forskelle forstærkes og udbygges. I relation til evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) er det et forsker-/forskningsrådssystem, som tilsvarende sorterer, således at en allerede eksisterende social orden (herunder hvad der opfattes som støtteværdig forskning) reproduceres på bekostning af alle andre: En væsentlig pointe i denne artikel er dermed, at denne egentligt pædagogiske funktion er den primære funktion af såvel evaluering som evalueret forskningsrådssystem, nemlig at forhindre produktionen af ny erkendelse – hvilket ellers er det systemet skylder sin legitimitet.

Evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) udgør m.a.o. en meta-selvevaluering som i sidste ende, og fordi systemet i udgangspunktet systematisk udelukker det, som på alle måder er nyt, anderledes, ikke-normalt, er til ulempe ikke kun for den som ingen penge får til sin forskning (hvilket er banalt), men også og på lidt længere sigt for de(n) forsker(e) som rent faktisk får midler, dvs. for alle: Universitetets legitimitet og relative autonomi, som bl.a. afhænger af, at kriterier for forskningskvalitet formuleres internt, eroderes eller forsvinder når disse krav formuleres uden for feltet og i termer af metode og orden eller i det hele taget efter en feltekstern, i dette tilfælde politisk-administrativ logik og med penge som universel målestok, dvs. fordi kravene til både ansøgninger og forskning pr. delegat formuleres i et magtens felt.

Skønt eksploiteringen af en erkendelsesøkonomi og dermed begrænsningen af mulighederne for at producere ny erkendelse går hånd i hånd med udhulingen af universitetets relative autonomi, må det reflektivt anføres, at det, som ligner brødnid, ikke er det; forvalterviden konkurrerer ikke med videnskab. Det væsentlige ved en analyse som den, der præsenteres her, er, at der trækkes forhold frem, som ellers forsvinder, især i og med naturaliseringen af et logisk positivistisk, instrumentel positivistisk perspektiv.

Afsluttende overvejelser

- de sociale konsekvenser af en artikel

Man kunne spørge om kritikken af et system som forskningsrådssystemet, for en universitetsforsker, svarer til at bide den hånd, der fodrer. Med artiklens pointer in mente ser det snarere ud som den hånd, der bliver bidt, alligevel ikke ville fodre, men kun symbolsk tilbyder foder; foderet går til andre positioner end den, som er artiklens. Evalueringen af forskningsrådssystemet i Danmark (F&I 2009) såvel som det evaluerede forskningsrådssystem fremmer produktio-

nen af forvalterviden, som ikke konkurrerer med videnskabelig viden. I sig selv er dette ikke problematisk, men blot den måde tingene fungerer på. Det som dog kunne begrædes, er, at forvalterviden produceres i navn af videnskab, som om der ikke fandtes andet. Med Kant (1798/1998) in mente (jf. min diskussion af universitetsledelse i samfund efter det moderne i Nørholm 2009a) kan der argumenteres for, at en sådan tendens fremmer risikoen for, at den til enhver tid siddende regering – med fx et forskningsrådssystem som redskab – hersker despotisk gennem henvisning til forvalterviden, som produceres, som om det foregik relativt autonomt, og som om det var videnskab i streng forstand. Det er derimod en stor ulykke.

Allersidst

Tak til Kim som mente, at artiklens centrale pointe var bedre værd end at ende som wesselsk aforisme, og tak til Anna som læste og kommenterede undervejs. Endelig er en væsentlig betingelse, at min stilling indebærer at en del af arbejdstiden faktisk kan gå til denne slags arbejder, og at ikke hvert minut af min arbejdstid skal finansieres. Det er trods alt endnu ikke kommet dertil at universitetet er et franchise-system, hvor retten til at anvende universitetets stempel (dvs. retten til at udstede den feltspecifikke mønt, grader) betales med økonomisk økonomiske midler (penge), der skaffes i postuleret fri konkurrence med andre om studerende og forskningsopdrag, dvs. om midler. Det bliver nok det næste.

Morten Nørholm

Lektor, ph.d., Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier, Uppsala universitet, Boks 2136, SE 750 02 Uppsala, T: +46 (0)18 471 1679
morten.norholm@edu.uu.se

Abstract

Social alchemy, consecration, reproduction – resume, analysis and critique of the 2009 evaluation of the Danish Advisory and Funding System for Research.

Applying the theories by Durkheim, Wittgenstein, Bourdieu, Lundgren and Callewaert the article analyses the social and symbolic function of the 2009 evaluation of the Danish Advisory and Funding System for Research as well as of the Danish Advisory and Funding System for Research itself (the evaluand). The analysis in the article sets out from the analyses of evaluations in the author's dissertation. In

the present article the perspective is widened from evaluations to other judgments not regarded as or named evaluations.

Both evaluation and evaluand operate within an instrumental positivist framework suggesting that applying the method methodically guarantees the quality of the outcome. Durkheim's theory of different forms of knowledge is applied to distinguish between theoretical theory (science) and practical theory respectively. Wittgenstein discusses that following a rule implies more than the rule; Bourdieu implies that following a rule implies *habitus*. Both these discussions are applied to the analyses, showing that the implied evaluations are performed by political-administrative *habitus* and not by scientific reconstruction. The work of Lundgren and Callewaert are applied as more recent examples of theories about evaluations/pedagogy.

As a relatively original contribution the notion the proper pedagogical function is introduced as synonymous to the social and symbolic function. The proper pedagogical function of both the evaluation the evaluand are constructed; in turn the evaluation and the evaluand are constructed as New-Public-Management tools – each one out of several sorting steps in a societal sorting mechanism, firstly promoting research within a framework of instrumental positivism, and thus secondly reproducing an existing social order.

Keywords

Evaluation, evaluation research, university management, The Danish Advisory and Funding System for Research/forskningsrådssystemet i Danmark, instrumental positivism, social reproduction.

Referencer

- Andersen, H. & I. Henningsen 2009. *Forskningsråd i Danmark – mangfoldighed og universalisme? En analyse af forskningsrådenes bevillingspraksis i perioden 2001-2006*. Sociologisk Institut, Københavns Universitet, København.
- Bachelard, G. 1976. *Nej'ets filosofi*. Vinten.
- Bourdieu, P. 2005. "Hvorfor samfundsvidenskaberne bør gøre sig selv til genstandsområde" In: *Viden om viden og refleksivitet*. Hans Reitzels Forlag, 137-149. Den franske original er fra 2001: *Science de la science et réflexivité: cours du collège de France 2000-2001*. Raison d'agir Éditions.
- Bourdieu, P. 2000. "För en korporatism kring det universella" i *Konstens regler: det litterära fältets uppkomst och struktur*, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag, 473-485.
- Bourdieu, P. 1988. *Homo Academicus*. Polity Press, London.
- Bourdieu, P. 1977. *Outline of a theory of practice*. Cambridge Studies in Social Anthropology, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bourdieu, P., J.-C. Chamboredon, J.-C. Passeron 1991. "Part One – The break", "Part Two – Constructing the object". In: *The Craft of Sociology. Epistemological Preliminaries*. Walter de Gruyter, Berlin, 13-31, 33-55. Fransk original 1968: *Le métier de sociologue – préalables épistémologiques*. Mouton de Gruyter, Paris.
- Bourdieu, P. & J.-C. Passeron 1992. *Reproduction in Education, Society and Culture*. 2nd. edition, Sage Publications, London. Fransk original 1970.
- Callewaert, S. 1976. *Utvärdering och social reproduktion*. MAP-Gruppen, Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen, Lunds universitet. Upubliceret manus.
- Callewaert, S. 2005a. Utbildningsvetenskap, en vetenskap eller professionsvetande? In *Utbildningsforskning som vetenskap och som professionens kunskap/Uddannelsesforskning som videnskab og som professionsviden*. ESEP: Ethos in Society, Education and Practices, Rapport nr 1, Uppsala universitet, 47-64.
- Callewaert, G. (Staf) 2005b. Videnskab og engagement. Af-skedsforelæsning fra lærestols-professoratet i pædagogik afholdt ved Det humanistiske Fakultet på Københavns Universitet d. 14. juni 2002. In *Utbildningsforskning som vetenskap och som professionens kunskap/Uddannelsesforskning som videnskab og som professionsviden*. ESEP: Ethos in Society, Education and Practices, Rapport nr 1, Pedagogiska Institutionen, Uppsala universitet, 65-97.
- Callewaert, S. 2003. Pierre Bourdieu: Homo Academicus. In *Fra Bourdieus og Foucaults verden – pædagogik og sociologi, diskurser og praktikker, efter det moderne*. Akademisk Forlag, København, 56-97.
- Durkheim, É. 1975. Om pædagogikkens væsen og metode. In *Opdragelse, uddannelse og sociologi*. 11x18/samfund, Carit Andersens Forlag, 60-80. Fransk original fra 1922: "Nature et Méthode de la Pédagogie". In *Éducation et sociologie*, PUF, Paris, 59-80.
- Ekeland, T.-J. 2009. Hva er evidensen for evidensbasert praksis? In Grimen, H. & L.I. Terum (eds.): *Evidensbasert profesjonsutøvelse*. Abstrakt forlag AS, Oslo, 145-168.
- Erhvervs- og voksenuddannelsesgruppen 1996. *Evaluering af de grundlæggende social- og sundhedsuddannelser*. Amtsrådsfor- eningen, Kommunernes Landsforening og Undervisningsmini- steriet, Erhvervsafdelingen, København.
- Forsknings- og Innovationsstyrelsen 2009. *Evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark*. Kan desuden downloades via: [http://www.fi.dk/publikationer/2009/evaluering-af-forsknings- raadssystemet-i-danmark](http://www.fi.dk/publikationer/2009/evaluering-af-forskningsraadssystemet-i-danmark)
- Gunneriusson, H. 2002. *Det historiska fältet: svensk historievete- nskap från 1920-tal till 1957*. Afhandling, Uppsala universi- tet.
- Kant, I. 1798/1998. Der Streit der Fakultäten. In *Schriften zur Anthropologie Geschichtsphilosophie Politik und Pädagogik*. Werke in Sechs Banden. Band VI, Sonderausgabe. Darmstadt 1998, 261-393).
- Kjærgaard, T. 1996. *Den danske revolution 1500 – 1800. En økohistorisk tolkning*. 2. udgave, Gyldendal.
- Lundgren, U.P. 1979. Educational Evaluation. A Basis for, or a Legitimation of, Educational Policy. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 23, 31-45.
- Lundin, A.N. 2010. Folkbildningsforskningens fokus och icke- fokus på folkhögskolans yrkesutbildning. In *Två sidor av samma mynt. Folkbildning och yrkesutbildning vid de nordiska folkhögskolorna*, red. Lundh Nilsson, F. & A. Nilsson, 211-221. Nordic Academic Press, Lund.
- Lundin, A. 2008. *Folkbildningsforskning som fält – från framväxt till konsolidering*. Linköping Studies in Behavioural Science No. 130.

- Notat 2010. Analyse af rådsmedlemmers succesrate ved ansøgning i forskningsrådssystemet. <http://www.fi.dk/raad-og-udvalg/det-forsknings-innovationsraadgivende-bevilgende-sy-stem/evaluering-af-forskningsraadssystemet/analyse-af-raadsmedlemmers-succesrate-ved-ansogning-i-forsknings-raadssystemet/Analyse%20af%20raadsmedlemmers%20succes-rate.pdf> – downloadet april 2010
- Nørholm, M. 2009a. Selskabstømning i akademiet: om universitetsledelse og New Public Management, om eksploiteringen af en erkendelsesøkonomi, om Kant og Bourdieu. *Praktiske Grunde. Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab*, nr. 3, 31-52. LINK: <http://www.hexis.dk/praktiskegrunde-03-2009.html>
- Nørholm, M. 2009b. Sanders lig på bordet. *Nyhedsbrevet*, #38, HEXIS – Forum for Samfundsvidenskabelig Forskning, 111-117.
- Nørholm, M. 2008a. *Om den sociale og symbolske funktion af uddannelsesevalueringer*. 2. udgave, Forlaget HEXIS. LINK: <http://www.hexis.dk/bog-4.html>
- Nørholm, M. 2008b. Om evalueringsforskningens relative autonomi: dansk normal evalueringsforskning som et ikke-autonomt (sub)felt i magtens felt. In: *Studier af pædagogisk praksis*, red. M. Nørholm et al, 131-160. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Nørholm, M. 2005. *Danske producenter af det som kalder sig og anerkendes for at være evalueringsforskning: Felt eller subfelt? Relativ autonomi eller ikke?* Linköping: Linköping University Electronic Press. (Linköping Electronic Conference Proceedings), Kulturstudier i Sverige, 743-758. LINK: <https://www.ep.liu.se/ecp/015/061/ecp015061b.pdf>
- Petersen, K.A. 1997/8. *Sygeplejevidenskab – myte eller virkelighed?*. Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet, Aarhus Universitet, i samarbejde med Danmarks Sygeplejerskehøjskole ved Aarhus Universitet.
- Regeringen 2007. *Mod nye mål – Danmark 2015. Holdbar velfærd og vækst*. ISBN: 87-7856-840-4.
- Wittgenstein, L. 1960. *Philosophische Untersuchungen. Schriften*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 279-544.
- Wright, S. 2009. What counts? The skewing effects of research assessment systems. *Nordisk pedagogik*, 29, 18-33.

Tilbageblik på Homo academicus: Interview med Pierre Bourdieu, 1997

Annick Prieur

Indledning

Bourdieu's bog *Homo academicus* (1984, engelsk udgave 1988) omhandler det franske universitetssystemets komplekse hierarkier, og hvorledes disse reproduces. Bourdieu argumenterer her for, at universiteternes videnskabeligt ansattes stillingtagen i intellektuelle og politiske kampe kan sættes i sammenhæng med de interesser de har i kraft af de positioner i det akademiske felt de aktuelt står i eller aspirerer mod at kunne indtage.

Foranlediget af en svensk oversættelse af bogen (udgivet af Brutus Östlings Symposium, Stockholm 1997) bragte den norske avis *Klassekampen* (8. februar 1997) en anmeldelse skrevet af Arne Melberg, professor i litteraturvidenskab ved Universitetet i Oslo. Melberg havde på tidspunktet for anmeldelsen 'forskningsfri', som det hedder i den norske universitetsjargon, når man som universitetsprofessor eller -lektor kan holde fri fra at give undervisning, og derved fri til at lave forskning, og han gør i sin anmeldelse en pointe ud af tvetydigheden i dette begreb, idet han problematiserer forskerens mulighed for frihed. Melberg anser på flere måder Bourdieu's bog som forældet, og han påpeger i den sammenhæng Bourdieu's tavshed om aktuelle stridigheder som statens magt over forskningen, og om kønnets betydning i universitetsfeltet. Hans anmeldelse blev afsluttet med den følgende henvendelse til Bourdieu:

"Kære Pierre! Du tilskriver dig selv en overlegen indsigt og en systemfrihed, som din analyse samtidig frakender enhver *homo academicus*. Derved giver du selv et slående eksempel på den blanding af selvtilfredshed og misnøje, som du så overbevisende udleder af akademikerens position. Du er vel nødt til at indse, at hvis man vil betragte et system fra ydersiden, skal man også stille sig selv udenfor dette system! Hilsen din forskningsfrie kollega."

Den direkte henvendelse var næppe intenderet at nå frem til "Pierre" (så ville Melberg nok have valgt et andet sprog og et andet medium), og noget svar fra

"Pierre" var vel derfor heller ikke forventet. Men da jeg opholdt mig ved Bourdieu's forskningscenter lige på dette tidspunkt, fremlagde jeg Melberg's henvendelse for Bourdieu, og lod ham svare i form af et interview, der blev trykt i *Klassekampen* 1. marts 1997.

Den analytiske position

— *Ja, har Melberg ikke en pointe, det må da være svært at analysere det franske universitetssystem, når De selv har en position i det?*

— Jeg synes det er mærkeligt, at han stiller dette spørgsmål, for det er da virkelig et spørgsmål jeg selv stiller hele tiden, i hele den første del af denne bog: om projektet er muligt, hvilket forhold der er mellem det erkendende subjekt og det empiriske subjekt, altså hvem man er, og om jeg, som erkendende subjekt, kan objektivere et rum, hvor jeg selv har en position, om det altså er muligt at tage en vis afstand til denne position. Spørgsmålet er, om kendskabet til rummet, sammen med den position jeg har, gør det muligt at få tilgang til rummet, og hvilket forhold der er mellem den empiriske Bourdieu og den erkendende Bourdieu. Når jeg arbejder, når jeg skriver, så tænker jeg, at jeg opnår en vis frihed, og forskellen mellem mig og de andre, som er i dette rum, er, at jeg udfører dette arbejde. Inden jeg kunne udføre dette arbejde, havde jeg en almen forudelse om, hvad jeg ville finde, men det er udelukkende takket være et grundigt forskningsarbejde, at man kan komme frem til nøjagtig kundskab. Her er trukket mere end 80 variabler ind om en mængde træk ved universitetsansattes karrierer. Der er en enorm forskel mellem den kundskab jeg har som en almindelig deltager i dette rum og den jeg har som forsker.

— *Men ville det ikke være nemmere for en uafhængig forsker, der stod udenfor dette felt, at få et sådant blik?*

— Nej, det tror jeg ikke. Jeg tror, at en udenforstående forsker ville have haft meget større besvær med at

forstå en del ting – vedkommende ville have haft svært allerede ved at komme på at kigge efter meget af den væsentlige information. Her er for eksempel nogle meget små forskelle mellem forskellige typer af filosoffer, der kan forklare en forskellig stillingtagen. Der er mange sådanne ting, og en udenlandsk observatør vil have svært ved at tænke på alle de forskellige steder, hvor magten sidder i dette system. At der skulle være et problem med subjektiv skævvridning tror jeg ikke. Det er jo så elementært, det er jo noget man kan kontrollere.

— *Så det byder ikke på et specielt problem selv at være en del af det man undersøger?*

— Nej, det tror jeg, at er noget man overdriver. Man kan forstå, hvorfor man har sine subjektive skævheder, at man ligger under indflydelse fra sine drifter og lidenskaber, at der er noget man kan lide og noget andet man ikke kan lide, men det er et spørgsmål om teknik at kontrollere det. I det jeg skriver tror jeg ikke, at det er muligt at se, om jeg stiller mig på den ene eller på den anden side. Det er jo sandt, at jeg sympatiserer mere med den side, hvor magten ikke er, men således som det er skrevet, kunne jeg lige så godt have været på den ene som på den anden side.

— *Melberg spørger, hvorfor De ikke siger noget om statens rolle i forhold til det akademiske felt. Baggrunden for han spørgsmål er, at man i dag ser, at staten har en meget stor magt over forskningen gennem forskningsrådene.*

— Det er sandt, at jeg ikke siger noget om det, men jeg havde heller ikke noget at sige om dette. Blandt de indikatorer jeg tog med i betragtning var deltagelse i forskellige råd og komiteer, og gennem det en nærhed til statslig magt. Det er sandt, at jeg ikke stillede spørgsmålet om forholdet mellem Staten og det akademiske felt, men det var så heller ikke mit tema, da mit mål var at se feltets interne struktur.

Betydning af køn og social baggrund

— *En anden tavshed gælder forholdet mellem kønne, der ikke behandles i bogen. Det kan næppe være, fordi De ikke tillægger det betydning ...*

— Jo, det er med, og det er desuden så indlysende at ... jeg havde derimod lyst til at tage variabelen 'homoseksuel' med, men det vovede jeg ikke, da det ville have været for provokerende på den tiden [undersøgelsen blev foretaget i 60'erne, red.anm.]. Jeg havde informationen, og det var meget interessant, da de homoseksuelle mænd fulgte kvinderne i det hierarkiske mønster, og var først og fremmest repræsenteret i de humanistiske fag. Jeg dvælede ikke ved spørgsmålet om køn, da det var så indlysende, at kvinderne

var ekskluderet, at der er nogle flere i de anvendte fag, som psykologi frem for sociologi, og at dette gælder både på lærersiden og på studentsiden. Men jeg dvælede ikke ved det, for der var ikke så meget mere at sige om det.

— *Men nogle gange skal det, som alle ved, alligevel siges ...*

— Ja, og jeg sagde det. Variablen er med. Det er så indlysende.

— *Men at forskelle i social baggrund har betydning, er ikke det også indlysende?*

— Ikke lige så indlysende. Og det er jo ikke synligt på samme måde. Man kan jo se, at der ikke er kvinder til stede. Social baggrund er det mere almindeligt at benægte har betydning. Her er det også noget med analyseteknikkerne, hvor en variabel med mindre end 5 % får en så stor styrke i korrespondanceanalysen at billedet forrykkes. Og her er ekstremt få kvinder. Jeg viste, hvorledes køn følger samme mønster som social baggrund i det akademiske hierarki. Det var det samme problem med at de var så få, jeg blev nødt til at slå de, hvis fædre var arbejdere, sammen med de, hvis fædre var kontoransatte og lavere funktionærer for overhovedet at få en tilstrækkeligt stor gruppe til at kunne analysere den. Den kønsmæssige og den sociale diskrimination er så utrolig stærk. Der er næsten ingen kvinder i feltet. Her kan De se 'naturvidenskab 91,4 % mænd, humaniora 91,7 %, jura 96,6 % og medicin 100 %'! Så det er ikke på grund af manglende interesse for spørgsmålet. Dette var det franske universitet i 60'erne. Det har vel ændret sig noget. Der gøres vel i alle fald anstrengelser nu, således at man kan sige, at 'ja, det ville være godt at få en kvinde ind', jeg kan somme tider høre det her på Collège de France nu.

Udviklingen i det akademiske felt

— *Ja, De kunne måske sige lidt om de forandringer, som har fundet sted i dette felt efter bogen blev skrevet?*

— I det store og det hele er strukturerne de samme. Men det kan have forflyttet sig lidt mellem de store skoler [*grandes écoles*], kvindeandelen er blevet højere, men først og fremmest på de lavere niveauer. Dette skyldes universitetets ekspansion. Det er dette jeg betegner som korpsets selvforsvar: Princippet er, at man først rekrutterer en, der indfrier alle kriterier ved at være mand, *normalien* [uddannet ved *Ecole Normale Supérieure*, en af de to højest rangerede skoler] og *agrégé* [en universitetseksamen på phd-niveau]. Kan man ikke det, så kan man tage en mand, som er *agrégé*, men ikke *normalien*, eller en kvinde, som er

agrégée og *normalienne*. Hvem af de to, som rekrutteres, er ikke givet. Der ligger ingen plan bagved, men en korpsånd. Det er gennem et system af implicite kriterier, at de professorer, der står for denne rekruttering, uden nogen samlet plan bagved og uden noget komplot, forsvare professorkorpsets sociale konstanter. Men hvor de somme tider må substituere en smule, når efterspørgslen er stor og der ikke er kandidater nok, der indfrir alle kriterier. At være *normalienne* vil så kompensere for at være kvinde. Men dette sker ikke bevidst! Man kunne tro, der lå en rationel beregning bagved, men det er blot et tilfælde af det, jeg betegner som praktisk fornuft [*sens pratique*], og som her fungerer på en kollektiv måde. Dette er jo velkendt.

— *Ja, men ikke godkendt og anerkendt som kriterium.*

— Nej, men der findes ikke engang formaliserede kriterier for videnskabelig kompetence. Dette måtte jeg bygge op for at kunne bruge det i min analyse. Men det var netop derfor jeg gerne ville have haft homoseksualitet med. Det var på samme måde som køn et ikke åbent anerkendt, men alligevel vigtigt vurderingskriterium. På den tid var det ret stigmatiseret, i 60'erne, altså Michel Foucaults generation. Jeg kan huske engang jeg så Foucault kysse en fyr, og så gik det op for ham, at jeg havde set det, og han blev helt rød! Jeg smilede blot til ham, og det blev så noget, der førte os nærmere hinanden. På den tid ... jeg kan huske Fernand Braudel, han kom tit med vittighe-

der om homoseksuelle i sine forelæsninger. Derfor ønskede jeg at kode dette. På *Ecole Normale Supérieure* var der nok en 20 % bøsser. De fleste var ikke så synlige, men man kendte nu mere eller mindre til det.

— *Hvad angår den sociale baggrund, er der sket nogen udjævning?*

— Nej, tværtimod. Jeg tror aldrig universitetssystemet har været så borgerligt som nu.

Sociologiens splittelse

— *Men styrkeforholdet mellem disciplinerne er måske ændret. Hvad med sociologiens stilling i dag?*

— Et skema i min bog viser, at sociologiens position dengang var ret lav. I dag ved jeg ikke, men den er måske styrket, i alle fald i forhold til filosofi, som er sunket meget ned. Jeg ved ikke helt, hvorfor dette er sket. I det intellektuelle hierarki er sociologien nok steget, men sociologi er en meget splittet disciplin, sociologer har meget lidt fælles. Det bunder i den sociale rekruttering, som enten er meget høj eller meget lav. Fagets konflikter stammer fra dette, sociologer har næsten intet fælles.

Annick Prieur

Professor, Institut for Sociologi og Socialt arbejde, Aalborg Universitet

NYHEDSBREV # 44

Foto: Anders Høg Hansen

Erindring og fortælling

► Inga Wiehl (2011) *Heartstrings. A tale of Danish loyalty, resistance and homecoming*. Lanham, Maryland: Hamilton Books

► Birgithe Kosović (2010) *Det dobbelte land*. København: Gyldendal

Anmeldelse/kommentar af Anders Høg Hansen

Artikler om erindring og subjekters konstruktion af fortiden er ikke hverdagsstof i Praktiske Grunde og nyhedsbrevets spalter. I 2008 berørte flere artikler de beslægtede emner *livshistorie* og *oral history* – og Bourdieus artikel 'Den biografiske illusion' (1995) og bogen *La Misère du monde/The Weight of the World* blev draget ind i debatten. I 2011 blev vi spurgt, om vi ville anmelde Inga Wiehls *Heartstrings*. Den havnede på mit bog og jeg tillod mig at lægge en anden bog oven i – og det er der kommet følgende kommentar/anmeldelse ud af:

Inga Wiehl rejste fra Danmark til USA som ung i slutningen af 1950'erne for at studere og blev hængende. Hun er amerikansk gift og har en ph.d. i komparativ litteratur. Da hendes mor døde tilbage i 1984 er Wiehl i en periode tilbage i Danmark. Tabet af moren og gensynet med steder og mennesker der har betydet noget for hende, sætter erindringen i sving. Wiehl har lykkedes med at forvandle hendes samtaler og erindringsarbejde til en interessant familie- og regionshistorie, som også er formæssigt vældig kreativt fortalt.

Bogen veksler mellem en slags familiebiografisk fortælling og historisk sagprosa, som én hovedtype af tekst. Derudover består bogen af breve, og i mindre grad citater fra breve. De forskellige teksttyper kredser om bedstemorens liv i Sønderjylland i perioden hvor regionen er en del af provinsen Preussen i det tyske rige fra 1864 til 1920. Bedstemoren, Abeline Kjær, døde i 1963, et år efter at hun for første gang havde været ude af Danmark for at besøge sit barnebarn, Inga Wiehl, i USA. Wiehl koncentrerer sig i bogen om perioden før, under og efter 1. verdenskrig (brevmaterialet er fra 1904 til 1921) mens Sønderjylland/Nordslesvig endnu var en del af Preussen.

1. verdenskrig får tragiske konsekvenser for familien. Bedstemorens mand er som andre danske 'nordslesvigere' kaldt til tjeneste i den preussiske hær. Han bliver dræbt henimod krigens slutning. Mellem skildringer af, og tilbageblik på, livets gang og udvikling på landet i det sønderjyske har Wiehl indsat en serie af brevekslinger mellem Abeline og husbonden Peter ude fra fronten, og mellem Abeline og veninden Carola hjemme i Sønderjylland. Brevene giver nærvær, tæthed og følelsesmæssig detalje til bogens periode- og regions-tegning.

Der er bare den pudsighed ved disse brevvekslinger, sat ind i bogens sagprosa, at næsten samtlige breve er skrevet af Inga Wiehl selv (!). Wiehl gør det klart fra start, at dette er *forestillede* breve. Med sit kendskab til bedstemoren Abeline og mennesker omkring hende, har Wiehl sat sin egen indlevelse i sving. Hun

ville have svar på, hvordan mennesker klarer sig igennem (hårde) begivenheder uden for deres kontrol. Dette motiverede hende ... "into imagining the time of her life [Abeline] that she had rarerly talked about and lending it voice in a series of letters she might have written to her friend Carola, whom I remembered well" (s. x).

Ærgeligt er det dog at ikke mere første-håndsmateriale kunne gengives i bogen. Som læser går jeg ud fra, at interessant brevmateriale er gået tabt. Der citeres sjældent fra andre skriftlige og mundtlige kilder. Istedet må vi nøjes med Wiehls konstruktioner og så ovenikøbet på engelsk – og ikke sønderjysk. Alligevel ser jeg Wiehls bog, og særligt brevene, som vedkommende. Hun har med brevene forsøgt at fange nogle detaljer og sandheder om de mennesker og de liv de levede (en 'fiktionens sandhed', efter Oscar Hemer, ph.d.-afhandling, Oslo universitet, 2011) – som hun måske ellers ikke vil kunne fange med de andre gener i bogen? Jeg savner originale breve af Abeline, Carola, Peter og gerne andre, for at se, hvordan mennesker *virkelig skrev* (!) om en tid, de var midt i. Ikke fordi jeg tror, de virkelige breve formidler ent større sandhed. Brevgenren hviler på konventioner og på en ofte indforstået korrespondence- og fortællekontekst, og det gør dem lige så konstruerede som alle andre tekster – måske skal vi tage særligt forbehold over for breve til og fra mennesker i krig?

Wiehl gør ganske interessant opmærksom på, at mange danske nordslesvig-rekrutter som vendte hjem til Danmark på orlov, hurtigt afbrød orloven for at tage tilbage til fronten. Det blev svært at være sammen med folk derhjemme som umuligt kunne forstå forholdene. "They had come back to be with the only people they could talk to, the only ones who could truly emphasize" (s. 131). Brevene hjem blev ofte en slags 'gloss over' af de virkelige breve, som Paul Fussel skriver (s. 133). Wiehl citerer fra det ene brev fra Peter hun har (hvorfor ikke gengive længere uddrag, eller brevet i sin helhed i bogen?). Livet i skyttegravene er "not so bad as long as we are not called on to attack. Nor is the winter too bad", citerer hun Peter. Wiehl forestiller sig, at også at denne gloss over, som skete begge veje, måtte have bragt parterne fjernere fra hinanden. Ved at skåne hinanden for sandheden kan breve dermed heller ikke formidle de personlige forandringer og følelser som adskillelsen og erfaringerne påførte dem. Wiehl henter også andre kilder frem, som redegør for koder i breve og formularer/retningslinjer som soldater blev underlagt i deres skrivelser hjem.

Der er dog masser af detalje og nærvær i mange af brevene i denne bog. Som sagt blev jeg gentagne gange undervejs meget nysgerrig på, hvad disse mennesker faktisk skrev til hinanden. I et brev til Carola fra marts 1917 (s. 126) fortæller Abeline om Peters situation ved vestfronten. "Piercing togeth what I read and what Peter writes..." skriver Abeline (dvs Inga Wiehl !) og forklarer så konstruktionen af de mange typer af skyttegrave som fandtes under krigen. I Peters område bestod den af tre led, en front skyttegrav, og en hjælpegrav nogle 100 meter bagved. Begge disse er kamp-skyttegrave. Bagved ligger så en tredje grav, en reserve linje. Kommunikationsgrave går på tværs og forbinder de tre niveauer. Ind imellem, i ingenmandsland, er nogle observationsposter, gravet knap så dybt og uden samme mulighed for beskyttelse. I et andet brev fra september 1916 skriver Abeline efter en kommentar fra Peter, at de franske skyttegrave generelt var knapt så dybe, da franskmændene tænkte på deres positioner som midlertidige.

I den anden bog jeg havde lovet at komme ind på, *Det dobbelte land*, tager forfatteren Birgithe Kosović hele det spring som Wiehl kunne have taget. Kosović har skrevet en roman! Hun har desuden valgt at skrive sig selv ud af historien, ganske interessant set i lyset af at det er en familiehistorie hun har gendigtet, som hos Wiehl. Denne bog er også en historie om krig og migration og identitet. Men ellers er de meget forskellige. Både Wiehl og Kosović har arbejdet med fiktioniseringer af livshistorie. Et bedre begreb end *livshistorie*, er måske *livsfortællinger* (efter Marianne Horsdal, i Rasmussen, Weekendavisen 13. maj 2011). Vi konstruerer / fortæller om og om igen (erindring er noget der sker i nuet) – og kan fortælle, eller 'plotte' (efter Paul Ricoeur) vores erfaringer på mange måder. I disse to forfatters tilfælde foranlediger de sig begge på andres beretninger og deres egne forestillinger.

Birgithe Kosović er resultatet af en 'mellem-landing' (efter Joakim Jakobsen, interview med Kosovic, Weekendavisen 28. januar, 2011). I 1970 lander en serber / jugoslav i København. Han har planer om at tage videre til USA, men møder en dansk kvinde. Kosović bliver så født i 1972 og vokser op i Albertslund.

Hvor Wiehls bog præges af en del betragtninger om en familie, en dansk kultur og et sindelag i en tone der bliver lidt efter-sentimental, er Kosovićs bog blottet for dette islæt. Kosović har med udgangspunkt i figurer i hendes familie – og ligeledes solid research om Jugoslaviens og Balkans historie – skabt en medrivende og personlig, men ikke privat, historie om dele af hendes families historie i Serbien og Kroatien i tiden før og under krigens udbrud. Vi følger partilederen Milovan,

baseret på en figur i familien. Efter krigens udbrud bliver Milovan og hans kone Frane tilbage som serbere i Dubrovnik, Kroatien. Siden flygter Milovan dog op i Herzegovinas bjerge. Bogen udfolder hans tilbageblik efter retræten i bjergene. Kosović besøgte under barn- og ungdommen jævnligt faderens familie i Dubrovnik, og karakteren Milovan og andre i bogen er baserede på virkelige personer i familien, (jf. Jakobsen interview, Weekendavisen, 28. januar 2011).

I Milovans erindring kastes vi tilbage i forskellige perioder af hans liv, før og under krigen, hvor det der havde betydning i hans liv enten bygges op eller falder fra hinanden. Under forskellige perioder i sit liv løsrives Milovan fra sit job, sin kone Frane og familie, siden hans nye kone, og hans land. Karakteren Milovan tegnes som en slags dobbelthed (apropos titlen), der langsomt opløses og splittes i forhold til, hvad han egentlig vil, hvor han vil være, og hvad / hvem han hører til.

Milovans erindringsarbejde er sat i gang, da han får et brev fra sin søn med meddelelsen om sin kone Franes død. For Milovan bringer det skyldfølelse og fortrydelse op til overfladen, men også erindring om stunder hvor han gjorde noget han mente var vigtigt og rigtigt.

Jeg vil ønske, at det havde været en lidt længere bog med mere plads til at tegne særligt nogle af de kvindelige hovedkarakterer, Milovans kone Frane – og hende han senere får et forhold til (skal ikke afsløre for meget her). Jeg når aldrig helt at lære dem at kende. Kosović virker bedre til at tegne flere af mændene, først og fremmest hovedpersonen Milovan. Bipersoner som den gode ven og partikammerat, Nebojša, og den gennemført skrækelige Radoslav, Milovans far, er også overbevisende. Kosović har også tydeligvis gjort sin research – men lader ikke historiedocering tage over, heldigvis. Hun holder blikket på familiehistorierne og vi får en sanselig og blid og hård skildring af forskellige parter liv op til konfliktens udbrud. Navnet Kosović findes bare i én linje på side 111 ("...de bosatte sig i Dračevo under navnet Kosović"). Hun har været på lang afstand af hændelserne og har måske derfor, som Inga Wiehl, tænkt længe over, hvordan hun kunne fiktionisere denne historie, disse historier? Kosović reder ikke konflikterne i regionen ud, det er nok umuligt. Hun skildrer først og fremmest sammenfald og voldsomme begivenheder og situationer – fremfor den bredere pensels eventuelle (illusoriske?) årsager og sammenhænge.

Det var et par hårde og gode bøger om menneskelige prøvelser læst på grå og halvvåde sommerdage.

Afhandling

Vibe Larsen, *Nationale praktikker i børnehaven – om relationen mellem forskelsstrukturer i småbørnspædagogikken og en nationalstatsorganisering.*

Ph.d afhandling fra Forskerskolen i livslang læring, RUC 2010.

Vibe Larsens hovedspørgsmål i afhandlingen er: *Hvordan praktikker i pædagogikken er relateret til en nationalstatsorganisering, samt hvilken betydning det har for de forskelsstrukturer og andethed, der skabes gennem denne relation.*

I udgangspunktet er spørgsmålet et spørgsmål om majoritet og minoritet eller rettere minoriseringsprocesser, men da spørgsmålet netop gribes som brede socialiserende processer i statslige institutioner bliver det også et spørgsmål om, hvordan staten reproducerer sig selv gennem produktion af passende statslige individer (subjekter).

Det empiriske udgangspunkt er observationsstudier af det pædagogiske personales kategorisering af det normale og passende barn – og disse kulturelle kategorier kobles til sociale kategorier, der i den forstand bliver aktive sorterende kategorier. Ydermere undersøges brugen af rum og arkitektur og etableringen af disse pædagogiske forståelser søges i historiske studier af koblinger mellem stat og pædagogik fra 30'erne til 50'erne – ved at un-

dersøge pædagogiske ideer som finder dominans og som kan genfindes i nutidige pædagogiske kategoriseringer af børn. Fx det 'sociale verbale barn', hvor det barn der ofte indgår i lege med andre børn – især med jævnaldrende børn, anerkendes, mens børn der ikke indgår i lege eller oftest indgår i lege med mindre børn i mindre grad anerkendes eller ligefrem klassificeres som anderledes og ikke-passende børn. At pædagogikken vægter det sociale barn (der både kategoriserer som det sociale verbale barn og det sociale emotionelle barn) knyttes til feltets legitime handlinger, fordi denne måde at være barn på opleves som måder at skabe sammenhæng på – ”i dette perspektiv bliver legen væsentlig for den skaber samhørighed. Den skal foregå med ligestillede og jævnaldrende, hvorved en homogenitet afgrænses”. Kategoriseringerne er altså samtidig en kulturel kapital observeret i børnehaven og en nationalkulturel kapital, der skaber samfundsmæssig sammenhængskraft.

Afhandlingen bidrager til forståelse og diskussion af, hvad der er på spil, når den såkaldte sammenhængskraft produceres i institutioner og i statsliggjorte individer. De integrative kræfter er sociale kræfter, der baserer sig på konflikt og dominans og skaber forskelle mellem børn, og ikke blot et resultat af individer, der lader sig føje ind i et konstruktivt og meningsgivende fællesskab.

Vibeke Schrøder

KONGRES

26th Conference of the
Nordic Sociological Association
15-18 August 2012, Reykjavik

<http://www.yourhost.is/nordicsociology2012/home.html>

Dansk sociologkongres
Århus 19.-20. januar 2012
<http://sociologikongres.au.dk/>

Noter om Awal, Bourdieu, Ortner og antropologiens nyere teorihistorie

Af Kim Esmark

Selv om Bourdieu efter hjemkomsten fra sit antropologiske feltarbejde i Algeriet i begyndelsen af 60'erne vendte sig mod sociologiske studier af sit eget moderne franske samfund, slap han som bekendt aldrig interessen for antropologien, berberne og forbindelsen til det algerske forskermiljø. Det er bl.a. tidsskriftet *Awal – cahiers d'études berbères* et godt udtryk for.

Awal – titlen betyder angiveligt noget i retning af 'order' – blev grundlagt i Paris i 1985 af de algerske antropologer Mouloud Mammeri (1917-1989) og Tassadit Yacine. Bourdieu støttede etableringen af tidsskriftet og første nummer indledtes med en samtale mellem ham og Mouloud Mammeri ("Du bon usage de l'ethnologie"). Siden har Bourdieu selv publiceret nogle gange i tidsskriftet, bl.a. en artikel om netop Mammeri (se tidsskriftet *Ethnography*, 5 (4), 2004, for Loïc Wacquants engelske oversættelse). *Awal* domineres i øvrigt af forskere med algerske rødder. 1998-nummeret indledtes med en nekrolog forfattet af redaktøren Tassadit Yacine over Bourdieus mangeårige fælle og medforfatter på *La déracinement* Abdelmalek Sayad.

År 2000-nummeret af *Awal* tematiserer specifikt Bourdieus forhold til antropologien. Et af bidragene er en fransk oversættelse af den amerikanske antropolog Sherry B. Ortner's uhyre nyttige oversigtsartikel "Theory in anthropology since the sixties", der oprindeligt publiceredes i *Comparative Studies in Society and History* i 1984. I denne artikel skitserer Ortner antropologiens teorihistorie gennem 60'ernes strukturalisme og 70'ernes strukturmarxisme frem mod 80'ernes vending mod 'praksis' – en vending Ortner forbinder med navne som bl.a. Bourdieu og Marshal Sahlins og som hun selv bekender sig til i sit empiriske arbejde (se fx hendes *High Religion: A Cultural and Political History of Sherpa Buddhism*, 1989).

Jeg læste selv Ortner's artikel, da jeg som deltager på Staf Callewaerts phd-seminar i slutningen af 1990'erne forsøgte at sætte mig ind i antropologiens teorihistorie, og husker at jeg for første gang oplevede et minimalt overblik: endelig fik jeg et rudimentært greb om substansen af de vigtigste nyere strømninger og en fornemmelse af, hvordan den ene strømning var blevet afløst af den anden.

I *Awal*-temanummeret efterfølges oversættelsen af Ortner's artikel imidlertid af en kort, men spændende kritisk kommentar fra Bourdieu, der peger på nogle vigtige problemer i Ortner's periodisering af antropologiens nyere teorihistorie.

Iflg. Bourdieu bygger Ortner på en ureflekteret 'hegeliansk-marxistisk' videnskabsforståelse, hvor videnskabelige strømninger præsenteres som afhængige af sin tids intellektuelle 'tidsånd' og bestemt af ydre historiske betingelser. Mod dette peger Bourdieu på eksistensen af videnskabelige (kamp-)felter, hvor produktionen af spørgsmål, problemer og løsninger har sin egen, mere eller mindre autonome historie – hvor man således ikke kan gå direkte fra 60'ernes generelle samfundsmæssige og universitære ekspansion til strukturalismens gennemslag eller fra studenteroprøret til samme strømningens tilbagegang. Det enkelte nationale eller videnskabsfaglige felt har desuden sin egen struktur og dermed sine egne principper for klassificering af videnskabelige positioner. Det betyder at de centrale modsætninger, der gælder i ét felt, og som strukturerer klassifikationen og kampene dér, ikke uden videre kan universaliseres som gældende for andre fagfelter eller for andre nationale felter indenfor samme fag. Når det alligevel sker, hober misforståelserne sig hurtigt op.

"Det er således ikke uden en vis overraskelse", skriver Bourdieu om Ortner's teorihistoriske fremstilling, "at jeg ser mig selv placeret i 80'ernes *aktuelle praksisteoretiske trend*." (s. 61) Bogen, hvori Bourdieu første gang systematisk formulerede sin praksisteori – *Esquisse d'une théorie de la pratique* (da.: Udkast til en praksisteori) – blev jo publiceret i Frankrig allerede i 1972 og byggede på forarbejde foretaget i 60'erne. Den blev skrevet i et bevidst opgør med de to positioner, der på det tidspunkt dominerede det franske samfunds-/kulturvidenskabelige felt, nemlig strukturalismen og eksistentialismen. Bogen blev med andre ord til i en helt anden feltmæssig kontekst end den, der gjorde sig gældende på samme tid i USA, hvor det var *cultural ecologists* og *symbolic anthropologists*, der stod over for hinanden, og også en helt anden kontekst end den, der gjaldt i USA hen mod 80'erne, hvor praksisteori angiveligt slog igennem dér. De problemer Bourdieu behandlede og prøvede at løse med sin praksisteori anno 1972 var derfor ikke de samme som

de problemer 80ernes amerikanske praksisorienterede antropologer (fx Ortner) stod over for, og det går derfor ikke at klassificere de forskellige praksisteoretiske bidrag indenfor samme 'strømning'. Det betyder konkret, at når Ortner fx skriver om praksisteori som et forsøg på at genindføre *aktører* og *handlende subjekter* (som reaktion på 70ernes strukturmarxisme), så er det noget andet end når Bourdieu henfører princippet bag social handling til *agenter*, til *habitus*.

Bourdieu's kommentar kunne fortjene en oversættelse til dansk så den kunne læses og diskuteres i sam-

menhæng med Ortners stadig fortræffelige artikel. Ortner publicerede en nekrolog over Bourdieu ("Thoughts on the passing of Pierre Bourdieu") i *Aval* i 2003, men denne tekst har jeg ikke haft lejlighed til at se.

Jeg har ikke kunnet finde en hjemmeside for *Aval*.

Flere noter om Bourdieu, kabylien og antropologi i Hexis' nyhedsbrev nr. 29, 2006:

<http://www.hexis.dk/nyhedsbrev.html>

... etnosociologen er en slags menneskehedens organiske intellektuelle, der, i sin egenskab af kollektiv agent, kan bidrage til at denaturalisere og defatalisere den menneskelige eksistens ved at stille sin kompetence til tjeneste for en universalisme forankret i forståelsen af partikularismer.

Bourdieu, 'Entre amis' (*Aval* 2000, s. 10)

praktiske grunde

Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab

Praktiske Grunde udgives af foreningen *Hexis • Forum for samfundsvidenskabelig forskning* og udkommer elektronisk med fire numre årligt.

Praktiske Grunde er et tværfagligt internordisk forum for analyse af sociale og kulturelle praksisformer, deres sociale genese, strukturelle betingelser, virkemåder og relation til magt- og dominansforhold.

Praktiske Grunde er til for at fremme den kritiske dialog mellem de mange forskellige forskere og studerende, der på forskellige måder og i forskellige sammenhænge arbejder med inspiration fra den franske sociolog Pierre Bourdieu og beslægtede forskere. Tidsskriftet redigeres således med afsæt i følgende basale videnskabelige grundantagelser:

- videnskabelig viden har både en teoretisk og en empirisk dimension
- det videnskabelige objekt er konstrueret gennem et brud med førstehåndsforståelsen
- at tænke i relationer giver bedre virkelighedsmodeller end at tænke den i substanser
- virkeligheden er historisk og fortiden virker i nutiden, både kollektivt og individuelt.

Praktiske Grundes tværfaglige redaktion består af et dansk, svensk og norsk redaktionspanel. Tidsskriftet bringer fagfællebedømte forskningsartikler, oversættelser af centrale fremmedsprogede tekster og anmeldelser. I tidsskriftets nyhedsbrev optages mindre essays, debatindlæg, bogomtaler, meddelelser om konferencer, seminarer, studiegrupper o.l. Praktiske grunde publicerer på dansk, svensk, norsk og engelsk.

Redaktion

Redaktør: Ulf Brinkkjær; Danmark: Kim Esmark, Ole Hammerslev, Anders Høg Hansen, Carsten Sestoft, Emmy Brandt; Sverige: Donald Broady, Mikael Börjesson, Emil Bertilsson, Ida Lidegran; Norge: Kristian Larsen, Johannes Hjellbrekke

Advisory board

Loïc Wacquant, Univ. of California, Berkeley & Centre de sociologie européenne, Paris; Lennart Rosenlund, Universitetet i Oslo; Jan Frederik Hovden, Universitet i Bergen; Tore Slaatta, Universitetet i Oslo; Martin Gustavsson, Stockholms Universitet; Mikael Palme, Stockholms Universitet; Annick Prieur, Aalborg Universitet; Mikael Rask Madsen, Københavns Universitet; Lene Kühle, Aarhus Universitet; Peter Koudahl, DPU; Ida Willig, Roskilde Universitet; Lisanne Wilken, Aarhus Universitet; Yves Dezalay, CNRS, Paris; Antonin Cohen, Université de Picardie, France; Frédéric Lebaron, Université de Picardie, France; Remi Lenoir, Director of the Centre de sociologie européenne, Paris; Niilo Kauppi, CNRS, Strasbourg; Franz Schultheis, Universität St. Gallen; Michael Vester, Leibniz Universität Hannover; Bryant Garth, Southwestern University, USA

Vejledning til forfattere om manuskripter

Manuskripter til *Praktiske Grunde* indsendes elektronisk som vedhæftet fil i Word-format til praktiskegrunde@hexis.dk eller en af redaktørerne. *Praktiske Grunde* publicerer på dansk, norsk, svensk og engelsk. Efter fagfælle-vurdering indsendes et rettet og korrekturlæst manuskript som vedhæftet Word-fil. Med artiklen skal følge:

- engelsk abstract (max. 150 ord, husk engelsk titel)
- 5-8 keywords på engelsk
- forfatteroplysninger: navn, akademisk titel og/eller ansættelsessted, evt. e-mail

Opsætning og skrifttype

Brug standardopsætning. Skrifttype Times New Roman 12 pkt. Undgå enhver form for koder, skabeloner, typografier, overskriftsformattering o.l.!

Forkortelser, talord, termer

Rent sproglige forkortelser følger almindelig retskrivning. Årstal skrives med talord, f.eks. 1989, 1980'erne, '80'erne. Termer på originalsprog kursiveres (f.eks.: ... med begrebet *Herrschaft* sigtede Weber til...).

Citater og citationstegn

Citater på indtil 4 linier anbringes i løbende tekst mellem ”dobbelte anførselstegn”. Citater på over 4 linier sættes separat i teksten, indrykket og uden anførselstegn. Ved markering af begreber og andet, som ikke er egentlige citater, bruges ’enkelt anførselstegn’ (f.eks.: ... der var tale om en art ’statsliggørelse’ af tænkningen...).

Henvisninger

- angives via forfatternavn, udgivelsesår og evt. side-tal i parentes indlagt løbende i hovedteksten: (Zahle 1996), (Bourdieu 1971: 45). Flere forfattere adskilles med semikolon: (Zahle 1996; Petersen 2007). Flere referencer af samme forfatter fra samme år alfabetiseres: (Bourdieu 1982a, 1982b).

Noter

Praktiske Grunde opererer med løbende numeriske fodnoter. Brug ikke flere noter end nødvendigt.

Tabeller og figurer

- skal være tydelige i et breddeformat af 7,5 eller 16 cm. De skal være nummererede og have en beskrivende rubrik.

Litteraturliste

- opføres alfabetisk efter hovedteksten, udformet med *Chicago manual of style* som forlæg:

Bog:

Honneth, A. 2006. *Kamp om anerkendelse*. København: Reitzel.

Ældre bog i nyt optryk eller senere oversættelse:

Weber, M. 1978. *Economy and society*. Berkeley: University of California Press [1922].

Bog med mere end en forfatter:

Prieur, A. og C. Sestoft 2006. *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København: Reitzel.

Flere bøger / artikler af samme forfatter fra samme år:

Bourdieu, P. 2005a. *Viden om viden og refleksivitet*. København: Reitzel.

Bourdieu, P. 2005b. *The social structures of the economy*. Cambridge: Polity Press.

Artikel i redigeret bog (antologi/samleværk):

Hanks, W.F. 1993. Notes on Semantics in Linguistic Practice. In *Bourdieu. Critical Perspectives*, red. C. Calhoun, E. LiPuma & M. Postone, 139-155. Cambridge: Polity Press.

Artikel i videnskabeligt tidsskrift:

Lenoir, R. 2006. An Intellectual and Personal Encounter. *Retfærd. Nordisk juridisk tidsskrift* 3/114: 7-22.

Nummer af tidsskrift, evt. med angivelse af tema:

Praktiske Grunde. Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab 1-2, 2010. Tema: Bourdieu og staten. www.hexis.dk.

Artikel i dagblad:

Information 2007. Kritisk sociologi på anklagebænken. 10. september.

Henvisning til hjemmeside:

Hexis. <http://www.hexis.dk/forfattervejledning.html> [29. febr. 2011].